

Kunnskap om universell utforming i Viken

– Status og muligheter for Viken

Rapport 2022 - 7

Proba-rapport nr. 2022-7, Prosjekt nr. 21070

ISSN: 1891-8093

RB/AFJ, AG, 4.3.2022

--

Offentlig

--

Kunnskap om universell utforming i Viken

Status og muligheter for Viken fylkeskommune

Utarbeidet for Viken fylkeskommune

Forord

Proba samfunnsanalyse har på oppdrag for Viken fylkeskommune gjennomført en kartlegging av kunnskapsgrunnlaget for universell utforming i Viken. Prosjektet er gjennomført i perioden desember 2021-mars 2022.

Vi vil takke alle informanter som har deltatt i prosjektet, både i Viken fylkeskommune og blant andre aktører. Vi vil takke oppdragiver for en god og fruktbar prosess. En særlig stor takk går til Rakel-Marie Hansen i Viken fylkeskommune som har bidratt med viktig informasjon og med konstruktive tilbakemeldinger og samtaler underveis i prosessen.

Vi vil også rette en stor takk til Folkehelseinstituttet og til Sven Michaelis hos Kartverket for tilgang til relevant statistikk.

Prosjektleder har vært Rune Busch. Ane Først Juul har vært prosjektmedarbeider. Audun Gleinsvik har vært kvalitetssikrer.

Oslo 4. mars 2022.

Innhold:

SAMMENDRAG OG KONKLUSJONER	1
1 INNLEDNING	5
1.1 Bakgrunn og problemstillinger	5
1.2 Problemstillinger	6
1.3 Universell utforming – hva er det og hvilke implikasjoner har det for offentlig politikk?	8
1.4 Leserveiledning	9
2 METODE	10
2.1 Litteraturgjennomgang	10
2.2 Statistikk	10
2.2.1 Kartverket	11
2.2.2 Bygg for alle	12
2.2.3 FHIs folkehelseundersøkelse	12
2.2.4 SSB	13
2.3 Intervjuer	13
2.4 Dokumentgjennomgang	14
2.5 Spørreundersøkelse	15
2.5.1 Utvalget	15
2.5.2 Gjennomføring	15
2.5.3 Beskrivende statistikk	16
2.6 Samfunnsøkonomisk analyse	16
3 KUNNSKAPSSAMMENSTILLING – STATUS FOR UNIVERSELL UTFORMING I VIKEN	17
3.1 Bygg, anlegg og uteområder	17
3.1.1 Offentlige bygninger generelt	18
3.1.2 Omsorgsbygg og barnehager	19
3.1.3 Kirkebygg og næringsbygg	19
3.1.4 Uteområder	19
3.1.5 Status i Viken	24
3.1.6 Oppsummering	25
3.2 Bolig	25
3.2.1 Status i Viken	26
3.2.2 Oppsummering	26
3.3 Skole og opplæring	26
3.3.1 Status i Viken	28
3.3.2 Oppsummering	30
3.4 Kultur	31
3.4.1 Status i Viken	31
3.4.2 Oppsummering	31
3.5 Friluftsliv	31
3.5.1 Status i Viken	32
3.5.2 Oppsummering	34
3.6 Offentlig transport	34
3.6.1 Status i Viken	35
3.6.2 Oppsummering	37
3.7 IKT	38
3.7.1 Kompetanse og strategier	38
3.7.2 Tilstand for IKT-løsninger	39
3.7.3 Digitale læremidler	40
3.7.4 Status i Viken	40

3.7.5	Oppsummering	41
3.8	Tilskudd til universell utforming i Viken fylkeskommune	41
4	BETYDNINGEN AV UNIVERSELL UTFORMING	43
4.1	Bygg, anlegg og uteområder	43
4.1.1	Effekter i Viken	45
4.2	Bolig	45
4.2.1	Effekter i Viken	45
4.3	Skole og opplæring	45
4.3.1	Effekter i Viken	46
4.4	Friluftsliv	46
4.4.1	Effekter i Viken	47
4.5	Offentlig transport	47
4.5.1	Effekter i Viken	48
4.6	IKT	48
5	LEVEKÅR BLANT PERSONER MED FUNKSJONSNEDESETTELSE OG BARRIERER VED MANGELFULL TILGJENGELIGHET	50
5.1	Folkehelseundersøkelsen 2021	52
6	RAMMER FOR UNIVERSELL UTFORMING – ANSVAR OG PRAKSIS	55
6.1	Rammene for universell utforming	55
6.2	Universell utforming i de gamle fylkene	56
6.3	Viken fylkeskommunes ansvar for universell utforming	57
6.3.1	Organisering av arbeidet med universell utforming	59
6.3.2	Rådsområdenes ansvar og oppgaver	60
6.3.3	Oppsummering - erfaringer med fylkeskommunes rolle og ansvar universell utforming	74
7	STATUS OG BEHOV I KOMMUNER	76
7.1	Tilstandskartlegginger for universell utforming i kommunene	77
7.2	Prioritering av universell utforming i kommunene	79
7.3	Utfordringer i arbeidet med universell utforming	80
7.4	Universell utforming som barriere for deltakelse og inkludering	81
7.5	Kommunenes behov og fylkeskommunenes rolle og virkemidler	81
7.6	Oppsummering status og behov i kommunene	85
8	SAMFUNNSØKONOMISKE VIRKNINGER AV UNIVERSELL UTFORMING	86
8.1	Oppsummering	89
9	STRATEGISKE GREP	90
	LITTERATUR	97
	VEDLEGG 1 – UTVIKLINGSPROSJEKTER FINANSIERT AV BUFDIRS TILSKUDDSDORDNING FOR UNIVERSELL UTFORMING	100

Sammendrag og konklusjoner

Resymé

På oppdrag fra Viken fylkeskommune har Proba kartlagt kunnskapsgrunnlaget for universell utforming i Viken. Rapporten belyser kunnskap om og tilstanden på universell utforming for ulike systemer og strukturer nasjonalt og i Viken. Rapporten beskriver også situasjonen til personer med funksjonsnedsettelse, fylkeskommunens ansvar og virkemidler for universell utforming, samt gir anbefalinger om hvordan fylkeskommunen kan styrke arbeidet med universell utforming fremover.

Bakgrunn

Viken fylkeskommune arbeider med tre nye regionale planer som skal ferdigstilles sommeren 2023. Universell utforming skal være et førende prinsipp for planene. Fylkeskommunen har i forbindelse med det regionale planarbeidet ønsket en sammenstilling av kunnskapsgrunnlaget for universell utforming i Viken.

Universell utforming er et grep for å bidra til inkludering og deltakelse for alle, uavhengig av funksjonsevne. Den offentlige virkemiddelbruken på området er både omfattende og variert.

Viken fylkeskommune har ansvar for universell utforming både i sin rolle som tjenesteleverandør og som samfunnsutvikler. På tjenestesiden finner vi store samfunnsoppgaver som videregående utdanning og samferdsel. I rollen som samfunnsutvikler har fylkeskommunen et helhetlig ansvar for utvikling i eget fylke. Fylkeskommunens rolle knytter seg til tre hoveddimensjoner: i) gi strategisk retning for samfunnsutviklingen, ii) mobilisere lokale aktører og iii) samordne offentlig virkemiddelbruk (se St. Meld. 22, 2015-2016).

Et av fylkeskommunens viktigste virkemidler i den regionale samfunnsutviklingen er regionale planer. Som en del av arbeidet med nye regionale planer vedtok Viken fylkeskommunen en ny regional planstrategi, *Veien til et bærekraftig Viken (Planstrategi 2020-2024)*. Strategien beskriver universell utforming som et prinsipp i plansystemet.

Denne kartleggingen inngår i fylkeskommunens arbeid for å styrke informasjonsgrunnlaget for universell utforming.

Problemstilling

I oppdraget besvarer vi åtte spørsmål som skal belyse kunnskapsstatus om universell utforming i regionen.

Problemstillingene for oppdraget har vært:

1. Hva er kunnskapsstatus om de største utfordringene for å nå lovpålagte krav og veiledende standarder for universell utforming i Vikensamfunnet, og som bør følges opp i den regionale planleggingen?
2. Hva er kunnskapsstatus på universell utforming innen Viken fylkeskommunes ansvarsområder?
3. Hva finnes av rapporteringer og registreringer på universell utforming i Viken, generelt og i Viken fylkeskommune?

Videre ønsker fylkeskommunen en beskrivelse av:

4. Relevante aktørers ulike ansvar, oppgaver og virkemidler i Vikensamfunnet
5. Mulige strategiske grep for å ivareta universell utforming innen fylkeskommunens ansvarsområder og i rollen som regional utviklingsaktør/samfunnsutvikler
6. De samfunnsøkonomiske gevinstene ved universell utforming
7. Hva personer bosatt i Viken med nedsatt funksjonsevne opplever som de største barrierene for deltakelse
8. Hva er kunnskapsstatus på levekår for personer med nedsatt funksjonsevne

Konklusjoner og tilrådinger

Fylkeskommunens rolle og virkemidler

Kartleggingen av fylkeskommunens rolle og virkemidler viser at universell utforming berører alle fylkeskommunens rådsområder og de fleste avdelingene. Krav til universell utforming gjelder både for fylkeskommunens rolle som tjenesteleverandør og som samfunnsutvikler.

Når det gjelder virkemidler, finner vi at universell utforming berører både fylkeskommunens juridiske, økonomiske, pedagogiske og organisatoriske virkemidler. Gjennomgangen av fylkeskommunens rolle og virkemidler viser, etter vår oppfatning, at universell utforming er godt implementert i fylkeskommunens rolle og virkemidler. Det er i så måte vanskelig å påpeke *helt nye* virkemidler som fylkeskommunen kan ta tak i.

Det er imidlertid noen organisatoriske og pedagogiske virkemidler som i liten grad er implementert. Vi finner at fylkeskommunen i liten grad har interne rapporteringsrutiner knyttet til status på eller arbeidet med universell utforming. Dette kan gjøre det utfordrende å ha oversikt over arbeidet og legge planer for tilstandsvurderinger og utbedringer. Videre finner vi få holdepunkter for at fylkeskommunen har konkrete tiltaksplaner for bedring av tilgjengeligheten på systemer og strukturer. Informasjonsgrunnlaget vårt på driftsnivå i fylkeskommunen er dog begrenset, slik at vi må ta forbehold om at det faktisk eksisterer slike planer.

Kunnskap om tilstanden på universell utforming

Resultatene fra kartleggingen samlet sett tyder på at kunnskapen om tilstanden på universell utforming i Viken er begrenset. Det gjelder nesten alle områder, dvs. offentlige bygg og uteområder, inkludert skole og kulturbygg, boliger, IKT, friluftsliv og samferdsel. Informasjonen om tilstanden er dels mangelfull, dels fragmentert og i liten grad systematisert. Det finnes ikke tilgjengelige oversikter som viser hvor mange strukturer eller systemer som er kartlagt basert på informasjon om den totale populasjonen.

Kunnskapen om tilstanden på videregående skoler skiller seg noe ut. Her finner vi at fylkeskommunen har ganske god oversikt. Datagrunnlaget gir imidlertid ikke grunnlag for å si noe klart om hvordan fylkeskommunen jobber for å følge opp rapporterte avvik på skolene som er kartlagt.

Resultatene fra spørreundersøkelsen blant kommunene i Viken tyder på at kunnskapen om tilstanden på universell utforming er svakest for kommunale boliger, IKT-løsninger og for samferdsel/transport. Når det gjelder samferdsel er mangelen på kunnskap trolig størst knyttet til tilstanden på holdeplasser.

Kunnskapen om tilstanden i kommunene i Viken synes å være høyest for offentlige bygg og uteområder, inkludert skolebygg, og for idrett og friluft. 17 av de 36 kommunene som besvarte spørreundersøkelsen har svart bekreftende på at det er gjennomført kartlegginger av offentlige bygg og uteområder, inkludert skolebygg. 19 kommuner svarer at de har gjennomført kartlegginger innen idrett og friluft.

Tall fra Kartverket tyder på at oppmerksomheten om å gjennomføre kartlegginger av tilgjengelighet i tettsteder og friluftsområder har økt. Antall registrerte objekter viser en jevn og kraftig vekst av antall registreringer hvert år. Kartlagt objekter i *tettsteder* er derimot svært ujevnt fordelt, hvor fire av kommunene i Viken har om lag 50 prosent av registreringene. Resultatet kan tyde på at enkelte større byområder driver veksten i registreringer av tilgjengelighet. For *friluftsområder* ser det derimot ut til at nesten alle kommunene i Viken har gjennomført kartlegginger av tilgjengelighet.

Gjennomgangen av kunnskap om tilstanden på universell utforming tyder på at Viken fylkeskommune bør få bedre oversikt på samtlige samfunnsområder som de har ansvar for. Kunnskap om kommunale boliger, IKT-løsninger og holdeplasser for kollektivtrafikk er særlig svak, og bør forbedres.

Områder hvor tilstanden er kjent og tilgjengeligheten er vurdert som svak

Gjennomgangen av litteratur og statistikk tyder på at man på nasjonalt nivå har forholdsvis god forståelse av tilstanden på universell utforming/tilgjengelighet på en del områder. Hvis vi forutsetter at Viken ligner på det nasjonale gjennomsnittet, er det uteområder hvor tilstanden er svakest. Samferdsel peker seg ut som et område hvor tilstanden knyttet til «hele reisekjeder» og holdeplasser er svak.

For bygg, tyder nasjonale tall på at inngangspartier er svakest utformet. Videre fremstår det nærmest åpenbart at bygg av nyere dato har bedre tilgjengelighet enn eldre bygg, da universell utforming har vært et krav i bygging av nye bygninger siden 2008.

Utfordringer og behov i fylkeskommunen og i kommunene

Våre informanter i fylkeskommunen beskriver en rekke utfordringer for å nå krav og standarder om universell utforming. Utfordringene er mangefasetterte og berører både politiske prioriteringer, oppgaveløsningen med ny fylkesstruktur, samarbeid og ansvarliggjøring internt og eksternt, samt kunnskap og kompetanse om universell utforming.

Resultatene fra spørreundersøkelsen blant Viken-kommunene tyder på at utfordringene for å nå lovpålagte krav knytter seg særlig til mangel på ressurser, mangel på kommunale strategier og planer, samt manglende bevissthet og kompetanse om universell utforming. Dette synes å være mest prekært innen IKT, kommunale boliger og for samferdsel/transport. Mangelfull tilgjengelighet på «hele reisekjeder» og dårlig utforming av holdeplasser blir trukket frem som å skape barrierer for samfunnsdeltakelse.

Slik vi vurderer det, tyder resultatene på at fylkeskommunen bør videreutvikle arbeidet med innspill på kommunale planer, og å støtte kommunene gjennom varierte kompetansetiltak.

Levekår for personer med funksjonsnedsettelse og barrierer for deltakelse

Gjennomgangen av litteratur viser at personer med funksjonsnedsettelse har systematisk dårligere levekår enn personer uten. Dette gjelder både helse, sysselsetting og utdanning.

Nye tall fra folkehelseundersøkelsen i Viken tyder imidlertid på at personer med funksjonsnedsettelse kun i noen grad er mer ensomme og har dårligere livskvalitet enn personer uten funksjonsnedsettelse.

Når det gjelder barrierer for deltakelse i samfunnsliv, finner at totaliteten i de barrierene personer med funksjonsnedsettelse møter; i boliger; ved transport; i utdanning og i arbeidsliv, gjør at de bruker mer tid og krefter på å delta i samfunnet. Våre funn viser at det er et behov for å redusere barrierene for at personer med funksjonsnedsettelse skal kunne delta på linje med andre.

Nye tall fra folkehelseundersøkelsen i Viken viser at personer med funksjonsnedsettelse i liten grad skiller seg fra den øvrige befolkningen når det gjelder deres opplevelse av tilgjengelighet på ulike samfunnsområder. Viktige samfunnsoppgaver for fylkeskommunene og kommunene, som offentlig transport og gang- og sykkelvei, vurderes som lite tilgjengelig uavhengig av funksjonsnedsettelse. En implikasjon av dette er at økt tilgjengelighet på disse samfunnsområdene trolig vil føre til økt nytte for mange.

Fylkeskommunens og kommunenes vurdering av virkemidler

Resultatene fra spørreundersøkelsen i kommunene tyder på at samarbeidet mellom fylkeskommunen og kommunene om universell utforming er noe begrenset i dag.

Kommunene er imidlertid positive til at fylkeskommunen skal bidra mer.

Tilskuddsordninger og systematisering av god praksis og konkrete eksempler blir vurdert av kommunene som mest effektive for å styrke arbeidet med universell utforming. En større satsing på regionalt nettverksarbeid og regional handlingsplan for universell utforming synes ikke å bli vurdert som like effektivt. Flere av kommunene formidler at de ønsker kompetanseheving via kurs som treffer både ansatte og ledere for ulike sektorområder og politikere.

Blant informantene i fylkeskommunen er det bred enighet om at fylkeskommunens virkemiddelbruk overfor kommunene bør være variert for å nå mål om økt tilgjengelighet/universell utforming. Dette innebærer at fylkeskommunen bør fortsette å (styrke) arbeidet med innspill på kommunale planer, nettverkssamarbeid, økonomisk støtte og tilskuddsmidler, kurs og veiledning av kommunene. Videre bør fylkeskommunen jobbe aktivt med å få på plass lokale samarbeidspartnere fra frivillig sektor og næringsliv.

Samfunnsøkonomiske gevinster av universell utforming

Gjennomgangen viser at forskningen er svært begrenset og lite egnet til å belyse om universell utforming er samfunnsøkonomisk lønnsomt, eller på hvilke områder eller situasjoner det er lønnsomt. Det finnes svært lite empiri om virkningene av universell utforming. Særlig gjelder dette nytten av universell utforming, men også kostnadssiden er lite kartlagt.

Selv om det er stor usikkerhet knyttet til samfunnsøkonomisk lønnsomhet, viser enkelte studier at tilgjengelighetstiltak i samferdselssektoren kan ha stor nytteverdi, både for personer med funksjonsnedsettelse og for andre.

Med bakgrunn i at fylkeskommunens har en sentral rolle for samferdsel, at det er stort behov for både kunnskap og tiltak innen sektoren, samt nytteverdi for brukere, peker samferdsel seg ut som et aktuelt område for fremtidige tiltak.

1 Innledning

Viken fylkeskommune arbeider med tre nye regionale planer som skal ferdigstilles sommeren 2023. Universell utforming skal være et førende prinsipp for planene. Fylkeskommunen har i forbindelse med det regionale planarbeidet ønsket en sammenstilling av kunnskapsgrunnlaget for universell utforming i Viken.

Rapporten belyser også situasjonen til personer med funksjonsnedsettelse (levetår) og hvilke barrierer personer med funksjonsnedsettelse møter i Viken. Fylkeskommunen har videre ønsket en beskrivelse av de relevante aktørenes ansvar, oppgaver og virkemidler i Vikensamfunnet knyttet til universell utforming og hvilke behov kommunen har som fylkeskommunen kan bistå med. Kartleggingens hovedfokus har vært på fylkeskommunens rolle som regional samfunnsutvikler, det vil si fylkeskommunens ansvar for å bidra til gode lokalsamfunn. Dette er synlig i kartleggingen blant annet ved at det er samlet inn data for kommunene i Viken.

Kartleggingen bygger på en gjennomgang av litteratur og tilgjengelig statistikk om universell utforming, en spørreundersøkelse til Viken-kommunene, samt en dokumentgjennomgang av interne og offentlige dokumenter som belyser arbeidet med universell utforming i Viken. Vi har også intervjuet ansatte i Viken fylkeskommune. Intervjuene er gjennomført for å få innsikt i fylkesrådsområdenes ansvar og praksis knyttet til universell utforming. Vi har også gjennomgått en del interne dokumenter med relevans for oppdraget.

Viken fylkeskommune styres etter prinsippet om parlamentarisme og fylkesrådet tilsvarer regjeringen i fylket. Rådsområdene representerer ansvarsfordelingen i fylket – slik departementene representerer ansvarsfordelingen for regjeringen.

1.1 Bakgrunn og problemstillinger

Sikring av universell utforming er et viktig grep for å bidra til inkludering og deltakelse for alle, uavhengig av funksjonsevne. Den offentlige virkemiddelbruken på området er både omfattende og variert.

Det finnes 12 lover og 70 forskrifter på flere sektorer som omhandler universell utforming (Bufdir 2020). Videre har Norge forpliktet seg til å implementere FN-konvensjonen om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Inkludering og deltakelse er sentrale mål i konvensjonen og universell utforming er et viktig virkemiddel og en forpliktelse.

I tillegg til juridiske virkemidler, finnes det en rekke andre offentlige virkemidler for å fremme universell utforming, være seg pedagogiske virkemidler (f.eks. strategier, planer, veiledere), økonomiske virkemidler (f.eks. tilskudd og prioriteringer) og organisatoriske virkemidler (f.eks. nettverk, samarbeid, plassering av ansvar). De nyeste nasjonale føringene finner vi i regjeringens handlingsplan for universell utforming (2021) og den nye veilederen fra KMD om universell utforming i planlegging (2021).

Viken fylkeskommune har ansvar for universell utforming i sin rolle både som tjenesteleverandør og som samfunnsutvikler.¹ På tjenestesiden finner vi både store samfunnsoppgaver som videregående utdanning og samferdsel (målt i kostnader) og mindre oppgaver som tannhelse, kultur og miljøvern.

¹ Man kunne også tatt med fylkeskommunens rolle som *demokratisk arena* og som *myndighetsutøver*. Slik vi oppfatter det ligger dette utenfor oppdraget.

I rollen som samfunnsutvikler har fylkeskommunen et helhetlig ansvar for utvikling i eget fylke. Dette innebærer å samordne innsats særskilt innenfor folkehelse og miljø og klima, men også næringsutvikling, kompetanse og ressursforvaltning.²

Fylkeskommunens rolle knytter seg til tre hoveddimensjoner: i) gi strategisk retning for samfunnsutviklingen, ii) mobilisere lokale aktører og iii) samordne offentlig virkemiddelbruk (se St. Meld. 22, 2015-2016).

Et av fylkeskommunens viktigste virkemidler i den regionale samfunnsutviklingen er regionale planer. Viken fylkeskommune skal utarbeide tre nye planer som etter planen skal ferdigstilles sommeren 2023. Planene skal dekke temaområdene:

- Livskvalitet, deltakelse og likeverd
- Kompetanse og verdiskapning
- Areal og mobilitet

Som en del av arbeidet med nye regionale planer vedtok Viken fylkeskommunen en ny regional planstrategi, *Veien til et bærekraftig Viken (Planstrategi 2020-2024)*. Strategien beskriver universell utforming som et prinsipp i plansystemet. Planen beskriver at universell utforming av viktige samfunnsarenaer er en sentral strategi for å nå mål om fellesskap og deltakelse, både fysisk og digitalt. Universell utforming skal også være førende i satsingen på bærekraftig mobilitet.

Som et ledd i utviklingen av den gjeldende planen ble det laget et kunnskapsgrunnlag, *Vi i Viken Kunnskapsgrunnlag for en bærekraftig framtid (2019)*. Planen gir en oversikt over sentrale utviklingstrekk innenfor de viktigste samfunnsområdene i Viken. I rapporten står det blant annet at:

Oppfølging av universell utforming innenfor ulike sektorer i Norge er mangelfull og varierer fra sektor til sektor. I de seneste årene har det blitt bedre systemer og rapportering og registrering, men på noen områder kreves det omfattende nye registreringer. Det gjeler for eksempel for eksisterende bygg og uteområder. (side 15)

Videre står det at:

Selv om det formelle, organisatoriske og faglige grunnlaget for å utvikle et universelt utformet samfunn i stor grad eksisterer i dag, er det fortsatt behov for systematisk og samordnet innsats på feltet, samt utvikling av nye arbeidsmetoder i planprosesser. (side 15)

Dette oppdraget inngår i fylkeskommunens arbeid for å styrke informasjonsgrunnlaget for universell utforming.

1.2 Problemstillinger

I oppdraget besvarer vi åtte spørsmål som skal belyse kunnskapsstatus om universell utforming i regionen, virkninger av tilgjengelighet og ansvaret for universell utforming. Vi belyser også mulige strategiske grep for å styrke arbeidet med universell utforming.

Problemstillingene for oppdraget har vært (gjengitt etter utlysningen):

1. Hva er kunnskapsstatus om de største utfordringene for å nå lovpålagte krav og veiledende standarder for universell utforming i Vikensamfunnet, og som bør følges opp i den regionale planleggingen?

² Se Onsager m.fl. (2019) Viken og delregionene – samfunnsutvikling og bærekraft, utfordringer og muligheter. NIBR-rapport 2019:17

2. Hva er kunnskapsstatus på universell utforming innen Viken fylkeskommunes ansvarsområder?
3. Hva finnes av rapporteringer og registreringer på universell utforming i Viken, generelt og i Viken fylkeskommune?

Slik vi har operasjonalisert spørsmålene 1-3 belyser vi hva som er gjort av kartlegginger av tilstanden på universell utforming og hva kvaliteten på universell utforming er. Dette innebærer også at vi beskriver hva man *ikke* har kunnskap om.

Vi har også belyst hva som oppfattes å være utfordrende for å nå lovpålagte krav og veiledende standarder for universell utforming. Dette spørsmålet kan både operasjonaliseres som *på hvilke områder er kvaliteten på universell utforming lav* og som *hva ligger til hinder for å nå krav og standarder*. Mens førstnevnte spørsmål handler om tilstanden på strukturer (bygg, anlegg, IKT osv.) handler sistnevnte om spørsmål knyttet til virkemidler, som økonomi, kompetanse, bevissthet, samarbeid osv.

Disse spørsmålene blir besvart for fylkeskommunens tjenesteområder (f.eks. VGS og samferdsel) og for Vikensamfunnet for øvrig, som i prinsippet inkludere alle tjenester og fysiske strukturer rettet mot offentligheten. Vi har i oppdraget belyst begge deler, selv om hovedfokuset har vært på fylkeskommunens rolle som samfunnsutvikler og i noe mindre grad på tjenesteleverandørsiden.

Videre ønsker fylkeskommunen en beskrivelse av:

4. Relevante aktørers ulike ansvar, oppgaver og virkemidler i Vikensamfunnet
5. Mulige strategiske grep for å ivareta universell utforming innen fylkeskommunens ansvarsområder og i rollen som regional utviklingsaktør/samfunnsutvikler
6. De samfunnsøkonomiske gevinstene ved universell utforming
7. Hva personer bosatt i Viken med nedsatt funksjonsevne opplever som de største barrierer for deltakelse
8. Hva er kunnskapsstatus på levekår for personer med nedsatt funksjonsevne

Slik vi forstår spørsmålene 5-8 har denne delen av oppdraget vært begrunnet ut fra et ønske om å *motivere* til handling. Gjennom å belyse aktørenes ansvar og virkemidler, de samfunnsøkonomiske gevinstene ved universell utforming, hvilke barrierer personer med nedsatt funksjonsevne møter samt levekårsstatus for målgruppen, peker vi på områder hvor fylkeskommunen kan utvikle arbeidet med universell utforming.

I vektleggingen av litteratur om levekår for personer med funksjonsnedsettelse og barrierer for deltakelse har vi av ressursmessige årsaker prioritert levekår. Vi presenterer likevel noe litteratur og ny statistikk om barrierer.

Til slutt, drøfter vi strategiske grep for å ivareta hensynet til universell utforming. Dette spørsmålet er belyst gjennom en drøfting av ulike virkemidler som fylkeskommunen besitter og en vurdering av virkemidlenes relevans og effekt opp mot behovene internt i fylkeskommunen og i kommunene.

1.3 Universell utforming – hva er det og hvilke implikasjoner har det for offentlig politikk?

Universell utforming er en strategi for å nå mål om at alle personer, uavhengig av funksjonsevne, kan delta i samfunnet.

I § 17 i likestillings- og diskrimineringsloven defineres universell utforming slik:

Med universell utforming menes utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, inkludert informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjoner kan benyttes av flest mulig, uavhengig av funksjonsnedsettelse.

På Viken fylkeskommune heter det at:

Universell utforming handler om å utforme produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing eller spesiell utforming.³

I begrunnelsen for universell utforming vektlegges det at utformingen av løsninger også være nyttig for personer uten funksjonsnedsettelse, for eksempel barnefamilier, eldre eller syklister, eller i ulike faser av livet, som ved skade eller sykdom.

I operasjonaliseringen av denne strategien har norske myndigheter blant annet satt lovkrav til utforming av tjenester, systemer og strukturer som skal sikre at disse kan brukes av alle. Fordi universell utforming er en strategi rettet mot å sikre at alle skal ha muligheten til å delta på alle samfunnsområder, innebærer det at en lang rekke samfunnssektorer er berørt. Det gjelder utforming av veier og anlegg, bygninger og boliger, transportløsninger, IKT-systemer, læremidler, uteområder og friluftsområder.

Dette har klare implikasjoner til hvordan offentlig politikk bør utformes. Ettersom strategien berører mange sentrale samfunnsoppgaver, kan man ikke nå målet om universell utforming uten samarbeid på tvers av offentlige og private sektorer og forvaltningsnivåer. Et eksempel kan være samferdsel. Ansvaret for samferdsel er både statlig, fylkeskommunalt og kommunalt. Dette innebærer at når man reiser med buss, tog eller går til fots, så må alle disse løsningene henge sammen for at folk skal kunne ferdes slik de ønsker. For å illustrere innebærer det at snøbrøyting, bussholdeplasser, togplattformer og transportmidler må fungere samtidig. Et sentralt funn i litteraturen om tilgjengelighet er at mangel på gode løsninger som henger sammen fører til at personer med funksjonsnedsettelse bruker langt mer tid og krefter på å gjennomføre daglige rutiner enn personer uten funksjonsnedsettelse (se f.eks. Proba 2018). Selv om det finnes lite forskning om hvordan barrierer virker på ulike områder, for eksempel deltakelse i arbeid, kan dette være en av årsakene til at personer med funksjonsnedsettelser har klart svakere levekår enn andre.

Det er imidlertid ingen enkel oppgave å beskrive hva som er gode løsninger. En løsning som fungerer for en synshemmet, kan fungere dårlig for en rullestolbruker. En løsning kan fungere dårlig for en barnefamilie, men godt for eldre personer. Hva med personer med dysleksi eller allergi? Dette har flere implikasjoner.

For det første har det betydning for hvordan man skal kartlegge og vurdere kvaliteten på løsninger. Er løsningen vurdert for å være tilgjengelig for rullestolbrukere? For personer i manuell eller elektrisk rullestol? Hvor setter man grenser for hva som er universelt *nok*?

³ Viken.no, <https://viken.no/tjenester/planlegging/universell-utforming/>

Fordi man er nødt til å definere en grense for hva som er innenfor lovkrav vil lovkrav ikke i seg selv være tilstrekkelig for å sikre inkludering og deltakelse for alle. For eksempel vil kommunale føringer for boligutbygging kunne definere tilgjengeligheten av boliger uten å innebære lovbrudd. Krav til idrettslag eller andre frivillige organisasjoner som mottar tilskudd er en annen. Dette innebærer at nær sagt alle samfunnsaktører, være seg kommuner, næringslivet eller sivilsamfunnet, selv må gjøre en vurdering av sin egen praksis for å bidra til et inkluderende samfunnsliv.

1.4 Leserveiledning

Rapportens videre oppbygning er at vi først beskriver metodene for datainnsamling (kapittel 2). Deretter presenterer vi resultatene fra oppdraget.

I kapittel 3 besvarer vi problemstillingen om kunnskapsgrunnlaget for tilstanden på universell utforming. I kapittel 4 gjennomgår vi litteratur om betydningen av universell utforming og i kapittel 5 presenterer vi litteratur om levekår for personer med funksjonsnedsettelse og barrierer personer med funksjonsnedsettelse møter.

I kapittel 6 beskriver vi fylkeskommunens ansvar og virkemidler for universell utforming, og opplevde erfaringer med arbeidet. I kapittel 7 presenterer vi funn fra en spørreundersøkelse blant Viken-kommunene om status og behov knyttet til universell utforming. I kapittel 8 drøfter vi litteraturen knyttet til samfunnsøkonomiske gevinster av universell utforming, samt gjør en analyse av andre mulige gevinster. I den avsluttende analysedelen, kapittel 9, oppsummerer vi resultatene fra kartleggingen, samt drøfter og gir anbefalinger om fylkeskommunens virkemidler som kan styrke arbeidet med universell utforming.

2 Metode

Kartleggingen av kunnskapsgrunnlaget har basert seg på ulike metoder. Vi har gjennomgått tilgjengelig litteratur, innhentet statistikk, gjennomført intervjuer av representanter for Viken fylkeskommune og utvalgte kommuner, samt gjennomført en spørreundersøkelse blant kommunene i Viken.

2.1 Litteraturgjennomgang

I gjennomgangen av litteratur har vi tatt utgangspunkt i sentrale kilder om tilstanden til, og effekter av, universell utforming.

Sentrale kilder har vært:

- Buudir (2020). *Universell utforming. Tilstandsanalyse og kunnskapsstatus*.
- Proba (2019). *Kunnskapssammenstilling og evaluering av regjeringens handlingsplaner for universell utforming*.

Disse rapportene viser til en rekke relevante kilder som beskrives i litteraturgjennomgangen. Der disse er brukt, er data og informasjon hentet fra rapportene til Proba og Buudir, mens referansen til primærkilden blir presentert i fotnote. I litteraturgjennomgangen har vi også gjennomgått og referert fra en rekke andre kilder som ikke vises til i de to ovennevnte rapportene. For å få oversikt over disse har vi gjennomført internettsøk knyttet til spesifikke temaområder, f.eks. samferdsel, kultur og bolig. Vi har både søkt etter nasjonale undersøkelser, og undersøkelser av tilstand og effekter av universell utforming i Viken, Akershus, Buskerud og Østfold spesifikt. Videre har vi gjort egne internettsøk etter litteratur som omtaler levekår for personer med funksjonsnedsettelse. Vi har søkt etter forskningslitteratur, kartlegginger og annen rapportering.

Ny kunnskap som vi har oppdrevet gjennom litteratursøket, som ikke fremkommer i de to hovedkildene, er for eksempel knyttet til fylkeskommunenes arbeid med universell utforming av kollektivtransporten (TØI-rapporter fra 2008 og 2015), effekter av lydutføringsanlegg som universell utforming i skolen (Rekkedal, 2021) og litteraturen knyttet til levekår for personer med funksjonsnedsettelse. I enkelte tilfeller har vi gjennomgått primærkilder som også vises til i én eller begge de to hovedkildene vi har benyttet. Eksempler er en kartlegging utført av Difi (2018) knyttet til digitale barrierer på norske nettsted, og en undersøkelse av status for universell utforming i grunnskolen, utført av Unge funksjonshemmede i 2021.

2.2 Statistikk

Innhenting av statistikk har hovedsakelig vært statistikk om tilgjengelighet i tettsteder og uteområder fra Kartverket.

Vi har også hatt dialog med forskjellige aktører om hva som finnes av statistikk. Via fylkeskommunen har vi undersøkt hva som finnes av registreringer i Statsbyggs verktøy *Bygg for alle*, samt resultater fra *Folkehelseundersøkelsen* i Viken (2021). Folkehelseundersøkelsen i Viken er en omfattende undersøkelse som blant annet har kartlagt innbyggeres synspunkter på tilgjengelighet på tilbud og tjenester lokalt. Undersøkelsen har også kartlagt relevante faktorer som funksjonsnedsettelse og stilt spørsmål om livskvalitet mv.

2.2.1 Kartverket

Kartverket har utviklet applikasjon og veileder for registrering av tilgjengelighetsdata for tettsteder og uteområder. Statsforvaltere, fylkeskommuner og kommuner kan søke tilskudd til kartlegging av tilgjengelighet og oppdatering av eldre data i uteområder. DNT, Friluftsråd og interesseorganisasjoner som etablerer et samarbeid med kommune- eller fylkesforvaltningen kan også søke om midler.

Via nettstedet [Norgeskart.no](https://www.kartverket.no) kan man innhente informasjon om tilgjengelighet i tettsteder og uteområder for rullestolbrukere og personer med synsvansker. Data skal vise begrensninger og muligheter for brukere når disse skal bevege seg i et område.

For tettsteder registreres tilgjengelighet for:

- Innganger
- HC-parkeringsplasser
- Parkeringsområder
- Sittegrupper
- Vei

For uteområder registreres tilgjengelighet for:

- Baderamper
- Fiskeplasser
- Gapahuk/Hytter
- Grill-/Bålplasser
- HC-parkeringsplasser
- Parkeringsområder
- Sittegrupper
- Toaletter
- Turveier

Tilgjengelighet vurderes etter tre kategorier, tilgjengelig, delvis tilgjengelig og ikke tilgjengelig.

For hver objekttype registreres knyttet til en rekke funksjoner. For innganger registreres for eksempel avstand til parkering, stigningsadkomst, rampe, håndlist mv. Det registreres også informasjon om bygningsfunksjon, for eksempel om det er undervisningsbygg, offentlig forvaltning, idrett, omsorgsbolig, transport mv.

For detaljer beskrivelse av statistikk og viser vi til veileder hos Kartverket.⁴ Det finnes mer informasjon om datagrunnlaget og hvordan aktuelle data hentes fra GEONORGE på [Kartverket.no](https://www.kartverket.no).⁵

Begrensninger i dataene

- Datasettet kartlegger kun tilgjengelighet for rullestolbrukere og personer med synsvansker. Kartverket opplyser om at kriteriesettet ikke er fullstendig, men at det formidler et godt bilde av situasjonen.
- Det finnes ingen funksjon i databasen som lager historikk til enkelte objekter (bare registrert og sist oppdatert). Det er derfor begrensede muligheter for å se

⁴ Veiledning til registrering av tilgjengelighet: <https://www.kartverket.no/geodataarbeid/tilgjengelegheit-og-universell-utforming/retteleing-for-kartlegging-av-tilgjengelegheit>

⁵ Informasjon om data om tilgjengelighet: <https://www.kartverket.no/geodataarbeid/tilgjengelegheit-og-universell-utforming/data-om-tilgjengelegheit-i-tettstader-og-friomrade>

endringer i objekter over tid, for eksempel hvis det gjennomføres tiltak for bedre tilgjengelighet.

- Det er ikke garantert at kommunene oppdaterer sine data etter å ha gjennomført oppdateringer av strukturene, for eksempel veinettet.
- I 2017 kommer det nye krav (TEK17) som førte til en del endringer i tilgjengelighetsvurderinger
- Det er ingen standard for hva og hvor mye en kommune skal kartlegge.
- Statistikken vektet ikke etter kommunestørrelse, hver registrering behandles likt

I dialogen med Kartverket har vi bedt om uttrekk av:

- Antall registreringer av tettsteder og uteområder i Viken, inkludert kommunene over tid
- Antall registreringer for alle fylkene over tid
- Samlet tilgjengelighetsvurdering for Viken for tettsteder og uteområder 2021

2.2.2 Bygg for alle

Statsbygg benytter og er systemforvalter for registreringsverktøyet *Bygg for alle*. Statsbygg og andre offentlige aktører bruker verktøyet til å registrere og dokumentere tilstanden knyttet til universell utforming for sine bygg og tilhørende uteområder.

Fylkeskommunen har vært i dialog med Statsbygg for å få oversikt om hva som finnes av registreringer. Statsbygg har opplyst i e-post at de selv har god oversikt om tilstanden på universell utforming egne eiendommer i Viken.

Tidligere Akershus fylkeskommune har brukt verktøyet til å registrere informasjon. Vi er ikke kjent med innholdet i hva som er gjort av registreringer. Østfold og Buskerud har ikke vært registrert som brukere. Kartleggingen tyder på at Viken fylkeskommune ikke har benyttet verktøyet.

2.2.3 FHIs folkehelseundersøkelse

Gjennom arbeidet med kunnskapsgrunnlaget ble vi kjent med at FHI i samarbeid med Viken fylkeskommune i november 2021 gjennomførte en omfattende folkehelseundersøkelse blant innbyggere i Viken.

Formålet med undersøkelsen var «å skaffe resultater som fylkes- og bostedskommunen [...] kan bruke i folkehelsearbeidet».⁶ Kommunene vil få tilsendt resultater fra spørreundersøkelsen.

250 000 innbyggere over 18 år i Viken ble invitert til å delta i undersøkelsen. Undersøkelsen ble gjennomført som et elektronisk spørreskjema. Invitasjoner ble sendt ut på SMS og på e-post.

Undersøkelsen kartla faktorer om helse, helseatferd, trivsel og livskvalitet. Særlig relevant for kunnskapsgrunnlaget om universell utforming, er spørsmål om tilgjengelighet, funksjonsnedsettelse, livskvalitet, ensomhet og psykiske helse.

Basert på spørsmålene i undersøkelsen vil det være mulig å besvare problemstillinger knyttet til:

⁶ Beskrivelse av folkehelseundersøkelsen:
<https://www.fhi.no/contentassets/5da10fb844d44faf8e3e84ebf979e8d0/folkehelseundersokelsen-i-viken-bokmal-nettskjema.pdf>

- Forskjeller i tilgang/opplevd tilgjengelighet (kultur, idrett, butikker, transport, friluftsliv, gang- og sykkelveier) mellom personer med og uten funksjonsnedsettelse
- Forskjeller i opplevd livskvalitet, psykisk helse, ensomhet for personer med og uten funksjonsnedsettelse

Basert på tallene vil det være mulig å vurdere forskjeller mellom kommunene i Viken.

I dialog med fylkeskommunen og med FHI fikk vi oversendt data fra undersøkelsen kun få dager før rapporten skulle ferdigstilles. Vi har derfor gjort en enkelt analyse av tallene. På grunn av den korte tiden, vil vi gjøre leseren oppmerksom på at det kan foreligge feil i analysene som vi ikke har kunnet identifisere. Resultatene fra folkehelseundersøkelsen blir presentert i kapittel 5.1.

Resultatene fra folkehelseundersøkelsen vil lanseres 22. mars 2021.

2.2.4 SSB

Det finnes begrenset statistikk om levekår for personer med funksjonsnedsettelse på regionalt nivå og på kommunenivå.

SSB har laget en statistikk for funksjonshemmede, definert ved personer som mottar uføretrygd, grunnstønad, hjelpestønad eller hjelpemidler fra NAV. For disse vises statistikk bl.a. på følgende temaer:

- Bruk av hjelpemidler
- Utdanningsnivå
- Inntekt
- Boligens eierstatus
- Trangboddhet
- Arbeidstid

Alle de nevnte indikatorene er fordelt på personenes kjønn, alder, hva slags stønad de mottar og hva slags hjelpemiddel de har.

De offentliggjorte statistikkene er alle kun på nasjonalt nivå. SSB opplyser at de foreløpig vurderer det slik at de ikke vil publisere tall på kommunenivå. Begrunnelsen er at populasjonene vil bli små i små kommuner. SSB publiserer ikke data hvis det er færre enn fem observasjoner. Dette ville kunne gjøre at det ikke vil kunne publiseres data for mange små kommuner.

Vi har i denne kartleggingen hatt begrensede muligheter til å gjennomføre egne analyser. Etableringen av statistikken gjør at SSB vil kunne lage en geografisk nedbrytning på bestilling fra offentlige aktører.

2.3 Intervjuer

Som en del av kartleggingen har vi gjennomført intervjuer med representanter for fylkeskommunen, inkludert brukerrepresentanter som sitter i det fylkeskommunale rådet for personer med funksjonsnedsettelse, med representanter for utvalgte kommuner og med representant for Ruter. Intervjuene ble gjennomført som individuelle intervjuer på videosamtale/Teams eller på telefon. Intervjuet med det fylkeskommunale rådet ble gjennomført som et gruppeintervju med tre representanter. Totalt gjennomførte vi 16 intervjuer.

Intervjuene blant informantene i fylkeskommunen skulle belyse hva informantene kjente til av kunnskap om tilstanden på universell utforming (innen sitt ansvarsområde), hvordan universell utforming berører deres oppgaver og hvordan de vurderer arbeidet

med å ivareta krav om universell utforming, inkludert vurderinger av virkemidler for å styrke arbeidet.

Utvalget av informanter ble gjort i dialog med fylkeskommunen. I valget av informanter har vi vektlagt å dekke forskjellige rådsområder, dvs. representanter for finans og administrasjon, utdanning og kompetanse, plan, klima og miljø, samferdsel, næring og tannhelse og kultur og mangfold. Det ble sendt ut totalt 20 forespørsel om intervju.

Informantene som er intervjuet dekker oppgaver innen:

- Folkehelse
- Skolebygg
- By- og stedsutvikling
- Transport/samferdsel, inkludert koordinatorkfunksjon for universell utforming
- Anskaffelse
- Kommunale planer
- Fylkesbibliotek
- Idrett og friluft
- Kulturarv
- Den kulturelle skolesekken

Som et ledd i å utforme spørreundersøkelse til Viken-kommunene ble det gjennomført to intervjuer med representanter for kommunene i Viken. Intervjuene har også blitt brukt for å gi noen eksempler på hvordan kommunen har jobbet med kartlegging av universell utforming. Valg av kommuner ble gjort i dialog med Viken fylkeskommunen. Begge kommunene deltar i KS-nettverket for universell utforming.

For å få innsikt i status på kollektivområdet, har vi gjennomført ett intervju med en representant for Ruter.

Om datagrunnlaget

Prosjektet har hatt begrenset ressurser til å gjennomføre intervjuer som dekker alle saksområder og ulike nivåer i fylkeskommunen. Vi har inntrykk av at de fleste av informantene som er intervjuet har hatt et *overordnet* ansvar, blant annet for samfunnsutviklingen i regionen. Vi har i liten grad gjennomført intervjuer med personer med ansvar for *drift* av systemer eller strukturer. Dette har noen implikasjoner for våre funn.

For det første gir ikke rapporten et fullstendig datagrunnlag for å gjøre slutninger om kunnskap om og tilstanden på universell utforming på alle av fylkeskommunens ansvarsområder. Universell utforming berører nær sagt alle ansvarsområder i fylkeskommunen på en eller annen måte, som arbeidsgiver, som tjenesteleverandør eller som samfunnsutvikler. Informantene representerer således et skjevt utvalg på tross at de dekker de fleste av rådsområdene i fylkeskommunen. Næringsutvikling er for eksempel et område vi i liten grad har informasjon om.

For det andre, er datagrunnlaget mangefult for å beskrive kunnskapen om universell utforming på ulike nivåer. Vi har i liten grad intervjuet personer med ansvar for operativ drift av systemer og strukturer. I våre slutninger om kunnskap om tilstanden på universell utforming må vi derfor ta forbehold om at det foreligger kunnskap som vi ikke kunne avdekke.

2.4 Dokumentgjennomgang

For å beskrive fylkeskommunens og de ulike rådsområdenes ansvar for universell utforming har vi gjennomgått en del strategidokumenter, informasjon på fylkeskommunens nettsider, utvalgte årsrapporter samt interne dokumenter.

Vi har i arbeidet blant annet hatt stor nytte av en intern kartlegging av ansvaret og virkemidlene for universell utforming hos de ulike avdelingene i fylkeskommunen.

For fylkeskommunenes ansvarsområder hvor vi ikke har gjennomført intervjuer, lener vi oss i stor grad på beskrivelser fra offentlige og interne dokumenter for å beskrive ansvaret og virkemidlene for universell utforming.

2.5 Spørreundersøkelse

For å kartlegge status og behov i kommunene i Viken har vi gjennomført en spørreundersøkelse til alle Viken-kommunene.

Dataene fra spørreundersøkelsen inngår som grunnlag for å besvare flere av problemstillingene i prosjektet, blant annet kommunenes ansvar og oppgaver knyttet til universell utforming. Videre blir surveydataene brukt for å besvare hvilke strategiske grep Viken fylkeskommunen kan ta for å ivareta universell utforming innen sin rolle som regional utviklingsaktør. I vurderingen av mulige – og hensiktsmessige – strategiske grep har det vært nødvendig å ta hensyn til hvilke behov kommunene har når det gjelder bistand fra fylkeskommunen til universell utforming. Det har også vært nyttig å ha innsikt i tilstanden/status for universell utforming i Viken-kommunene, hvorvidt dette området prioriteres i kommunene, og hvilke faktorer som skaper utfordringer i kommunenes pågående arbeid med universell utforming. Alle disse teamene dekkes i spørreundersøkelsen.

2.5.1 Utvalget

Utvalget av respondenter til spørreundersøkelsen ble valgt av prosjektgruppen i Proba i samråd med oppdragsgiver. Det ble besluttet at undersøkelsen skulle rettes til kommunene. Hovedbegrunnelsen for dette var kartleggingens fokus på fylkeskommunens rolle som samfunnsutvikler og arbeidet med utvikling av regional plan. Andre aktører, som frivillige og næringsliv, ville i utgangspunktet også være relevante å innhente opplysninger om, men av praktiske grunner var det også enklere å innhente kontaktopplysninger til kommunene.

Videre ble det drøftet hvem i kommunene som skulle svare på undersøkelsen. Populasjonen av ansatte som har ansvar universell utforming på en eller annen måte er stor. Ettersom planarbeid og samfunnsutvikling er fokuset i kartleggingen, ble det besluttet at undersøkelsen skulle sendes til plansjefer (på ulike nivåer) og folkehelsekoordinatorer. Videre inkluderte vi kontaktpersoner i kommunene som sitter i KS-nettverket for universell utforming.

2.5.2 Gjennomføring

Vi mottok e-postlister over folkehelsekoordinatorer, plansjefer eller andre kommuneansatte med lederansvar for planarbeid, samt kontaktpersoner som sitter som representanter for kommunen i KS-nettverket om universell utforming.

Undersøkelsen ble sendt ut 2. februar. Det ble purret to ganger. Undersøkelsen ble avsluttet 12. februar.

Totalt ble undersøkelsen sendt ut til 241 ansatte i de 51 Viken-kommunene. 13 av respondentene viste seg å være uaktuelle av ulike grunner, f.eks. at de ikke lenger jobbet i kommunen, var i permisjon, e-postadressen var feil (og vi kunne ikke finne korrekt adresse) eller at IT-systemet i kommunen ikke tillot ansatte å besvare elektroniske spørreundersøkelser. Vi fikk også noen tilbakemeldinger fra enkelte respondenter om at det var andre respondenter som var riktig mottaker av

undersøkelsen. Undersøkelsen gikk ut til disse. Det endelige utvalget som fikk tilsendt undersøkelsen var 229 personer.

2.5.3 Beskrivende statistikk

Fra det endelige utvalget 229 personer fikk vi totalt 100 svar. 70 respondenter gjennomførte hele undersøkelsen, mens 30 besvarte deler av den. Antall svar per spørsmål fordeler seg mellom 89 og 71, som gir en svarprosent per spørsmål på mellom 31 og 39. Dette vurderes som forholdsvis lavt.

Av de 51 kommunene i Viken har vi totalt sett fått svar fra 44 kommuner. Undersøkelsen har altså svar fra nesten alle kommunene. Respondenter fra 36 av 51 kommuner har svart på hele undersøkelsen, som tilsvarer 70 prosent av kommunene. Antall respondenter fra hver kommune varierer fra én til seks.

30 prosent av respondentene er folkehelsekoordinatorer i kommunene. Kun 4 prosent er rådgivere eller koordinatorene for universell utforming. Dette er ikke overraskende, da mange kommuner ikke har en slik stilling. De fleste respondentene – nesten 50 prosent – svarer «annet» på spørsmål om stilling. Blant stillingene respondentene har oppgitt her er kommunedirektør/rådmann, kommunalsjef, avdelingsleder for byggesak, arealplanlegger, samfunnsplanlegger, miljøvernrådgiver, ergoterapeut for barn og unge, og virksomhetsleder for Kultur, idrett og friluftsliv.

Respondentene som svarte at deres stilling er plansjef (ikke overordnet plansjef), ble spurt om hva slags planarbeid de har ansvar for. Flere er plansjef for regulering. Andre er sjef for areal/arealplan, kommuneplan eller stedsplan.

Blant respondentene i undersøkelsen oppgav 25 prosent at deres kommune deltar eller har deltatt i KS' kommunenettverk for universell utforming. 15 prosent svarte nei, mens 60 prosent oppgav at de ikke visste.

På grunnlag av forholdsvis lav svarprosent og forholdsvis stor variasjon blant respondentene gir trolig ikke spørreundersøkelsen et fullgodt bilde av status og behov i kommunene. Utvalget av respondenter ble heller ikke valgt på bakgrunn av et ønske om å gi et representativt bilde av kommunene. Denne delen bør derfor leses som en kartlegging blant kommunene heller enn en representativ spørreundersøkelse. Ved at flertallet av kommunene har besvart, vil trolig spørreundersøkelsen gi nyttige perspektiver for det videre regionale planarbeidet.

2.6 Samfunnsøkonomisk analyse

Oppdraget omfattet også å beskrive de samfunnsøkonomiske virkningene av universell utforming. Vi bruker egen kunnskap om samfunnsøkonomisk analyse som metode. I tillegg presenterer kortfattet litteratur med relevant tallfesting av kostnader og nytte av universell utforming. Vi har tatt utgangspunkt i litteraturgjennomgangen i Proba (2019) og søkt etter nyere analyser på Google Scholar.

3 Kunnskapssammenstilling – status for universell utforming i Viken

I de videre kapitlene besvarer vi problemstillingene for oppdraget. Vi tar først for oss kunnskapsgrunnlaget for universell utforming. Dette besvarer problemstilling 1-3 i oppdraget.

I kapitlet presenterer vi eksisterende forskning, undersøkelser og dokumentasjon på status for universell utforming, nasjonalt og i Viken fylkeskommune, der vi har funnet data. Redegjørelsene for status er delt etter sektor, og hvert underkapittel avsluttes med samlet vurdering. Som en del av kartleggingen har vi oppsummert utviklingsprosjekter i Viken eller i de tre tidligere fylkeskommunene som har fått støtte gjennom Bufdirs tilskuddsordning for kompetanseheving, kunnskapsutvikling, og informasjon innenfor universell utforming. En kort omtale av alle prosjektene finnes i Vedlegg 1.

Videre presenterer vi forskning og undersøkelser knyttet til effekter av tiltak for universell utforming. Denne redegjørelsen følger i stor grad den samme sektorinndelingen som kapitlet om status. Effekter av tiltak for universell utforming i Viken – eller i de tidligere fylkeskommunene Akershus, Østfold og Buskerud – blir presentert der vi har identifisert kunnskap. Deretter redegjør vi for tidligere forskning på levekårene til personer med funksjonsnedsettelse og barrierer for personer med funksjonsnedsettelse. I dette kapitlet presenterer noen helt nye tall fra folkehelseundersøkelsen i Viken knyttet til tilgjengelighet og livskvalitet.

I gjennomgangen av relevant litteratur er det lagt vekt på å fange opp informasjon om den konkrete tilstanden for universell utforming på ulike områder, både nasjonalt og i Viken. I noen tilfeller – særlig der det mangler informasjon om konkret tilstand – vises det til hvorvidt det er utført kartlegginger, inkludering av universell utforming som tema i planer og strategier, og initiativer som kan stimulere til arbeid med universell utforming.

Enkelte kilder er mye brukt, som nevnt under kapittel 3. Dette gjelder særlig rapporten til Proba (2019), *Kunnskapssammenstilling og evaluering av regjeringens handlingsplaner for universell utforming*, og rapporten til Bufdir (2020), *Universell utforming. Tilstandsanalyse og kunnskapsstatus*. Som tidligere nevnt viser disse rapportene til en rekke relevante kilder som beskrives i denne litteraturgjennomgangen. Der disse er brukt, er data og informasjon hentet fra rapportene til Proba og Bufdir. Referansen til primærkilden blir presentert i fotnote.

3.1 Bygg, anlegg og uteområder

Omfanget av kartlegginger av bygg og uteområder i kommunene varierer mellom kommuner. Tall fra Bufdirs kommuneundersøkelse i 2017 viser at 46 prosent av kommunene har gjort kartlegginger av sine bygg *i noen grad*, og 40 prosent har kartlagt uteområder *i noen grad* (Bufdir, 2020). Prosentandelen som har kartlagt sine bygg *i noen grad* eller *i stor grad*, er 69 prosent. Det er derfor usikker kunnskap om tilstanden for universell utforming av bygg og anlegg i kommunene. Så vidt vi vet er det ikke publisert tilsvarende tall for fylker. Videre er sammenlikninger og identifisering av utviklingstrekk for universell utforming av bygg og anlegg over tid vanskelig fordi kunnskapen er spredt over ulike registre, og gjelder for ulike kategorier av bygninger (Bufdir, 2020). Bruk av ulike verktøy for kartlegging av universell utforming gir resultater som er vanskelig å sammenlikne.

3.1.1 Offentlige bygninger generelt

I forbindelse med evalueringen av regjeringens handlingsplaner for universell utforming laget Proba (2019) en kunnskapssammenstilling knyttet til effekten av universell utforming. Kunnskapssammenstillingen ble laget for en rekke sektorer. I denne sammenstillingen inngår en kartlegging laget i samarbeid mellom NIBR og SINTEF (Medby, Christophersen, Denizou & Edvardsen, 2007)⁷, som omhandler kostnader ved og virkninger av universell utforming av bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten. Kartleggingen avdekket at svært få bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten innfridde kravene til universell utforming. Sannsynligvis var andelen bygg, anlegg og uteområder som innfrir kravene nesten lik null på tidspunktet kartleggingen ble utført. Alvorlighetsgraden ved manglene som ble avdekket varierte.

Kartverket har utført en kartlegging av tilgjengelighetsgraden av inngangspartiene i offentlige bygg i mer enn 160 norske kommuner (Bufdir, 2020). Det er snakk om tilgjengelighet for bevegelseshemmede og synshemmede. En betydelig andel inngangspartier er ikke kartlagt, men noen tendenser kan likevel trekkes fram.⁸ Tall fra 2019 indikerer at brukere av manuell rullestol møter flere barrierer i inngangspartier. Av de registrerte inngangspartiene er 31 prosent *ikke tilgjengelig*. 36 prosent er registrert som *delvis tilgjengelige*, mens kun 4 prosent er registrert som *tilgjengelige*. 29 prosent er registrert som *ikke vurdert*. For brukere av elektrisk rullestol er tilgjengeligheten noe bedre. 22 prosent av inngangspartiene er tilgjengelige for denne gruppen, 32 prosent er registrert som delvis tilgjengelige, mens 20 prosent er ikke tilgjengelige. 26 prosent av inngangspartiene er ikke vurdert. For personer med synsnedsettelse er 17 prosent av inngangspartiene tilgjengelige, mens 25 er ikke tilgjengelige. For denne gruppen er 23 prosent av inngangspartiene gjort delvis tilgjengelige, mens 25 prosent er ikke vurdert (Bufdir, 2020).

Vi har i denne kartleggingen vært i dialog med Kartverket for å få tall for Viken, altså objekter som er registrert i alle kommunene. En systematisk analyse av disse dataene er tidkrevende og har ligget utenfor rammene av dette prosjektet. Dataene gir imidlertid mulighet å analysere tall for Viken.

Vi har fått opplyst i e-post at Statsbygg har god oversikt over egne bygg i Viken. Disse skal være registrert i Statsbyggs eget verktøy *Bygg for alle*. Det har ligget utenfor rammene av dette oppdraget å analysere disse registreringene. For videre kartlegginger og analyser av tilgjengelighet kan trolig disse dataene være til nytte.

Gjennom kartleggingen har vi fått informasjon om at Viken fylkeskommune, herunder de tidligere fylkene, har gjennomført kartlegginger av egne bygg. Alle de tidligere fylkene har gjennomført kartlegging av videregående skoler. Kartlegging av videregående skoler og folkehøgskoler omtales i kapittel 3.3. Vi får også opplyst om at det har vært gjennomført kartlegginger av fylkeshus og tannhelseklinikker i Østfold i forbindelse med Miljødepartementets prosjekt nasjonale utviklingsprosjekt for universell utforming i fylker og kommuner.

⁷ Medby, P., Christophersen, J., Denizou, K., & Edvardsen, H. M. (2007) *Kostnader og virkninger ved universell utforming. Bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten*. Samarbeidsrapport NIBR/SINTEF 2007. Tilgjengelig på: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/krd/vedlegg/boby/universellutforming/kostnader_og_virkninger_ved_universell_utforming.pdf

⁸ Inngangspartiene ble registrert som enten *tilgjengelig*, *delvis tilgjengelig*, *ikke tilgjengelig* eller *ikke vurdert* (Bufdir, 2020, s. 39)

3.1.2 Omsorgsbygg og barnehager

Av omsorgsbygg er 91 prosent tilgjengelig, ifølge tall fra IK-bygg (Bufdir, 2020). 6 prosent av alle omsorgsbygg har feil og mangler, og for 3 prosent er feilene og manglene alvorlige. 88 prosent av sykehjem er tilgjengelige, mens for 9 prosent foreligger det feil og mangler. Feilene og manglene er alvorlige for 3 prosent.

Datagrunnlaget som kan si noe om status på universell utforming av barnehager er mangelfullt (Bufdir, 2020). Bufdirs kommuneundersøkelse fra 2017 viser at blant kommunene som hadde kartlagt universell utforming av sine bygninger, hadde 62 prosent gjort kartlegginger av barnehager. Videre viser tall fra IK-bygg fra 2018 at 79 prosent av barnehager da var tilgjengelige, mens 17 prosent av dem hadde feil og mangler. 4 prosent av barnehagene hadde feil og mangler som var alvorlige (Bufdir, 2020). IK-bygg har også gjort undersøkelser av tilgjengeligheten til barnehagens adkomst. Tilgjengelig adkomst innebærer hvorvidt barnehagens utearealer er universelt utformet og hvorvidt handikapparkering og gangadkomst er tilfredsstillende (Bufdir, 2020). I 2018 hadde omtrent 80 prosent av barnehagene tilgjengelig adkomst. Det er ikke publisert tall for Viken-kommunene eller de gamle fylkene.

3.1.3 Kirkebygg og næringsbygg

Statistikk samlet inn av Kirkelig arbeidsgiver – og interesseorganisasjon (KA) i 2018 viser hvor mange av kirkene i Norge som er universelt utformet.⁹ (Bufdir, 2020). 45 prosent av kirkene har *bra* tilgjengelighet, mens 21 prosent har *meget bra* tilgjengelighet. Tilgjengeligheten var *mindre bra* for 25 prosent av kirkene, mens 10 prosent hadde *dårlig* tilgjengelighet. For kirker som er vernet, er prosentandelene henholdsvis 7 prosent (dårlig), 21 prosent (mindre bra), 43 prosent (bra) og 29 prosent (meget bra).

Statistikk fra IK-bygg om tilgjengeligheten av næringsbygg¹⁰ viser at kommunene selv har kategorisert 82 prosent av sine næringsbygg som tilgjengelige (Bufdir, 2020). Av næringsbyggene har 11 prosent feil og mangler, mens feil og mangler er alvorlige for 7 prosent av bygningene.

Informasjon om tilstanden for universell utforming av skole- og undervisningsbygg, kulturbygg og konsertarenaer/scener presenteres i senere underkapitler.

3.1.4 Uteområder

I litteraturgjennomgangen som Proba (2019) har gjennomført henvises det til en rapport av Rapporten til Medby m.fl. (2007).¹¹ Rapporten omhandler kostnader ved og virkninger av universell utforming, både for uteområder, bygg og anlegg som er rettet mot allmennheten. Undersøkelsen avdekket at svært få uteområder, bygg og anlegg møtte kravene til universell utforming. Videre ble det i rapporten vist til en undersøkelse av 76 barnehager i 26 kommuner, utført av DELTA-senteret. Nesten 40 prosent

⁹ Graden av tilgjengelighet ble i denne kartleggingen kategorisert som *dårlig*, *mindre bra*, *bra* og *meget bra* (Bufdir, 2020, s. 42)

¹⁰ I besvarelsen av undersøkelsen har kommunene selv definert hva de regner som næringsbygg.

¹¹ Medby, P., Christophersen, J., Denizou, K., & Edvardsen, H. M. (2007) *Kostnader og virkninger ved universell utforming. Bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten*. Samarbeidsrapport NIBR/SINTEF 2007. Tilgjengelig på: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/krd/vedlegg/boby/universellutforming/kostnader_og_virkninger_ved_universell_utforming.pdf

oppgav at det ikke var tilrettelagt for barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagens uteområder.

Proba (2019) viser også til en rapport fra Riksrevisjonen (2009).¹² I denne ble uteområder undersøkt ved hjelp av befaringer der personer med syns- og bevegelseshemninger deltok, og utforming av kryss, sentrumsgater, fortau og fotgjengeroverganger ble vektlagt. De nevnte befaringene avdekket flere problemer for begge gruppene av funksjonsnedsettelse. Et eksempel var at personer med synsnedsettelse i stor grad opplevde at underlaget på fortau eller bilvei var ujevnt, noe som gjorde det vanskeligere å orientere seg. Dette var også problematisk for personer med bevegelseshemninger. Videre oppgav både synshemmede og bevegelseshemmede at manglende strøing og snørydding om vinteren var til vesentlig hinder for å komme seg frem. Hindringer i gågater og på fortau, som kafemøbler, reklameskilt, og varestativer var også et problem i uteområder.

Ifølge Bufdir (2020) finnes det ikke nasjonale indikatorer for universell utforming av uteområder. Det varierer mellom kommunene hvilke verktøy de bruker for å kartlegge universell utforming av uteområder, og det er derfor vanskelig å få en oversikt over den nasjonale tilstanden på området. Dataene registreres ulikt i de ulike kartleggingsverktøyene. Det er likevel gjort enkelte undersøkelser og kartlegginger som kan gi informasjon om status. I Bufdirs kommuneundersøkelse svarte 14 prosent av kommunene at de i stor grad hadde kartlagt uteområdene sine. 39 prosent oppgav at de i noen grad hadde utført slike kartlegginger, mens 24 prosent i liten grad hadde det. 8 prosent oppgav at de ikke hadde kartlagt uteområdene sine, mens 15 prosent ikke visste. Kommunene ble også spurt om hvilke typer uteområder som var kartlagt. 52 prosent av kommunene oppgav at adkomstmuligheter og parkering var kartlagt, mens 49 prosent hadde gjort kartlegginger av gater og fortau nært sentrum. 39 prosent hadde kartlagt friluftsområder og parker (Bufdir, 2020).

Når det gjelder tilstanden på uteområder viser tall fra Kartverket at mye gjenstår når det kommer til universell utforming av uteområder (Bufdir, 2020). Blant kartlagte gater og veier nasjonalt – dette gjelder fortau, gågate/torg, gangvei/sykkelvei og gangfelt – er 28 prosent tilgjengelige for personer med synshemninger. For brukere av manuell rullestol er den tilsvarende andelen 35 prosent, mens for brukere av elektrisk rullestol er tilsvarende andel 54 prosent. Det er viktig å påpeke at tallene ikke sier noe om den *reelle* tilgjengeligheten da det ikke finnes en oversikt over *populasjonen* av objekter. Vi kan dermed ikke si noe om objektene som er kartlagt er representative.

Vi har fått bistand fra Kartverket til å trekke ut statistikk over registreringer i Viken. Dataene gir grunnlaget for å beskrive hvilke kommuner hvor det er gjennomført kartlegginger. Vi har i dette prosjektet hatt begrenset mulighet til å analysere tallene. Vi kommer derfor kun til å presentere noen overordnede hovedtrekk.

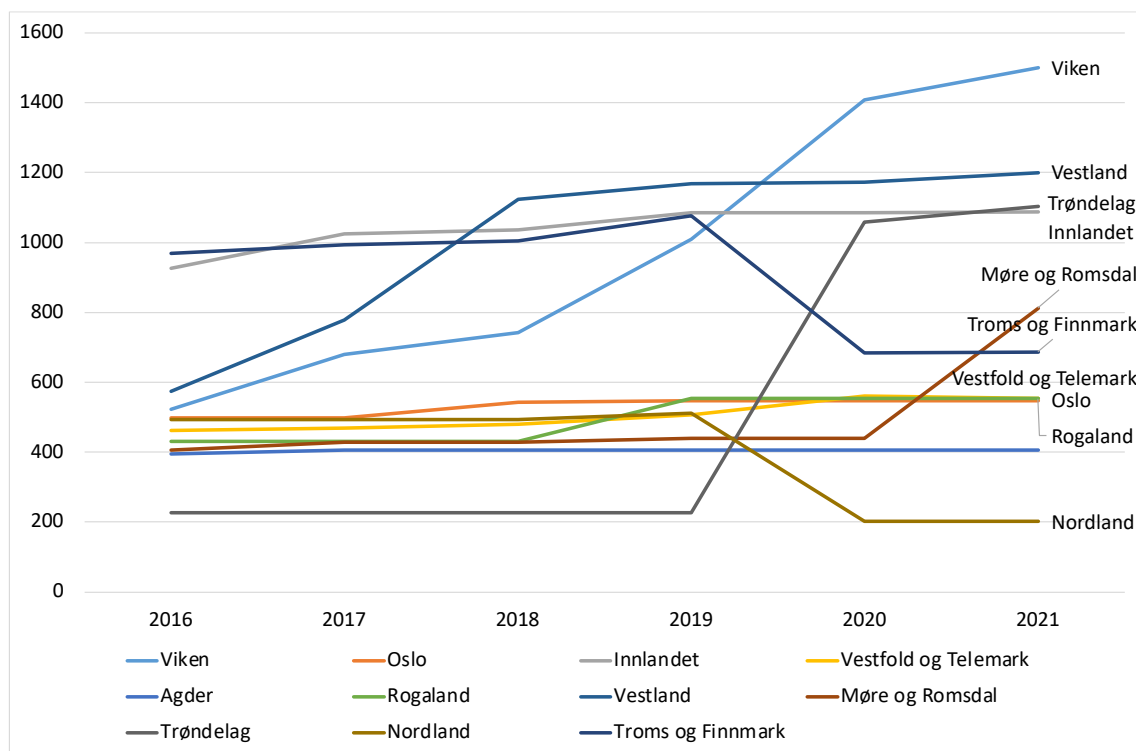
For å vurdere praksis knyttet til kartlegging av tilgjengelighet har vi fått et uttrekk av antall registreringer per fylke for perioden 2016-2021. På grunn av oppsettet av dataene har vi kun sett på utvalgte tall.

Figur 3-1 viser registreringer av *innganger* i alle fylker i perioden 2016-2021. Figuren viser at antall registreringer av tilgjengelighet i 2021 er høyest i Viken. Antall registreringer i perioden har økt mest i Trøndelag, Viken og Vestland.

¹² Riksrevisjonen (2009). *Riksrevisjonens undersøkelse av adgang til samfunnslivet for personer med funksjonsnedsettelse*. Dokument nr. 3:10 (2008-2009). Tilgjengelig på: https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2008-2009/dok_3_10_2008_2009.pdf

Den sterke økningen mellom 2019 og 2020 for Viken skyldes ifølge informanter i Viken at det ble gjennomført kartlegginger i Østfold. Østfold hadde ikke tidligere gjennomført slike kartlegginger av tettsteder. Østfold hadde benyttet seg av den svenske metodikken – tilgjengelighetsdatabasen. Nedgangen i registreringer i Troms og Finnmark og i Nordland skyldes trolig endringer i kommunesammensetningen.

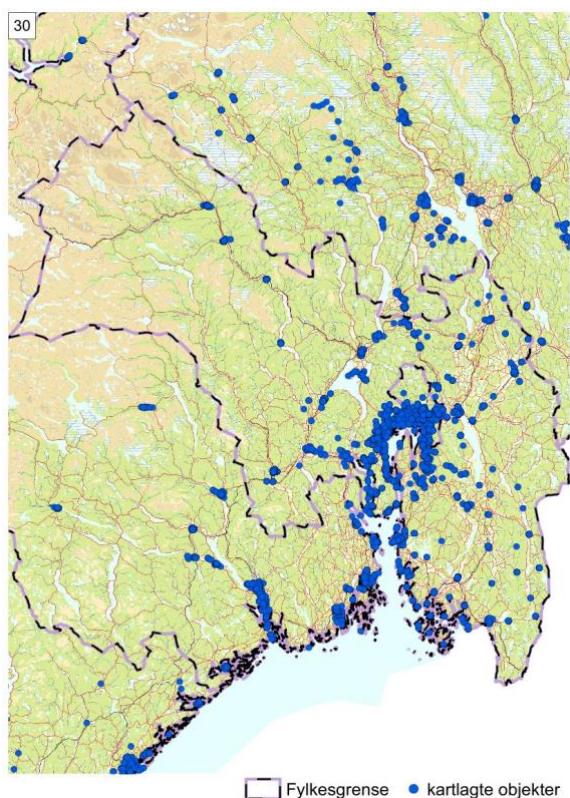
Figur 3-1 Antall registreringer av tilgjengelighet for innganger i tettsteder, 2016-2021

Figur 3-2 viser et kart for kartlagte objekter i tettsteder i Viken 2020. Kartet viser at kartlagte objekter fordeler seg på en rekke kommuner og er konsentrert rundt sentrumsnære områder. Basert på tall for registreringer av innganger er det totalt 27 av 51 kommuner hvor det er registrert tilgjengelighet i 2021.¹³ Tallene fra Kartverket viser altså at rundt 50 prosent av Viken-kommunene arbeider med å kartlegge tilgjengelighet i tettsteder. En høy andel av registreringer er gjort i enkeltkommuner. Antall registreringer i de fire kommunene Kongsberg, Nordre Follo, Bærum og Asker utgjør 55 prosent av det totale antallet. Registreringer i Asker kommune utgjør alene 30 prosent av registreringene i 2021.

¹³ Registreringer for andre objekttyper er trolig korrelert.

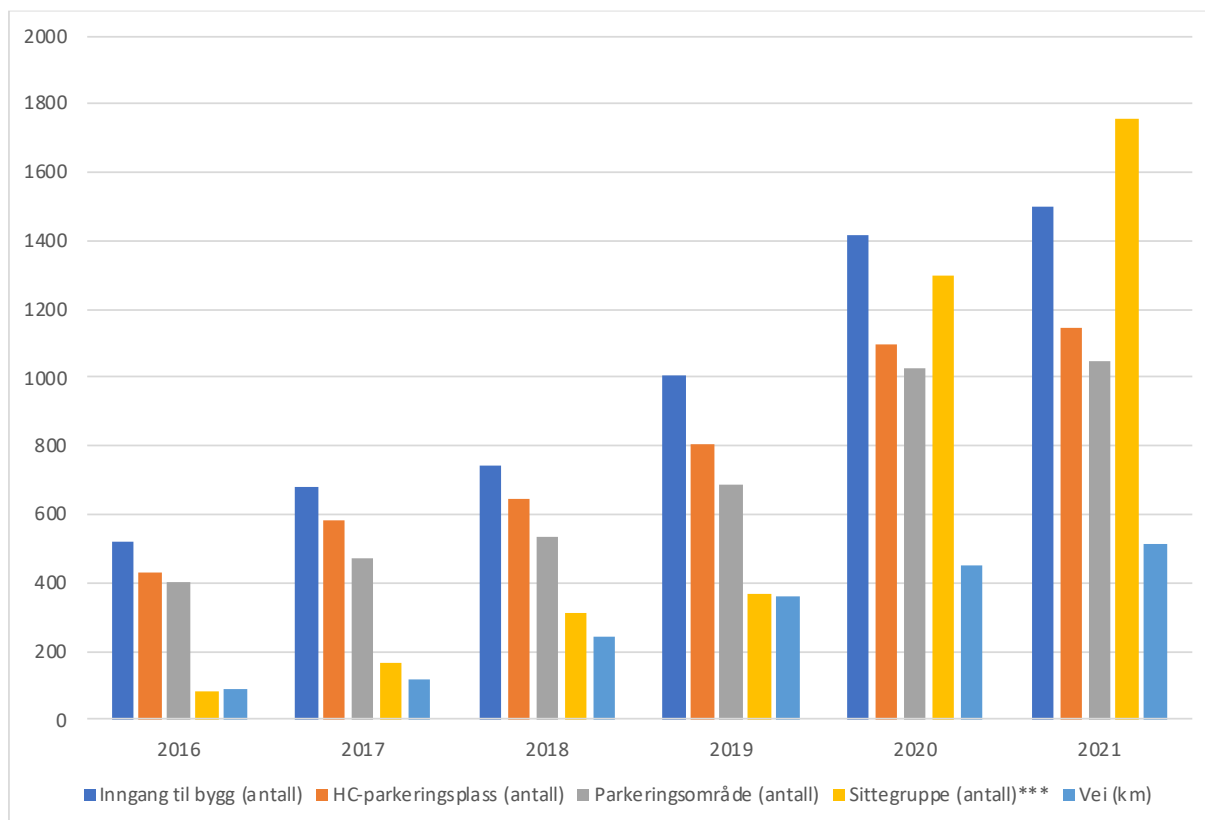
Figur 3-2 Kart over registreringer av objekter for tettsteder i Viken 2020

Figur 3-3 viser antall registreringer av tilgjengelighet for tettsteder i kommunene i Viken i perioden 2016-2021. Vi ser at for alle typer objekter, dvs. inngang til bygg, HC-parkeringsplasser, parkeringsområder, sittegrupper og kilometer med vei, har antallet registreringer økt jevnt for hvert år. For sittegrupper og meter vei har antall registreringer økt spesielt kraftig fra 2016 til 2021. På grunn av regionreformen er ikke tallene fra og med 2020 helt sammenlignbare med tallene før 2020 ettersom populasjonen av kommuner ikke er konstant. Ser vi på utviklingen er det imidlertid rimelig å anta at økningen i antall registreringer har fortsatt. Dette er også bekreftet av fylkeskommunen, som viser til at økningen de seneste årene skyldes registreringer i tidligere Østfold. Østfold hadde ikke gjennomført slike kartlegginger tidligere.

Antall registreringer av tilgjengelighet for tettsteder tyder på at arbeidet med å kartlegge tilstanden på universell utforming/tilgjengelighet har økt i Viken over tid.

Figur 3-3 Antall registreringer tettsteder Akershus, Østfold og Buskerud 2016-2019, Viken 2020-2021

Vi har innhentet tall for Viken for tilgjengelighet av objekter i tettsteder. Tabell 1 viser antall tettstedsobjekter som er kartlagt og prosenten som er vurdert som tilgjengelig i Viken samlet sett. For alle objekttypene, dvs. innganger, parkeringsplasser, sittegrupper og meter vei, ser vi at et mindretall av objektene er vurdert som tilgjengelig. For manuell rullestol er andelen tilgjengelig høyest for parkeringsområde og innganger, henholdsvis 27 og 10 prosent. For elektrisk rullestol er andelen tilgjengelig høyere enn for manuell rullestol både for innganger (27 prosent) og veier (65 prosent). Her finnes ikke tilgjengelighetsvurdering for de andre objektene, dvs. parkering og sittegrupper. Når det gjelder tilgjengelighetsvurdering for svaksynte, er 22 prosent av innganger vurdert til å god kontrast og 68 prosent av veier vurdert til å ha ledelinje.

Tabell 1 Kartlagte objekter og prosent vurdert tilgjengelighet for tettsteder i Viken 2021

Kartlagte objekt	Antall registreringer	Manuell rullestol tilgjengelig	Elektrisk rullestol tilgjengelig	Syn
Inngang (antall)	1 500	13	27	22
HC-parkeringsplass (antall)	1 147	10		
Parkeringsområde (antall)	1 045	27		
Sittegruppe (antall)	1 759	2		

Vei (meter)	514 626	38	65	68
-------------	---------	----	----	----

Note: For syn: Innganger med god kontrast og vei med ledelinje

Vi har hatt begrenset mulighet til å sammenligne tallene i Viken med nasjonale tall. Vi kan derfor ikke sammenligne tallene som er oppgitt i Bufdir (2020) med våre tall. For eksempel vet vi ikke om *inngangene* i Viken-dataene kun er for offentlige bygg, slik tallene var i Bufdir (2020). Med forbehold om at Viken-dataene kun gjelder offentlige bygg ser det ut til at en noe høyere andel av objektene er vurdert som tilgjengelig i Viken sammenlignet med nasjonale tall. For rullestol ligger Viken ni prosentpoeng høyere enn nasjonale tall når det gjelder innganger. For elektrisk stol ligger Viken 7 prosentpoeng høyere enn nasjonale når det gjelder innganger. For svaksynte ligger Viken 5 prosentpoeng høyere enn nasjonale tall når det gjelder innganger. Igjen, så bygger dette på en forutsetning om at inngangene som er vurdert gjelder offentlige bygg.

For *veier* ser det derimot ut til at tallene sammenlignbare. Andelen meter vei som er vurdert som tilgjengelig er høyere i Viken enn nasjonale tall, mest for synshemmede og minst for rullestol.

3.1.5 Status i Viken

Når det gjelder status for universell utforming av bygg og anlegg i Viken fylkeskommune, er kunnskapsgrunnlaget noe begrenset. Vi har ikke funnet noen systematisk oversikt som viser antall bygg som er kartlagt sammenlignet med bebyggelsen av bygninger. Det gjør det utfordrende å si noe om status på kartlegginger og på tilstanden. Vi har derimot funnet at fylkeskommunene Akershus, Buskerud og Østfold har gjennomført kartlegginger av videregående skoler og folkehøgskoler. Dette omtales i kapittel 3.3. Østfold har også kartlagt tannhelseklinikker og fylkeshus.

Data fra Kartverket tyder på at antallet tilstandskartlegginger har økt. De alle færreste av de kartlagt strukturene registreres som tilgjengelige for manuell rullestol. For elektrisk rullestol og for svaksynte er mellom 27 og 68 prosent av objektene vurdert som tilgjengelige. Vi har ikke vurdert tilstanden i Viken opp mot andre regioner eller internt i Viken-kommunene. Denne analysen er imidlertid mulig å gjennomføre ved bruk av Kartverkets data om tilgjengelighet.

I intervjuer får vi opplyst om at fylkeskommunen jobber aktivt med å få kommuner til å gjennomføre egne kartlegginger ved bruk av Kartverkets løsning, blant annet ved å bistå med kompetanse i forbindelse med tilskuddssøknader og ved gjennomføring. Viken fylkeskommune veileder kommuner gjennom sitt nettverk for friluftsliv. Den samlede oversikten over uteområder i Viken er imidlertid begrenset.

Vi har som en del av kartleggingen gjennomført intervjuer med representanter fra enkelte kommuner i Viken, blant annet fra Asker kommune. Kommunen har de seneste årene prioritert å gjennomføre kartlegging av tilgjengelighet på uteområder i tettsteder og i friluftsområder. Gjennomføringen har blant annet vært gjort av sommervikarer. Status i dag er at de i all hovedsak har god oversikt over tilstanden og har gitt forslag til utbedringer. Registreringene ligger tilgjengelig hos Kartverket via norgeskart.no. Det foreligger en rapport for arbeidet for 2021.

Fylkeskommunen har igangsatt et videre arbeid for å kartlegge og beskrive tilstanden for turmuligheter. Dette er omtalt i kapittel 6.3.2 under rådsområdet for Kultur og mangfold.

I rapporten til Proba (2021) om tilstandsrapporter om universell utforming og personer med nedsatt funksjonsevne, ble det gjennomført intervjuer om status for universell utforming i utvalgte kommuner, blant annet i Bærum. Bærum kommune var den eneste kommunen som hadde gjennomført en systematisk kartlegging av universell utforming i

kommunale bygg. Vi har begrenset kjennskap til innholdet eller konklusjonen av denne kartleggingen. Bærum kommune har i forbindelse med oppfølgingen av rapporten holdt av årlige midler til gjennomføring av tilgjengelighetstiltak.

Status for universell utforming av bygg, anlegg og uteområder var et tema i intervju med representanter i det fylkeskommunale rådet for personer med funksjonsnedsettelse i Viken. Et eksempel som ble trukket fram var fylkeshuset i Drammen. Digital registrering på en touch-skjerm i resepsjonen er umulig å bruke for synshemmede, resepsjonsskjerm, skranker og bord med informasjonsmateriell er for høye, og ingen trapper er kontrastmerket. Viktigheten av uteområder trekkes fram. En informant sier: «Det hjelper ikke med et godt bygg hvis det er trapper ute».

3.1.6 Oppsummering

Oppsummert finner vi at for offentlige bygg – ikke medregnet kulturbygg og skolebygg¹⁴ – er tilstanden på universell utforming nasjonalt forholdsvis god når det gjelder både omsorgsbygg, barnehager, kirkebygg og næringsbygg. Blant disse vurderer vi at tilgjengeligheten er best i omsorgsbygg og sykehjem, og svakest i kirkebygg. Det foreligger imidlertid tall som indikerer at tilstanden for inngangspartier i offentlige bygg ikke er særlig god. Videre vurderer vi at tilstanden for universell utforming er nokså svak når det gjelder uteområder.

Da kunnskapsgrunnlaget knyttet til tilstanden for bygg, anlegg og uteområder i Viken fylkeskommune er svært begrenset forutsetter vi at tallene for Viken ligner på nasjonale tall. Antall registreringer av tilgjengelighet for tettsteder tyder likevel på at arbeidet med å kartlegge tilstanden på universell utforming/tilgjengelighet har økt i Viken over tid. Resultatene tyder på at det er store forskjeller mellom kommunene.

Det bør nevnes at siden det ikke finnes en samlet oversikt over tilstanden for ulike offentlige bygg og uteområder, og tallene som foreligger ikke er sammenliknbare, er det vanskelig å si noe sikkert om tilstandsnivået i dag, både nasjonalt og i Viken.

3.2 Bolig

Når det gjelder tilgjengelighet og universell utforming i boliger er kunnskap om status begrenset, men det finnes noe informasjon. Resultater fra Bufdirs kommuneundersøkelse tyder på at det er stor mangel på kunnskap. 40 prosent av kommunene svarer vet ikke på spørsmål om hvorvidt kommunen har nok kunnskap om universell utforming av boliger (Bufdir, 2020). 29 prosent av kommunene oppgir at de har nok universelt utformede boliger til å dekke innbyggernes behov. Nesten like mange prosent svarte at kommunen ikke hadde nok tilgjengelige boliger. Videre viser undersøkelser at to tredjedeler av boliger i Norge ikke er lett tilgjengelige for rullestolbrukere (Bufdir, 2020, s. 45). Når det gjelder kommunale boliger, var andelen boliger som var tilgjengelige for rullestolbrukere i 2020 49 prosent (SSB, 2021). Videre bor 13 prosent av befolkningen over første etasje uten å ha heis (SSB, 2017). Dette gjelder også 11 prosent av alle personer over 66 år, og en omtrent like stor andel av personer over 80 år bor i andre etasje eller høyere uten heis.

¹⁴ Disse omtales hver for seg i egne underkapitler.

3.2.1 Status i Viken

Når det gjelder status for universell utforming av boliger i Viken fylkeskommune, er kunnskapsgrunnlaget begrenset. Vi har funnet lite forskning, undersøkelser eller dokumentasjon som sier noe om dette.

Proba (2021) fant at Bærum kommune hadde gjennomført en systematisk kartlegging av universell utforming i kommunale bygg. Vi kjenner ikke til detaljene i denne kartleggingen og om kommunale boliger var inkludert.

3.2.2 Oppsummering

Oppsummert tyder tall knyttet til universell utforming av boliger på at tilstanden på området er forholdsvis svak. Da kunnskapsgrunnlaget knyttet til tilstanden for boliger i Viken fylkeskommune er svært begrenset, forutsetter vi at tallene for Viken ligner på nasjonale tall. Imidlertid er også grunnlaget for vår vurdering av den nasjonale tilstanden svak, da det foreligger lite registreringer og dokumentasjon knyttet til status for universell utforming av boliger, også nasjonalt.

3.3 Skole og opplæring

Buudir (2020) omtaler tilstandsrapporteringer og foreliggende kunnskap knyttet til universell utforming på skole- og undervisningsområdet. Det foreligger ingen total oversikt over andelen universelt utformede skoler. Hvorvidt kommunene utfører statuskartlegginger av sine bygninger, er opp til kommunene selv. Det samme gjelder hvordan de utfører statuskartleggingene, og omfanget av disse (Buudir, 2020). Videre er ikke rapporteringene sammenliknbare fordi kommunene benytter ulike metoder for kartlegging og utfører disse i ulike grad, som nevnt under punkt 1.2.1. Det finnes imidlertid informasjon fra ulike kilder som kan avdekke tendenser.

Videre viser en kommuneundersøkelse utført av Buudir i 2017 at 83 prosent av kommunene som hadde kartlagt tilgjengelighet i sine bygg hadde inkludert skoler i kartleggingene. Blant kommunene som deltok i undersøkelsen mente 40 prosent at skolebyggene var universelt utformet og allment tilgjengelige i stor grad. 38 prosent mente at byggene i noen grad var tilgjengelig, mens omtrent 9 prosent mente at byggene i liten grad var det (Buudir, 2020). I undersøkelsen ble kommunene også spurt om størrelsen på andelen av skolene som hadde blitt oppgradert. Omtrent 27 prosent av kommunene oppgav at flesteparten av skolene deres var blitt oppgraderte, mens 24 prosent oppgav at få eller ingen av skolene var det (Buudir, 2018).

Kartverket har som nevnt kartlagt tilgjengeligheten av inngangspartiene i offentlige bygg for personer med syns- og bevegelseshemninger. Tallene viser at for brukere av manuelle rullestoler er kun 2 prosent av innganger til skoler helt tilgjengelige (Buudir, 2020). 34 prosent av skoleinngangene er delvis tilgjengelige for denne gruppen, mens 36 prosent ikke er tilgjengelige. For personer med nedsatt syn er situasjonen noe bedre. 17 prosent av inngangspartiene ved skoler er tilgjengelige for denne gruppen, 23 prosent er delvis tilgjengelige, mens 25 prosent av inngangene er ikke tilgjengelige (Buudir, 2020).

Handikapforbundet fant i samarbeid med forskningsinstituttet International Research Institute of Stavanger (IRIS) i 2013 at det forelå vesentlige mangler ved 78 prosent av landets grunnskoler (Buudir, 2020). Undersøkelsen deres avdekket at det særlig var mange toaletter som ikke var universelt utformede, at heiser og ramper manglet, og at dører var tunge og vanskelige å benytte.

Imidlertid offentliggjorde Norsk Kommunalteknisk Forening (NKF) i 2019 tall som indikerer at tilgjengeligheten ved norske skoler er langt bedre enn Handikapforbundet og IRIS' undersøkelse fra 2013 avdekket (Kvistum, 2019). NKF's analyse viser at kun ett av ti skolebygg i Norge har alvorlige feil knyttet til universell utforming av leke- og oppholdsareal, tilgang HC-parkering, og gangadkomst til skolebygget. Videre har ytterligere 20 prosent av skolebyggene mangler som er mindre alvorlige (Kvistum, 2019).

NKF's analyse er gjort på grunnlag av tall fra Tilstandsbarometeret for kommunale bygg, som NKF selv har utarbeidet, og barometeret baserer seg igjen på data fra IK-bygg (Kvistum, 2019). Internkontrollsystemet IK-bygg brukes av omtrent 150 kommuner. Kartlegging av universell utforming inngår i dette systemet, og det er kommunene selv som kartlegger og rapporterer (Bufdir, 2020). Disse tallene er altså ofte ikke basert på konkrete målinger, men på ulike kommuneansattes vurderinger. Bufdir (2020) rapporterer i sin tilstandsanalyse av universell utforming at omtrent 80 prosent av skolene kategoriseres som tilgjengelige, og baserer dette på tall fra Tilstandsbarometeret/IK-bygg, også fra 2019. Vi oppfatter at Bufdir og NKF har fått ulike resultater av sine analyser av de samme dataene, og er ikke kjent med grunnen til dette.

For at bygningsmassen skal oppgraderes til å imøtekomme standarder for universell utforming innen 2025, har Statsbygg igangsatt et eget program. Mange høyere utdanningsinstitusjoner eid av staten inngår som del av dette programmet (Bufdir, 2020). I 2019 var 191 universitets- og høyskolebygg, samt tilhørende utearealer, oppgradert for å imøtekomme kravene til universell utforming. 20 av 31 gjenstående bygg er planlagt oppgradert mellom 2020 og 2025.

En rapport av Vista Utredning, Multiconsult og Analyse & Strategi (2008)¹⁵, som omhandler krav til universell utforming av undervisningsbygg. Rapporten trekker frem at bygningsmassen til universitetene er eldre, og har store mangler. Andre typer vedlikeholdsbehov er også omfattende. Høgskolene har ikke like store mangler knyttet til universell utforming, og har gjennomgående nyere bygningsmasse. Videre er det generelle behovet for vedlikehold lavere for høyskolene. Imidlertid har en betydelig andel av grunnskoler og videregående skoler mangler når det kommer til universell utforming, og har mye eldre bygninger. Behovene for generelt vedlikehold av disse er store.

Unge Funksjonshemmede gjorde i 2021 en undersøkelse av status for universell utforming i grunnskolen, som del av prosjektet «Universell utforming av grunnskolen: Hvor er vi i 2021?», et prosjekt støttet av Bufdir. Undersøkelsen baserer seg på en spørreundersøkelse til skoleadministrasjonen ved 2789 grunnskoler i Norge, en spørreundersøkelse til representanter for Foreldrerådets arbeidsutvalg (FAU), samt besøk og intervjuer ved et utvalg grunnskoler (Fuglesang, 2021). Undersøkelsen viser at tilgjengeligheten ikke er kartlagt ved 21 prosent av skolene (Fuglesang, 2021). Kun 17 prosent av dem oppgir at de har utarbeidet en tiltaksplan, retningslinjer eller strategier for å gjøre skolen mer tilgjengelig for personer med funksjonsnedsettelse. 63 prosent av skolene har ikke utarbeidet slike planer, og 20 prosent vet ikke om slike planer foreligger. Videre viser resultatene fra spørreundersøkelsen til skolene at 35 prosent av dem mener de er *universelt utformet*, mens 55 prosent mener de er

¹⁵ Aslaksen, F., Heggem, E., Larsen, A., Kampsæter, A. & Nossum, Å. (2008). *Samfunnsøkonomisk analyse av krav til universell utforming av undervisningsbygg*. Vista Utredning AS, Multiconsult AS og Analyse & Strategi AS. Tilgjengelig på: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/krd/vedlegg/boby/rapporter/samfunnsokonomisk_analyse_universell_utforming_undervisningsbygg.pdf?id=2214460

tilgjengelige. 8 prosent av skolene mener selv de *ikke* er tilgjengelige, mens 2 prosent vet ikke om deres skole er universelt utformet, tilgjengelig, eller ikke tilgjengelig (Fuglesang, 2021).

Undersøkelsen til Unge Funksjonshemmede viser også at skolenes vektlegging av tilgjengelighet på generell basis er «reaktivt» og ikke «proaktivt». Skolene iverksetter tiltak når en elev med behov for tilpasning skal starte ved skolen, eller får behov for tilpasning. Imidlertid er det ikke fokus på universelle tilpasninger som fra starten dekker alle behov og virker forebyggende (Fuglesang, 2021).

3.3.1 Status i Viken

I 2019 bestilte tidligere Akershus fylkeskommune en kartlegging av universell utforming av videregående skoler i fylket (Viken fylkeskommune, 2021). Det ble gjennomført en forenklet kartlegging av publikumsarealene ved 23 skoler. På grunn av de økonomiske rammene, ble ikke alle skolene kartlagt. Bufdir støttet prosjektet med 255 000 kroner av den totale økonomiske rammen¹⁶. Spinn AS med Universell Utforming AS som underleverandør ble engasjert for å gjennomføre kartleggingen.

Følgende arealer ved skolene ble kartlagt:

- HC-parkering
- Atkomst fra HC-parkering til resepsjon
- Samlingsaler som brukes av publikum: kantine, kafe, bibliotek (folkebibliotek), auditorium, musikk-dans-drama og gymsal
- HCWC i tilknytning til ovenstående rom
- Atkomst mellom rommene som inngår i prosjektet: horisontal (korridor) og vertikal (heis og hovedtrapper)

Kartleggingene ble oppsummert i egne rapporter for hver skole, i tillegg til en samlet sluttrapport (Noer, 2020). En slik samlet kartlegging av de videregående skolene i Akershus har ikke tidligere vært gjennomført. Tilstandskartleggingen fra 2020 gjaldt publikumsarealene ved skolene – publikums behov skulle danne grunnlaget for kartleggingen, og ikke elevenes behov ved daglig bruk av skoleanleggene. Fylkeskommunen har egne rutiner knyttet til fysisk tilrettelegging for elever med funksjonsnedsettelse – den enkelte skole tilrettelegges ved behov – og publikum og elevenes behov sammenfaller ofte. Imidlertid fremkommer det i sluttrapporten at kartleggingsprosessen viste at elevene og publikum ofte, men ikke alltid, har de samme behovene. Kartleggerne uttrykker i rapporten at det kan være hensiktsmessig at publikum og elevers behov ikke skilles fra hverandre ved kartlegginger av publikumsarealer i senere prosjekter.

I sluttrapporten fremkommer det at det allerede er jobbet med universell utforming på aktivt vis i flere av skoleanleggene som ble kartlagt. De fleste av anleggene er bygget etter tidligere forskrifter, og kravene som ble stilt til universell utforming i disse var mindre strenge enn dagens gjeldende forskrift. På flere av skolene er det imidlertid utført oppgraderinger i senere tid, og disse har gjort mulighetene for likestilt bruk av anleggene bedre. Blant tiltakene som allerede var gjort var:

- Installering av heiser og løfteplattformer.
- Oppgradering av trapper.
- Etablering av automatiske døråpnere.
- Kontrastmarkering av glassfelt.

¹⁶ Se kapittel 1.5 for oversikt over prosjektmidler tildelt Viken fylkeskommune, samt ulike kommuner og organisasjoner i Viken fra 2017-2021, gjennom Bufdir og KS' tilskuddsordninger for universell utforming.

- Etablering av skilt etablert skilt.
- Utbedringer i rom med dårlig akustikk.
- Det ble noen steder installert Berøringsfrie automatiske døråpnere som smitteverntiltak i 2020. Dette er også et godt tiltak for å bedre tilgjengeligheten.

Kartleggerne anbefalte utbedringer av noen typer avvik. Dette dreide seg hovedsakelig om å:

- Utbedre mangler ved HC-parkering
- Sørge for skilting ute og inne.
- Utbedre manglende trinnfri tilgang til publikumsareal.
- Utbedre trapper.
- Merke nivåforskjeller.
- Utbedre dører og redusere nivåforskjeller ved terskler.
- Etablere integrerte plasser for rullestol i amfi.
- Etablere HCWC og tilgjengelig garderobe der dette mangler.
- Utbedre mangler på HCWC og i garderober.
- Sikre at HCWC og heis ikke er avlåst.
- Utrede lydforhold der det er avdekket for lang etterklangstid/for høyt lydnivå fra tekniske installasjoner.
- Teste om lyd og taleoverføringsutstyr ivaretar kravet til god taleforståelse
- Vurdere brannvarslingstiltak for personer med hørselsnedsettelse i dialog med brannansvarlig.

Vi er ikke kjent med hvorvidt disse utbedringene er igangsatt eller gjennomført. Vi har heller ikke gjort en systematisk gjennomgang av årsrapporter for å identifisere gjennomførte tiltak.

Statsbygg benytter og er systemforvalter for registreringsverktøyet *Bygg for alle*. De bruker dette til å registrere og dokumenter tilstanden knyttet til universell utforming for sine bygg og tilhørende uteområder. Tilstanden for universell utforming for Statsbyggs eiendommer i Viken fylkeskommune er derfor godt dokumentert.¹⁷ Også mange andre offentlige aktører bruker Bygg for alle. Tidligere Akershus fylkeskommune har brukt verktøyet til å registrere informasjon. Vi er ikke kjent med innholdet i dette. I konkurransegrunnlaget for den nevnte kartleggingen av 23 videregående skoler i tidligere Akershus fremkom det at data og bilder fra kartleggingene skulle registreres i Bygg for alle. Tidligere Buskerud og Østfold fylkeskommuner har ikke benyttet Bygg for alle.

Østfold fylkeskommune har imidlertid gjennomført tilstandsanalyser av skolebygg i fylket tidligere, og har benyttet resultater fra analysene i planlegging og gjennomføring av nye byggeprosjekter, og utbedringer av bygg (uu-K1, 2014). Østfold gjennomførte allerede i 2006 en tilstandsanalyse for universell utforming av alle videregående skoler i det tidligere fylket. I 2013 ble en ny tilstandsanalyse gjennomført, grunnet endringer i lover og forskrifter. Resultatene fra denne ble brukt på ulike måter. Analysen gav oversikt over utbedringer som kunne gjennomføres på kort sikt, for eksempel utbedringer av stolheis, dørterskler og liknende. Slike enkle tiltak ble gjennomført ved tre av skolene rett etter at analysen ble gjort. Større prosjekter, for eksempel etablering av heis og ledelinjer, skulle også bli lagt inn i mer langsiktige vedlikeholdsplaner, og danne grunnlag for en politisk sak, med mål om å universelt utforme skolebyggene.

I forbindelse med tilstandsanalysen ble også kostnadene som kreves for å imøtekomme lover og forskrifter kalkulert. Kalkylen gav viktige innspill til

¹⁷ Informasjon gitt i korrespondanse per e-post med Faglig ressurscenter i Statsbygg 08.02.2022

fylkeskommunen i deres vurdering av hvorvidt bygninger skulle bygges nye, eller oppgraderes. Tilstandsanalysen ble også implementert i skolebruksplanen til den tidligere fylkeskommunen. Videre førte gjennomføringen av tilstandsanalysen – og aktiv bruk av denne – til økt kompetanse, både hos skoleansatte og i fylkesadministrasjonen.

Råd for likestilling av funksjonshemmede i Buskerud gjennomførte i 2015 og 2016 befaringer av videregående skoler og en folkehøgskole i Buskerud. Ansatte hos fylkeskommunen, inkludert skolene, deltok på befaringene. Befaringene ble gjennomført i totalt 19 skoler.¹⁸ Rapporten oppsummerer befaringene fordelt på undervisning og for bygningsmasse for hver av skolene.

I konklusjonen fra samlerapporten kan vi for undervisning lese at:

- Skolene i Buskerud fungerer bra
- Undervisningene varierer noe fra skole til skole, men gjennomsnittet er bra
- Tilrettelagt undervisning har noen utfordringer, noen skoler har egne klasser lagt inn i sitt system som fungerer bra

For bygningsmasse står det at:

- Rådet hadde en befaring i 2009 og noen av punktene fra den gangen var ikke blitt fulgt opp
- Stort sett var skolene i bra forfatning bortsett fra Lerberg som hadde råte og muggsopp i kjelleren og som også er en tilrettelagt skole
- Heisutfordringer for brukerne var løst på en god måte

Videre anbefaler rådet i rapporten at skolene implementerer standarder for daglig vedlikehold knyttet til blant annet kontrast, belysning, skilting, parkering og tekniske hjelpemidler. Skilting løftes frem som et område med store svakheter.

3.3.2 Oppsummering

Den eksisterende kunnskapen om tilstanden for universell utforming av skoler og utdanningsinstitusjoner er svært sprikende, og det er vanskelig å gi en samlet vurdering av denne. Tall fra enkelte kilder indikerer at tilstanden er svak, mens tall fra andre indikerer at tilstanden er mye bedre enn antatt. Vi får likevel inntrykk av at det fortsatt er behov for utbedringer i hele sektoren. Særlig gjelder dette universell utforming av inngangspartier til skoler for personer med bevegelseshemminger og synshemmede.

Videre er det kun et mindretall av grunnskolene som har utarbeidet tiltaksplaner, retningslinjer eller strategier for å gjøre skolen mer tilgjengelig for personer med nedsatt funksjonsevne.

I Viken er det gjennomført kartlegginger av videregående skoler i tidligere Akershus, Buskerud og Østfold fylkeskommune. Vi vet at resultatene fra Østfold er brukt aktivt i utbedrings- og planarbeid. Vi kjenner ikke til hvordan kartleggingen av skoler i Akershus eller Buskerud har blitt brukt i ettertid. Resultatene Akershus indikerer at tilstanden for universell utforming er nokså god ved disse skolene. Det ble likevel anbefalt utbedringer av avvik knyttet til blant annet HC-parkering, skilting, trapper og nivåforskjeller, HC-toaletter og lydforhold ved skolene.

¹⁸ Sju skoler i Kongsberg, på Drammen VGS, Eiker VGS, Lerberg skole og kompetansesenter, Hønefoss VGS, Ringerike VGS, Ringerike folkehøgskole, Gol VGS, Ål VGS, Nummedal VGS, Åssiden VGS, Rosthaug VGS og Arbeidsinstituttet Drammen.

3.4 Kultur

Når det gjelder kulturbygg og konsertscener, har den generelle statusen på universell utforming flere positive trekk, men det er fremdeles forbedringspotensial. Ifølge Bufdir (2020) viser tall fra Kulturrådet at 84 prosent av museene oppgir at deres lokaler er tilrettelagt, for eksempel med heis og ramper for rullestolbrukere, og med teleslynge. Videre har 75 prosent av museene formidling som er tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne. Dette kan være bruk av tegnspråk, stor skrift, merking med blindeskrift og lettlest informasjon. Andelen museer som oppgir at deres internettside møter standarden for universelt utformede IKT-løsninger på nett har økt, fra 48 prosent i 2017 til 62 prosent i 2018. Imidlertid er hensynet til bevaring for mange museer en utfordring når det gjelder fysisk tilrettelegging (Bufdir, 2020)

Videre finnes en sertifiseringsordning for kulturarrangører som jobber for god tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne, kalt tilgjengelighetsmerket (Bufdir, 2020). Noen av kriteriene for å få tilgjengelighetsmerket er at uteområder er uten trinn, god merking av skilting, informasjon om teleslynge på nettsiden samt tydelig og god informasjon om universell utforming både på arenaens nettside og i trykket materiell. Tilgjengelighetsmerket skal gjøre tilgjengeligheten på kulturarenaer bedre, og gjøre kulturarrangører som ivaretar tilgjengelighet mer synlig. Ifølge Bufdir (2020) har 78 kulturarrangører blitt kurset i tilgjengelighetsmerket, og 26 har oppnådd merket. Per 2019 jobber 52 arrangører for å få merket. Det finnes imidlertid ikke statistikk eller registre som gir oversikt over den fysiske tilgjengeligheten på konsertscenene, basert på sertifisering. Videre er det en overføringsverdi i tilgjengelighetsmerket og sertifiseringsordningen til andre typer kulturarenaer som forsamlingslokaler, teater, og dansescener, men denne er ikke utnyttet (Bufdir, 2020). Basert på intervjuer gjort med representanter i Viken er det ingen systematisk praksis knyttet til bruk av tilgjengelighetsmerking for arrangementer knyttet til den kulturelle skolesekken.

3.4.1 Status i Viken

Når det gjelder status for universell utforming på kultur-området i Viken fylkeskommune, er kunnskapsgrunnlaget begrenset. Vi har ikke funnet forskning, undersøkelser eller dokumentasjon som sier noe om dette.

3.4.2 Oppsummering

Oppsummert indikerer eksisterende kunnskap på universell utforming på kulturområdet at tilstanden er forholdsvis god, men det understrekes at denne vurderingen er foretatt på et nokså tynt kunnskapsgrunnlag. Området virker å være under utvikling, med tanke på etableringen og bruken av sertifiseringsordningen «tilgjengelighetsmerket». Det er likevel potensiale for forbedring av tilstanden, og for bruk av ordningen med tilgjengelighetsmerket til flere kulturarenaer. Da kunnskapsgrunnlaget knyttet til tilstanden for universell utforming på kulturområdet i Viken fylkeskommune er svært begrenset, forutsetter vi at tallene for Viken ligner på nasjonale tall.

3.5 Friluftsliv

Det er et mål at friluftsområder tilgjengeliggjøres slik at de aller fleste kan bruke dem (Bufdir, 2020). Tilrettelegging av friluftsområder skal gjøre de fysiske barrierene for å drive med friluftsliv mindre, og fremme aktivitet. Imidlertid er det ikke mulig å tilrettelegge alle friluftsområder. Dette påvirkes av blant annet landskap og hensyn til naturmangfold. Tilretteleggingen må ikke gjøre for store inngrep i naturen. Likevel kan mange naturområder tilgjengeliggjøres for flere, selv om de ikke kan tilgjengeliggjøres for absolutt alle. Det kommer frem i Bufdirs kommuneundersøkelse at 39 prosent av

kommunene har utført kartlegginger av friluftsområder og parkområder i kommunen (Bufdir, 2020). Videre viser undersøkelsen at kommunene benytter flere ulike kartleggingsverktøy.

Siden 2004 har Kartverket ivaretatt oppgaver knyttet til å legge til rette for tilgjengelighetskartlegginger av uteområder i Norge (Bufdir, 2020). Kartverket har utviklet et verktøy for registrering av tilgjengelighet, og kommunene og fylkeskommunene utfører selv kartleggingene.

Kommuner og fylker kan få tilskudd – fra Kommunal- og distriktsdepartementet gjennom Kartverket – til å gjennomføre tilgjengelighetskartlegginger. Tilgjengelighetsprosjektet til Kartverket startet allerede i 2004, med kartlegginger av tilgjengelighet i Oslo sentrum. I begynnelsen ble arbeidet i felt utført av Kartverket, men fra og med 2015 har arbeidet i større grad utført av kommunene og fylkeskommunene selv (Kartverket, 2022). Friluftsområder har vært fokus i kartleggingsprosjektet til Kartverket.

242 kommuner hadde ved utgangen av 2019 gjort registreringer i friluftsområder ved hjelp av dette verktøyet. Av turveiene som er kartlagt, er 19 prosent kategorisert som tilgjengelige for personer med synshemninger, mens 26 og 40 prosent av turveiene er tilgjengelige for brukere av henholdsvis manuell og elektrisk rullestol (Bufdir, 2020).

Flere prosjekter i Viken knyttet til kartlegging av tilgjengelighet av friluftsområder og/eller tettstedsområder fikk i 2020 tilskudd fra Kartverket (Kartverket, 2021). Året 2020 trekkes her frem fordi dette er den siste tildelingsrunden det er laget sluttrapport for. Den samlede økonomiske rammen for 2020 var på 1 million kroner. Interessen for midlene var større enn de foregående årene, og 24 prosjekter ble godkjent. 6 kommuner i Viken fikk bevilget penger til prosjekter: Asker, Halden, Kongsberg, Lunner, Nordre Follo og Ås kommuner (Kartverket, 2021). To av prosjektene gjaldt kartlegginger av friluftsområder/turveier, mens to prosjekter innebar kartlegginger av både friluftsområder og tettsteder. De siste to gjaldt kartlegginger av tettstedsområder. Til sammen 180 000 kr ble bevilget til disse prosjektene. Det ble i tillegg til dette bevilget 80 000 kr til kartlegginger av friluftsområder i Østfold (Kartverket, 2021), som ble gjennomført av fylkeskommunen og Oslofjorden Friluftsråd. Aktørene som får tilskudd til tilgjengelighetskartlegginger fra Kartverket deltar på registreringskurs før kartleggingen blir igangsatt, og data som blir samlet inn gjennom kartleggingen blir kvalitetssikret fortløpende av Kartverket. Deltakerne leverer også sluttrapport til Kartverket etter fullført prosjekt.

3.5.1 Status i Viken

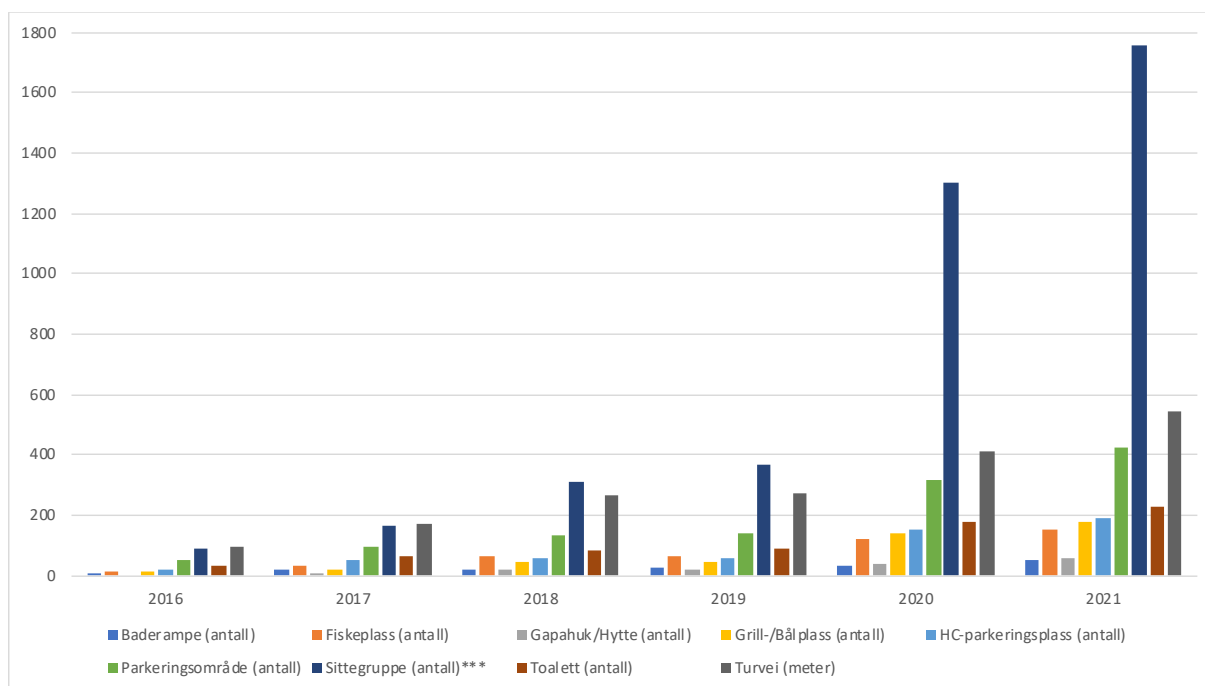
Fylkeskommunen opplyser til oss at de har god oversikt over, og har gjennomført kartlegginger av, de statlig sikrede områdene som de anser for å være relevante. Dette innebærer at de i hovedsak kjenner tilstanden for områdene de selv har forvaltningsansvar for. Fylkeskommunen opplyser om at utvelgelse av statlig sikrede områder har skjedd i tett dialog med kommuner og Oslofjorden Friluftsråd.

Tall fra Kartverket, se Figur 3-4, tyder på at antall registreringer i friluftsområder har den samme tendensen som for tettsteder. Også for friluftsområder har antall registreringer økt jevnt over tid for alle objekttyper, prosentvis mest for grill og bålplasser (som lå lavt i 2016) og for sittegrupper. Denne utviklingen forsetter i 2020 og 2021, selv om vi også her må ta forbehold om at veksten ikke er helt korrekt ettersom fylkessammenslåingen gir noen feilkilder. Viken fylkeskommune opplyser om at den sterke utviklingen i 2020 og 2021 først og fremst er drevet av nye kartlegginger i tidligere Østfold, hvor det ikke var gjennomført kartlegginger før 2020.

For friluftsområder har vi også sett forskjeller mellom fylkene for et utvalg objekter (sitteplasser og meter turvei). Tallene viser at antall registreringer er høyest i Viken og Vestland. Det er de samme fylkene som har den sterkeste veksten i antall registreringer.

Videre finner vi at neste samtlige kommune har registreringer av tilgjengelighet av turveier. Kun 5 kommuner har ikke registreringer i 2021.

Figur 3-4 Antall registreringer friområder Akershus, Østfold og Buskerud 2016-2019, Viken 2020-2021

Informerter i fylkeskommunen mener at økte registreringer av friluftsområder er et resultat av at fylkeskommunen har stimulert og motivert kommunene til arbeidet. I noen tilfeller har fylkeskommunen også gjennomført kartlegginger i friluftsområder.

Tabell 2 viser andelen objekter for friluft som er vurdert som *tilgjengelig*. For både rullestolbrukere og synshemmede er andelen objekter vurdert som tilgjengelig lav. For manuell rullestol er under en fjerdedel av baderamper, fiskeplasser, gapahuker, parkeringsplasser og toaletter vurdert som tilgjengelig. For elektrisk rullestol er tallene på nivå som for manuell rullestol (kun registreringer for fiskeplass og gapahuk). For synshemmede er 21 prosent av gapahuker/hytter og 45 prosent av toaletter vurdert til å ha god kontrast, og 90 prosent av turveier med ledelinje.

Sammenligner vi tallene i Viken med nasjonale tall, ser det ut til at andelen av turveiene som vurdert som tilgjengelige for rullestolbrukere ligger høyere i Viken, både for manuell og elektrisk rullestol. Tallmaterialet gir ikke grunnlag for å sammenligne tilgjengelighet for synshemmede i Viken med nasjonale tall.

Tabell 2 Kartlagte objekter i friluft og prosent av objekter som er tilgjengelig i Viken 2021

Kartlagte objekter 2021	Antall registreringer	Manuell rullestol tilgjengelig	Elektrisk tilgjengelig	Syn (god kontrast/ledelinje)
Baderampe (antall)	53	13		
Fiskeplass (antall)	155	14	20	

Gapahuk/Hytte (antall)	57	21	23	21
Grill-/Bål plass (antall)	178	33		
HC-parkeringsplass (antall)	191	16		
Parkeringsområde (antall)	422	12		
Sittegruppe (antall)**	1 759	2		
Toalett (antall)	230	12	14	45
Turvei (m)	543 320	42	56	90

Note: Syn: tall viser prosent av meter vei med ledelinje og prosent av innganger til gapahuk og toalett med god kontrast

3.5.2 Oppsummering

Oppsummert indikerer eksisterende kunnskap at den generelle tilstanden for universell utforming på friluftslivsområdet – både nasjonalt og i Viken – hverken er veldig svak eller veldig god. Rundt 40 prosent av kommunene i Norge har utført kartlegginger av friluftsområder og parkområder i kommunen. Basert på utvalgte registreringer, tyder tallene på at Viken fylke har flest registreringer blant fylkene i Norge. Kun fem av kommunene i Viken mangler registreringer av turveier i friluftsområder i 2021.

Viken fylkeskommune kjenner i hovedsak tilstanden for friområdene de selv har forvaltningsansvar for. For friluftsområder har antall registreringer i Kartverkets løsning økt jevnt over tid for alle objektyper i fylket. Flere prosjekter i Viken knyttet til kartlegging av tilgjengelighet av friluftsområder og/eller tettstedsområder fikk i 2020 økonomisk støtte fra Kartverket, og Viken har opprettet en tilskuddsordning for bedre tilgjengelighet i friluftsområder. De nasjonale tallene fra Kartverket fra 2019 viser at kartlagte turveier i større grad er tilgjengelige for brukere av rullestol enn synshemmede. Vi har dessverre ikke grunnlag gjøre den samme slutningen for Viken. En sammenligning av nasjonale tall med tall for Viken er derimot mulig å gjennomføre basert på tallene fra Kartverket.

3.6 Offentlig transport

Ifølge Bufdir (2020) varierer graden av universell utforming mellom ulike deler av samferdselssektoren. Det anslås anslagsvis 10 til 50 prosent av infrastrukturen – altså stasjoner, holdeplasser, flyplasser og ferjer/skip – er universelt utformet. Det varierer også mellom sektorene hvor godt graden av universell utforming er kartlagt.

Det ble i 2017 gjennomført en tilgjengelighetsvurdering av holdeplasser langs riksveinettet, og det ble vurdert at ca 10 prosent av de rundt 6500 holdeplassene var universelt utformet. Videre har Bufdir (2020) hentet inn informasjon fra Jernbanedirektoratet om status for universell utforming på stasjoner på jernbanenettet. Det er 334 stasjoner, og 9 prosent av dem møter kravene til universell utforming. 28,7 prosent er vurdert som tilgjengelig. Samtlige stasjoner innfrir krav til et universelt utformet informasjonssystem.

Avinor har oppgitt til Bufdir (2020) at de i 2018 ferdigstilte en kartlegging av alle sine lufthavner. Avinor har også laget en tiltaksplan for universell utforming av terminalbygg

på lokale og regionale flyplasser. Omtrent 50 prosent av disse flyplassene har betydelige avvik når det gjelder universell utforming – dette er avvik som kan føre til risiko for personskader. For å utbedre disse innen 2025 har det blitt laget en tiltaksplan. Oslo lufthavn og nasjonale flyplasser nærmer seg i større grad dagens tekniske forskrift. Avinor undersøker nå mulige løsninger basert på apper, for orientering i terminaler gjennom mobiltelefon. De ser også på muligheten for uttesting av slike løsninger ved Oslo lufthavn (Bufdir, 2020).

Når det gjelder skip og ferjer, varierer graden av universell utforming. Tall fra sjøfartsdirektoratet – gitt til Bufdir på forespørsel – indikerer at 70 prosent av passasjerskip med sikkerhets sertifikat er universelt utformet (Bufdir, 2020). For skip med passasjersertifikat er andelen kun 15 prosent. Denne kategorien av skip inkluderer fartøy i ordinær rutefart, charterbåter og båter til bruk på dagstur/sightseeing. 83 prosent av skip med sikkerhets sertifikat for hurtiggående passasjerskip innfrir kravene til sikkerhet for personer med bevegelseshemninger.

Det finnes også informasjon om universell utforming av innganger til stasjonsbygg, bussterminaler, flyplasser og ferjeterminaler på tettsteder. Tall fra Kartverket fra 2019 viser at 1 av 10 innganger er tilgjengelige for brukere av manuell rullestol (Bufdir, 2020). Omtrent 50 prosent er tilgjengelig for brukere av elektrisk rullestol, mens andelen tilgjengelige innganger er 27 prosent for personer med synsnedsettelse. Når det gjelder parkeringsplasser og parkeringsområder, viser tall fra Kartverket at 27 prosent av parkeringsområdene, og kun 4 prosent av parkeringsplassene vurderes som tilgjengelige i de tettstedene som er kartlagt (Bufdir, 2020). Tallene baserer seg på kartlegginger i 175 kommuner. I friluftsområdene – kartlagt i 194 kommuner – er 4 prosent av de kartlagte parkeringsplassene vurdert som tilgjengelige, mens andelen for parkeringsområder er 9 prosent.

Det er ifølge Bufdir (2020) en lang vei å gå før universell utforming av kollektivtilbudet er oppnådd. Personer med funksjonsnedsettelse opplever barrierer ved bruk av kollektivtilbudet i mye større grad enn resten av befolkningen, og personer med nedsatt bevegelsesevne bruker kollektivtilbudet i betydelig mindre grad enn befolkningen for øvrig.

3.6.1 Status i Viken

Leiren og Kolbjørnsen (2008) ved Transportøkonomisk institutt gjorde i 2008 en undersøkelse av fylkeskommunenes arbeid med universell utforming av kollektivtransporten. Undersøkelsen baserte seg på en spørreundersøkelse, intervjuer og en dokumentgjennomgang.

Buskerud fylkeskommune hadde satt i verk flere tiltak for tilgjengelighet i hele reisekjeden (Leiren og Kolbjørnsen, 2008). Holdeplasser, busser, og informasjon før og i løpet av turen ble prioritert. Buskerud fylkeskommune stilte også krav til tilgjengelighet til operatørene sine. Kravet innebar blant annet at selskapene på best mulig måte skulle tilrettelegge for at eldre og personer med funksjonsnedsettelse kunne reise med operatørens ruter. (Leiren og Kolbjørnsen, 2008).

I Østfold fylkeskommune var tiltak som ble gjennomført for å forbedre tilgjengeligheten i kollektivtilbudet rettet mot personer med bevegelseshemninger, synshemninger og utfordringer med forståelse (Leiren og Kolbjørnsen, 2008). Tiltakene var relatert til holdeplasser og informasjon før turen og i løpet av turen. For personer med bevegelseshemninger og synshemninger ble det også gjennomført tiltak på buss. Østfold fylkeskommune hadde ikke gjennomført noen kartlegging av sitt kollektivtilbud, men hadde fått informasjon om at deler av kollektivtilbudet var blitt enklere for personer med bevegelseshemninger.

Ifølge Akershus fylkeskommune var det, på tidspunktet rapporten ble skrevet, Ruter som først og fremst arbeidet med universell utforming av kollektivtransporttilbudet for fylket (Leiren og Kolbjørnsen, 2008). Ruter oppgav at arbeidet fortsatt var i en oppstartsfase, men at det i reisekjeden var gjort mest arbeid med bussmateriell. Det var blitt jobbet med konkrete tiltak for universell utforming for de fleste brukergruppene i Akershus, men personer med bevegelsehemninger var blitt mest prioritert. Busser, båter og holdeplasser hadde blitt tilrettelagt for personer med syns- hørsels- og bevegelsehemninger. Videre hadde informasjon i løpet av reisen blitt tilrettelagt for flere brukergrupper (Leiren og Kolbjørnsen, 2008). Det ble stilt krav til universell utforming på alle busslinjene, bortsett fra skolelinjer, ved offentlige anskaffelser og i kontrakter med operatører.

Vi er ikke kjent med hvordan fylkeskommunene fulgte opp undersøkelsen til Leiren og Kolbjørnsen (2008). I 2015 gjorde imidlertid Transportøkonomisk institutt en ny undersøkelse av fylkeskommunenes arbeid med universell utforming i kollektivtransporten (Krogstad, 2015). Undersøkelsen baserte seg på en gjennomgang av fylkeskommunale planer, strategier og handlingsprogrammer, en spørreundersøkelse samt intervjuer med utvalgte fylkeskommuner. I 2008 hadde tre fylkeskommuner i sine sentrale dokumenter ikke nevnt universell utforming, men Krogstad (2015) fant at alle har nevnt universell utforming eller tilgjengelighet i planene sine i 2015. Både tidligere Østfold, Buskerud og Akershus fylkeskommuner (sistnevnte gjennom Ruter) hadde laget egne handlingsplaner eller fylkesdelplaner for universell utforming.

Akershus fylkeskommunes samferdselsplan som forelå på tidspunktet rapporten ble skrevet hadde syv målsetninger, hvorav det fjerde var: «Et mer attraktivt og universelt utformet transportsystem» (Krogstad, 2015). Behovet for investeringer for å oppnå standarder som samsvarte med lover, mål og intensjoner om universell utforming i kollektivtransporten, lå på 1,8 millioner kroner i 2011. Dette inkluderte utbedringstiltak knyttet til eksisterende infrastruktur, informasjonssystem og materiell. Det ville anslagsvis koste 500 millioner kroner å universelt utforme bussholdeplassene i Akershus. Krogstad (2015) fant likevel at det var universell utforming på flertallet av bussene som var i drift i store deler av Akershus fylke. En stor utfordring for fylket i forbindelse med universell utforming av kollektivtilbudet var å få tilpasset eksisterende infrastruktur.

I den overordnede målsetningen i Østfold fylkeskommunes regionale transportplan ble tilgjengelighet nevnt. Planen hadde også fire delmål, hvorav det fjerde var: «Transportsystemet skal være universelt utformet». Videre var flertallet av bussene i drift i store deler av Østfold fylke universelt utformet i 2015 (Krogstad, 2015). Østfold fylkeskommune hadde også kartlagt holdeplasser, og startet opp et større prosjekt knyttet til avviksinformasjon og sanntid. I dette inngikk også nye skilt og bedret informasjon på nett og mobil. Fylkeskommunen hadde også krav til at sjåførere skulle gjennomføre kursing. Østfold fylkeskommune hadde selv utarbeidet et sjåføreropplæringsprogram. Dette ble utviklet for å øke sjåførenes kunnskap om universell utforming. Programmet kan benyttes av alle som ønsker, og Krogstad (2015) finner at flere fylkeskommuner brukte det nettbaserte kurset. Nesten 4700 sjåførere over hele Norge hadde frem til 2013 gjennomført kurset.

I tidligere Buskerud fylkeskommune hadde kollektivtransportplanen som forelå da rapporten ble skrevet, en overordnet visjon der universell utforming var implisitt. Universell utforming inngikk også i hovedmål/delmål i planen («Materiell, informasjonssystem og infrastruktur skal være universell utformet»). Videre fremgår det av rapporten til Krogstad (2015) at 7-8 prosent av holdeplassene i fylket var i 2010 oppgradert i henhold til universell utforming, som var førende når det gjaldt utforming

av holdeplasser i fylket. Implementering av universell utforming i anbudskontrakter var i 2015 et fokusområde for fylkeskommunen.

Årsrapport for Viken fylkeskommune 2020 viser at det er gjort oppgraderinger til universell utforming på flere bussterminaler. Videre står det at tiltak for universell utforming følges opp i planer og gjennom arbeidet i kollektivselskapene og Viken kollektivterminaler.

Intervju med råd for personer med funksjonsnedsettelse

Også status for universell utforming av kollektivtransport var et tema i intervju med representanter i det fylkeskommunale rådet for personer med funksjonsnedsettelse i Viken. Det uttrykkes at mange kvier seg for å reise kollektivt. Et område som trekkes fram som særlig problematisk for universell utforming av kollektivtransporten er vintervedlikehold. Det oppleves at ledelinjer ikke måkes, og at det plasseres gjenstander på dem. Det nevnes også at brøytekanter utgjør et problem både for mennesker som bruker krykker og rullestolbrukere, og at dette vanskeliggjør adkomst til buss. Også generell adkomst til bussholdeplasser trekkes fram – en godt utbygd holdeplass vil ikke være funksjonell så lenge en kant rundt hindrer adkomst. Synshemmede opplever problemer knyttet til at busser stopper på signal, som resulterer i at busser ikke stopper når de står på holdeplassen.

Gjennom intervjuet får vi inntrykk av at helheten i den universelle utformingen er av stor betydning, og enkelte mener denne mangler i Viken. Det uttrykkes at tiltak ofte er prosjektbaserte, men at disse ikke kobles på tidligere prosjekter. Et eksempel som nevnes er ledelinjer. En informant sier: «Det hjelper ikke å følge en ledelinje som er god, men så slutter den. Kanskje det ikke er så langt til neste, men de blir ubrukelige når de ikke er sammen». Det etterlyses bedre samhandling mellom aktørene som har ansvar for offentlig transport.

3.6.2 Oppsummering

Basert på eksisterende kunnskap viser vår gjennomgang at den nasjonale tilstanden for universell utforming av offentlig transport varierer mye mellom ulike områder av sektoren. Vi vurderer at tilstanden for holdeplasser langs riksveinettet og togstasjoner, innganger til stasjonsbygg, bussterminaler og ferjeterminaler samt parkeringsplasser og parkeringsområder i tettsteder og friluftsområder er forholdsvis svak. Det virker som tilstanden er bedre på skip og ferjer, samt lufthavner. Videre peker nasjonale tall på at det gjenstår mye arbeid før kollektivtilbudet er universelt utformet.

Vårt inntrykk er imidlertid at det er gjort fremskritt på dette området i Viken, og at universell utforming av kollektivtransporten er et av områdene det er jobbet mest med i Viken. Dette er basert på kunnskap om tiltak i Akershus, Østfold og Buskerud før Viken ble dannet. For eksempel hadde alle de tre tidligere fylkene i Viken i 2015 laget egne handlingsplaner eller fylkesdelplaner for universell utforming, og flertallet av bussene som var i drift i store deler av Østfold og Akershus fylke var universelt utformet. Ruter opplyser til oss at alle deres busser i Viken er universelt utformede. Utfordringene som trekkes frem er knyttet til kunnskap om og tilstanden på holdeplasser i Viken. Ytterligere beskrivelser av dette dekkes under *Fokuset er å skape gode liv og levekår for alle. Arbeid med universell utforming, bl.a. for å sikre økt likestilling, mangfold og deltakelse, er sentralt i dette. Arbeidet med universell utforming vurderes således å være et viktig folkehelseiltak.*

En viktig del av det regionale folkehelsearbeidet, sett fra fylket side, handler om å understøtte kommunene. Her trekkes særlig faglig utviklingsarbeid, felles prosjekter og regionalt etablerte nettverk frem som sentrale. Fylket har et lovpålagt ansvar for å ivareta og vektlegge folkehelseperspektivet i egen politikkutforming, drift og planlegging, samt

tilgjengeliggjøre tallmateriale og annen informasjon på fylkesnivå. Fylkeskommunen har også en rolle når det gjelder å sikre at folkehelseperspektivet blir ivaretatt i kommunale og regionale planer.

Det at universell utforming har hele befolkninga som målgruppe, uavhengig av alder og funksjonsevne, er viktig. Her viser informanten til folkehelseovens prinsipp om «helse i alt vi gjør». Vedkommende understreker også at:

Universell utforming er bra med tanke på å redusere skader og ulykker, og helt sentralt for å inkludere flere på en likeverdig måte. I et helsefremmende og godt universelt utformet samfunn kan alle delta på like vilkår. Å fjerne eller redusere barrierer som hindrer deltakelse og sikre mangfold bør derfor ligge som en grunnleggende premiss.

For som informanten videre påpeker:

Universell utforming vil si å planlegge produkter, omgivelser, programmer og tjenester slik at de kan brukes av så mange mennesker som mulig. Hensikten er å oppnå like muligheter til samfunnsdeltakelse og motvirke diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne. Arbeid med universell utforming er derfor et viktig folkehelseiltak.

Informanten oppfatter, som flere andre, at det er økende oppmerksomhet om universell utforming i kommunene både innen bygg og tjenester. Økonomi, men også tverrfaglig samhandling og balansering av ulike hensyn f.eks. knyttet til stedsutvikling ses imidlertid som utfordringer. Ikke minst fordi det jo ikke alltid er kommunen som bygger, utvikler osv. Det samme er mangel på kunnskap og faglig bistand. Informanten påpeker at å tenke god funksjonalitet og tjenestedesign helt fra start f.eks. i forbindelse med boligbygging er viktig. Ikke bare fordi det er bra for folk og samfunnet som hele. Det er også, totalt sett, ofte mer kostbart og ressurskrevende å tilpasse og/eller måtte endre ting i etterkant.

Samferdsel i kapittel 6.3.2.

Representantene for det fylkeskommunale rådet for personer med funksjonsnedsettelse trekker fram flere utfordringer knyttet til tilstanden for offentlig transport. Den viktigste utfordringen er at hele reisekjeder ikke henger sammen. Dette betyr at personer med funksjonsnedsettelser må bruke mye tid på å planlegge reiser, samtidig som det ofte er belastende å støte på hindringer underveis. Informantene peker også på barrierer som følge av mangelfullt vintervedlikehold og adkomst til holdeplasser.

3.7 IKT

IKT-løsninger skal være universelt utformet etter kravene stilt i Forskrift om universell utforming av IKT-løsninger, § 4, og etter kravene stilt i Likestillings- og diskrimineringsloven, § 18 (Proba, 2020). Disse kravene gjelder IKT-løsninger i offentlig og privat sektor, som er rettet mot allmennheten. Fra 1. januar 2021 skal alle løsninger som er omfattet at forskriften være universelt utformet. Tidligere var mange av IKT-løsningene i utdanningssektoren unntatt, men de omfattes nå av kravene.

3.7.1 Kompetanse og strategier

I forbindelse med forskriftsfesting av krav om universell utforming av IKT-løsninger gjennomførte Difi i 2014 en spørreundersøkelse om universell utforming av IKT-løsninger, med ledere i offentlige og private virksomheter som respondenter (Bufdir, 2020). Undersøkelsen viste at det er mangel på kunnskap om regelverket, og om hva kravene innebærer.

Ifølge Proba (2019) har SSB utført en kartlegging av hvorvidt universell utforming er inkludert i strategier for IKT i offentlig sektor. Slike strategier er skriftlige, offisielle planer med retningslinjer og målsetninger for de offentlige virksomhetenes anskaffelse og bruk av IKT. Fra 2018 til 2019 hadde andelen kommuner som hadde arbeidet inn universell utforming i sin IKT-strategi kun økt med 0,1 prosentpoeng. Prosentandelen for kommunene i 2018 var 71,9 prosent, mens den i 2019 var 72 prosent. Andelen statlige virksomheter økte mer, fra 55,3 prosent i 2018 til 60 prosent i 2019. Blant fylkeskommunene var det ingen endring i andelen som innarbeidet universell utforming i sine IKT-strategier. Prosentandelen var stabil på 86,7 prosent (Proba, 2019).

3.7.2 Tilstand for IKT-løsninger

Proba (2020) har utført en kartlegging av erfaringer med bruk av IKT-løsninger blant personer med nedsatt funksjonsevne, på oppdrag fra Digitaliseringsdirektoratet. Kartleggingen inkluderer selvbetjeningsautomater, internettsider og apper som brukes i arbeid, utdanning og privat. Gjennom en spørreundersøkelse, intervjuer og en litteraturgjennomgang har det blitt kartlagt hvordan IKT-løsningene fungerer for brukerne på ulike områder, og omfanget av barrierene brukere møter når løsningene ikke fungerer godt. Det konkluderes med at mange IKT-løsninger ikke fungerer godt for en del personer med funksjonsnedsettelse, og at de kan møte på mange ulike barrierer (Proba, 2020). Bildet er sammensatt, fordi funksjonsnedsettelse har mange former, og ulike grader. Også Difi (2017) finner at personer med nedsatt funksjonsevne er noe mindre fornøyd med nettbaserte offentlige tjenester, enn resten av befolkningen (Bufdir, 2020). Likevel er bare 1 av 10 misfornøyd.

Et viktig funn i rapporten til Proba (2020) er at mange begrenses mye av at IKT-verktøyene i arbeidslivet ikke er tilgjengelige for dem. De fungerer ikke nødvendigvis dårligere enn løsningene som brukes i privatlivet, men det at løsningene ikke fungerer godt har større konsekvenser i arbeidslivet (Proba, 2020). Ifølge Funka (2016) oppgir 26 prosent at de hadde avsluttet et arbeidsforhold (enten ved tvang eller eget valg) grunnet digitale barrierer (Proba, 2020). Andelen var 60 prosent for enkelte grupper. Da rapporten til Proba (2020) ble skrevet omfattet ikke lovverket fagsystemer og andre løsninger som kun benyttes av ansatte i virksomhetene. Universell utforming av intranett og ekstranett omfattes imidlertid av kravene i EUs webdirektiv om universell utforming av offentlige nettsteder og mobilapplikasjoner (WAD). Direktivet er nå del av norsk rett, og 1. februar 2022 trådte de nye reglene i kraft (UU-tilsynet, u.d.). De nye kravene i direktivet gjelder fra 1. februar 2023, da innføringstiden er på ett år.

Tilsyn for universell utforming i Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) – nå Digitaliseringsdirektoratet – publiserte i 2019 en kartlegging av status for universell utforming på norske nettsteder, utført i 2018. Det ble gjort målinger av nettstedene til 278 store virksomheter – både private og offentlige – innenfor samfunnsområder der manglende universell utforming har konsekvenser for mange brukere (Difi, 2019). Noen av samfunnsområdene som ble prioritert var fritid, kultur og organisasjoner, kommunal og statlig forvaltning og tjenesteyting, varehandel, elforsyning og internett, media, og transport, reise og overnatting. Til sammen 16 av 35 obligatoriske suksesskriterier ble testet. Tema for målingene var navigasjon, koding av innhold, betjening av tastatur, utfylling av skjema, og alternativt format for innhold som ikke er tekst (Difi, 2019).

Målingen avdekker at de offentlige virksomhetenes nettsteder i større grad samsvarer med kravene til universell utforming, enn nettstedene i privat sektor. Graden av samsvar for førstnevnte var 65 prosent, mens graden samsvar for sistnevnte var 57 prosent. Videre viser målingen at kun omtrent halvparten av nettskjemaene som ble testet var i tråd med kravene til universell utforming av IKT (Difi, 2019). Nettskjemaer

inkluderer for eksempel innloggingsløsninger, kontaktskjemaer, søknader, kommentarfelt og påmelding til nyhetsbrev. Dette medfører at det ikke er like muligheter til selvbetjening på nettsted. I tillegg viser målingen at mange nettbutikker og medienettsteder er lite tilgjengelige, og bestilling av reising og overnatting betegnes som vanskelig. Under halvparten av testene som ble utført på skjemaløsninger innenfor dette området viste at løsningene innfridde kravene til universell utforming.

Målingen viser også at mye av innholdet på nettstedene som ble kartlagt, ikke er tilgjengelige. For eksempel hadde under halvparten av nettsidene riktig kodesyntaks. Dette skal sikre at nettsider fungerer på en pålitelig og forutsigbar måte, også når det brukes hjelpemiddelteknologi som skjermleser. Andre eksempler på svakheter i nettinhold som ble avdekket i målingen var at kun én av tre nettsider hadde kontraster mellom tekst og bakgrunn som innfridde kravet til universell utforming (Difi, 2019).

I 2019 testet MediaLT noen av appene som er mest brukt i Norge (Bufdir, 2020). Blant disse er Ruter reise, Facebook messenger, Vipps og Digipost. Det ble avdekket nokså store utfordringer med tilgjengelighet i appene. Det ser ut til at WCAG 2.0 er forsøkt fulgt i utviklingen av flere av appene. WCAG 2.0 er en standard med tittelen *Retningslinjer for tilgjengelig webinnhold*, og forskriften om universell utforming av IKT-løsninger krever at apper og nettsteder må innfri 35 av 61 suksesskriterium som ligger i standarden (UU-tilsynet, u. d.). Imidlertid fant MediaLT at det i liten grad er tatt hensyn til synshemmedes behov når det gjelder praktisk bruk av appene. Basisfunksjonalitet er på plass i de fleste tilfeller, men det oppstår ofte nye problemer i forbindelse med oppdateringer. Videre kan retting av de nye problemene med tilgjengelighet ta lang tid (Bufdir, 2020).

3.7.3 Digitale læremidler

Digitale læremidler i skolen ble i 2018 inkludert i forskrift om universell utforming av IKT-løsninger (Bufdir, 2020). Rambøll (2017) har på oppdrag for Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) utført en kartlegging av digitale læremidler og læringsplattformer i utdanningssektoren. Undersøkelsen baserte seg på fire landsdekkende surveyer, til både studieadministrasjonen og hovedbiblioteket ved universiteter og høyskoler, samt til grunnskoler og videregående skoler (Rambøll, 2017, s. 17). Respondentene ble spurt om universell utforming var nedfelt som et kriterium for valg av digitale læringsmidler og digitale læringsressurser ved skolen/universitetet/høyskolen. Rambøll var interessert i data om dette, som et mål på i hvilken grad utdanningsinstitusjonene hadde forberedt seg på at forskriften om universell utforming av IKT fra og med 1. januar 2018 også skulle omfatte utdanningssektoren.

Resultatene viste at nesten halvparten av respondentene fra studieadministrasjonen ved universiteter og høyskoler oppgav at universell utforming var et kriterium for valg av digitale læringsressurser/læremidler hos dem. Grunnskoler, videregående skoler, og bibliotekene ved universiteter og høyskoler hadde imidlertid kun i begrenset grad universell utforming som kriterium. I grunnskolen svarte kun 17,8 prosent ja på spørsmålet, mens i videregående skole svarte kun 10,9 prosent ja. Videre var en betydelig andel av alle respondentene usikre på om universell utforming av digitale læringsressurser/læremidler var et kriterium for valg av slike ressurser (Rambøll, s. 17).

3.7.4 Status i Viken

Når det gjelder status for universell utforming av IKT-løsninger i Viken fylkeskommune, er kunnskapsgrunnlaget begrenset. Vi har ikke funnet forskning, undersøkelser eller dokumentasjon som sier noe om dette. Status for universell utforming på IKT-området var imidlertid et tema i intervju med representanter i det fylkeskommunale rådet for

personer med funksjonsnedsettelse i Viken. Intervjuinformanter i rådet opplevde at tilstanden på IKT-området ikke var særlig god for synshemmede. Én informant trakk frem at plattformene ikke egner seg til bruk av talesyntese, skjermleser eller punktleser, og opplevde at systemene ikke kommuniserte godt sammen. Et konkret eksempel som ble trukket fram var det ikke ble gitt informasjon om funksjonen til ulike knapper på nettsider. Dette gjaldt også nettsider knyttet til fylkeskommunen.

3.7.5 Oppsummering

Oppsummert indikerer eksisterende kunnskap at den nasjonale tilstanden for universell utforming av IKT-løsninger er forholdsvis svak. Vi har inntrykk av at forankring av universell utforming av IKT i strategier – og i kriterier for valg av digitale læremidler – har forbedringspotensial. Videre viser eksisterende nasjonale undersøkelser at det er mange problemer knyttet til universell utforming av IKT-løsninger i arbeidslivet, samt med universell utforming av nettskjemaer, og ulike typer nettstedet og apper. Da kunnskapsgrunnlaget knyttet til tilstanden for universell utforming av IKT i Viken fylkeskommune er svært begrenset, forutsetter vi at tallene for Viken ligner på nasjonale tall. Det kommer fram i intervju med rådet for personer med funksjonsnedsettelse i Viken at også nettsider tilknyttet fylkeskommunen ikke er godt nok universelt utformet.

3.8 Tilskudd til universell utforming i Viken fylkeskommune

Som en del av kartleggingen av status for arbeidet med universell utforming i Viken har vi kartlagt prosjekter som har fått tilskudd fra Bufdirs tilskuddsordning for universell utforming, og gjennom KS' nettverk for universell utforming.

Bufdir har en tilskuddsordning for universell utforming, og tilskudd gis til aktører som ønsker å gjennomføre prosjekter innen kompetanseheving, kunnskapsutvikling, og informasjon innenfor universell utforming. Både statlige, fylkeskommunale, kommunale og private institusjoner og virksomheter, samt stiftelser, forskningsinstitusjoner og organisasjoner kan søke om tilskudd. Formålet med ordningen er å utvikle og styrke universell utforming som en kvalitet ved samfunnet, samt å gi personer med funksjonsnedsettelse bedre livskvalitet og øke likestillingen. Ordningens målgruppe er personer med funksjonsnedsettelse.¹⁹

De siste åtte årene har KS drevet et nettverk om universell utforming. Kommunene og fylkeskommunene som deltar tilegner seg nye verktøy, metoder og faglig påfyll på området, samt et bredt nettverk av fagfolk fra andre kommuner og fylkeskommuner. Nettverkets målgruppe er både administrativt ansatte og folkevalgte i kommuner og fylkeskommuner, som har engasjement og ansvar for universell utforming som fagområde.²⁰ KS og Bufdir i samarbeid har en egen utlysning for tilskudd for medlemmene i dette nettverket, i tillegg til Bufdirs ordinære tilskuddsordning.²¹

¹⁹ Hentet 24.01.22 fra: https://bufdir.no/Tilskudd/Soke_om_tilskudd/Likestilling_og_inkludering/tilskudd_uu/

Hentet 24.01.22 fra: https://uu-k1.no/wp-content/uploads/2018/02/Tilskudd_Bufdir.pdf

²⁰ Hentet 24.01.22 fra: <https://www.ks.no/fagomrader/velferd/universell-utforming/kommunenettverk-universell-utforming/>

²¹ Hentet 24.01.22 fra: https://uu-k1.no/wp-content/uploads/2018/02/Tilskudd_Bufdir.pdf

Tildelingen av tilskudd gjennom denne ordningen gjøres hvert år. Midlene gis fra Bufdir – KS bidrar ikke med midler til denne tilskuddsordningen.²²

I Vedlegg 1 presenteres en oversikt over prosjektene i Viken som har fått tilskudd, enten gjennom Bufdirs tilskuddsordning, eller gjennom KS' tildeling, de siste fem årene. Oversikt over prosjekter som fikk midler gjennom KS' tildeling inngår ikke for 2017, da Bufdir ikke har kunnet oversende disse. I det videre følger en oppsummering av prosjektene i Viken som har fått tilskudd gjennom de to utlysningene.

14 prosjekter i Viken fikk tildelt midler gjennom Bufdirs tilskuddsordning for universell utforming, fra 2017-2021. 25 prosjekter i Viken fikk tilskudd gjennom utlysningen for deltakerne i KS' nettverk for universell utforming fra 2018 til 2021. Ser man på alle prosjektene samlet, var 14 knyttet til erfaringsutveksling, kompetanseheving, kunnskapsutvikling- og innhenting og/eller nettverksarbeid.

Ni prosjekter dreide seg om kartlegging av universell utforming ved skoler og/eller barnehager, mens ett prosjekt var en kartlegging av kommunale bygg generelt. Seks prosjekter innebar kartlegging av universell utforming av uteområder – for eksempel tilknyttet til skoler – eller friluftsområder. Videre omhandlet tre av prosjektene prosjektering eller planlegging tilknyttet universell utforming av uteområder og friluftsområder. Kun ett prosjekt omhandlet tiltak i samferdselssektoren. Overordnet beskrivelse av prosjektene finnes i Vedlegg 1.

²² Korrespondanse med kontaktperson for tilskuddsordningen i Bufdir, per e-post 11.02.22.

4 Betydningen av universell utforming

4.1 Bygg, anlegg og uteområder

I sin kunnskapssammenstilling knyttet til virkninger av universell utforming refererer Proba (2019) til en studie av Analyse og Strategi (2011)²³, på oppdrag for Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. Den handler om hvordan ulike tiltak kan bidra til at samfunnet blir mer universelt utformet. Dataene som ligger til grunn for undersøkelsen er blant annet en survey blant et representativt utvalg personer i Norge. Det er snakk om tiltak for universell utforming i eksisterende bygg og i uteområder til bruk for allmennheten. I tillegg til samfunnsøkonomiske analyser av tiltakene, vurderes også effektene de har for ulike grupper av brukere. Punktlisten under, bearbeidet fra en tabell i rapporten til Proba (2019, s. 30), oppsummerer sistnevnte vurderinger.

Nyttevirkinger av tiltak for universell utforming

- **Tiltak:** Jevnt belegg på gangveier
 - **Antatt nyttevirking:** Nyttig for rullestolbrukere, samt personer med synsutfordringer.
- **Tiltak:** Markering av gangveier ute – økt Synlighet
 - **Antatt nyttevirking:** Særlig nyttig for synshemmede (reduserer diskriminering og risiko for uhell).
- **Tiltak:** Ledelinjer inne
 - **Antatt nyttevirking:** Særlig nyttig for synshemmede (reduserer diskriminering og risiko for uhell).
- **Tiltak:** Håndlist i trapper ute/inne
 - **Antatt nyttevirking:** Nyttig for de fleste (reduserer antall ulykker i trapp, og øker tryggheten blant brukerne).
- **Tiltak:** Automatisk åpning av Inngangsdører
 - **Antatt nyttevirking:** Nyttig for rullestolbrukere og andre bevegelseshemmede (reduserer diskriminering og øker fremkommelighet).
- **Tiltak:** Visuell markering av inngangsdører
 - **Antatt nyttevirking:** Nyttig for svaksynte (reduserer diskriminering og øker fremkommelighet).
- **Tiltak:** Rampe i inngangspartiet
 - **Antatt nyttevirking:** Nyttig for rullestolbrukere, personer avhengig av rullator og andre bevegelseshemmede (reduserer diskriminering og øker fremkommelighet).
- **Tiltak:** Rampe ned i vannet i svømmebasseng inne
 - **Antatt nyttevirking:** Nyttig for rullestolbrukere, personer avhengig av rullator og andre bevegelseshemmede (reduserer diskriminering og øker fremkommelighet).

²³ Analyse & Strategi, WSP og Vista Utredning (2011). *Tiltak for universell utforming i bygg og uteområder. Veileder i samfunnsøkonomisk analyse.* Analyse & Strategi, WSP og Vista Utredning på oppdrag for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Tilgjengelig på: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/urrapportveileder.pdf>

- **Tiltak:** Rampe ned i vannet på badestrand
 - **Antatt nyttevirkning:** Nyttig for personer med rullestol (reduserer diskriminering og øker fremkommelighet).
- **Tiltak:** Markering av glassflater på vegger, dører og sidefelt
 - **Antatt nyttevirkning:** Særlig nyttig for svaksynte (færre skader og økt fremkommelighet).
- **Tiltak:** Lav betjeningskranke
 - **Antatt nyttevirkning:** Nyttig for barn, kortvokste og personer i rullestol (økt servicegrad).
- **Tiltak:** Handicaptaolett
 - **Antatt nyttevirkning:** Nyttig for majoriteten av alle bevegelseshemmede, samt småbarnsforeldre (reduserer ekskludering og diskriminering).
- **Tiltak:** Installering av heis
 - **Antatt nyttevirkning:** Nyttig for majoriteten av alle bevegelseshemmede, samt småbarnsforeldre (reduserer ekskludering og diskriminering).
- **Tiltak:** Modernisering av eksisterende heis (automatisering, lydsignaler, følbare knapper etc.)
 - **Antatt nyttevirkning:** Nyttig for svaksynte og blinde, samt eldre og rullestolbrukere (økt fremkommelighet og redusert ekskludering).
- **Tiltak:** Belysning inne
 - **Antatt nyttevirkning:** Nyttig for synshemmede, men også andre har stor nytte av slik forbedring (Økt fremkommelighet og redusert antall ulykker).
- **Tiltak:** Belysning ute
 - **Antatt nyttevirkning:** Nyttig for synshemmede, men også andre har stor nytte av slik forbedring (Økt fremkommelighet og redusert antall ulykker).
- **Tiltak:** Teleslynge
 - **Antatt nyttevirkning:** Nyttig for personer med nedsatt hørsel (Redusert ekskludering).
- **Tiltak:** Større plass for person i rullestol i eksempelvis konserthus, teater, kino o.l.
 - **Antatt nyttevirkning:** Nyttig først og fremst for rullestolbrukere, men også deres følge (redusert eksklusjon).

Som punktlisen over viser, reduserer handicaptaoletter diskriminering og ekskludering, og er ikke kun nyttig for bevegelseshemmede, men også småbarnsforeldre. Installering av heis har samme effekt. Andre eksempler er at både visuell markering av inngangsdører, automatisk åpning av inngangsdører og rampe i inngangspartiet øker fremkommeligheten og reduserer diskriminering. Disse tiltakene er nyttige for henholdsvis svaksynte personer og rullestolbrukere og andre med bevegelseshemninger. Et annet tiltak er håndlister i trapper både inne og ute. Det vurderes at dette øker tryggheten og reduserer antall trappeulykker, og at tiltaket er nyttig for de fleste personer (Proba, 2019).

4.1.1 Effekter i Viken

Når det gjelder effekten av tiltak for universell utforming av bygg og anlegg i Viken fylkeskommune, er kunnskapsgrunnlaget begrenset. Vi har ikke funnet forskning, undersøkelser eller dokumentasjon som sier noe om dette.

4.2 Bolig

Installering og etter-innstallering av heis i boliger kan ha positive effekter. Proba (2019) viser i sin oppsummering av kunnskap om effekter av universell utforming til en studie gjennomført av Medby (2009).²⁴ Denne trekker blant annet fram at eldre personer som bor høyere enn første etasje, vil kunne bo lengre hjemme med heis, og dermed kan botid på institusjon utsettes eller unngås. Dette vil gjelde også for andre personer med nedsatt bevegelsesevne. Også for barnefamilier vil heis være gunstig. Videre refererer Proba (2019) til en studie av Holm, m.fl. (2012),²⁵ som omhandler hvordan etter-innstallering av heis innvirker på levekår. En høy andel av de eldre beboerne i borettslag som deltok i surveyen undersøkelsen baserer seg på, opplevde at heisen gir store lettelser, både for turgåing, innkjøp og andre friluftaktiviteter, og særlig for muligheten til deltakelse i sosiale aktiviteter. Også denne studien trekker fram at eldre med bevegelsehemningers muligheter for å bo lengre hjemme øker med heis. Man kan anta at dette innvirker positivt på enkeltindividets mestringsfølelse, og at det slik kan gi bedre levekår.

4.2.1 Effekter i Viken

Når det gjelder effekten av tiltak for universell utforming boliger i Viken fylkeskommune, er kunnskapsgrunnlaget begrenset. Vi har ikke funnet forskning, undersøkelser eller dokumentasjon som sier noe om dette.

4.3 Skole og opplæring

Effekten av tiltak for universell utforming på skole er knyttet til både det fysiske miljøet, som tilgjengeligheten av skolebygget og lydforhold, og til digitale læremidler og andre IKT-løsninger. I kunnskapssammenstillingen til Proba (2019) trekkes det fram funn fra en analyse gjort av Oslo Economics og Vista Utredning²⁶ av realiseringen av *Veikart - Universelt utformet nærscole 2030*. Veikartet er en plan over tiltak for universell utforming av alle skoler innen 2030 (Bufdir, 2018). Analysen til Oslo Economics og Vista Utredning viser at realisering av et slikt veikart vil kunne ha nyttevirkninger som at færre elever ekskluderes undervisningen, eller fra skolen som sosial møteplass. Videre vil alle klasserom få bedre akustikk og lysforhold, som vil bedre læringsforholdene for alle elevene. Realiseringen vil også kunne gi nyttegevinster for elever med spesielle utfordringer, som opplever utenforskap i dag, både knyttet til livskvalitet og

²⁴ Medby, P. (2009). *Husholdningenes verdsetting av heis i boligblokker*. NIBR-rapport 2009:15. Tilgjengelig på: https://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/3447/husholdn_heis.pdf

²⁵ Holm, A., Nørve, S. og Karvel, E. (2012). *Heis og levekår*. NIBR-rapport 2012:19. Tilgjengelig på: <https://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/FOU/Heis%20og%20levekår.pdf>

²⁶ Oslo Economics og Vista Utredning (2018). *Samfunnsøkonomisk analyse av universelt utformet grunnskole i 2030*. Oslo Economics og Vista Utredning på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Tilgjengelig på: https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/Samfunnsøkonomisk_analyse_av_universelt_utformet_grunnskole_i_2030.pdf

arbeidslivsdeltakelse. Det at ansatte og foreldre ikke behøver å gjennomføre krevende tilpasningsprosesser hver gang et barn med spesielle utfordringer skal begynne på skolen, vil også ha en verdi. Evalueringen konkluderer med at realiseringen av veikartet vil ha fire samfunnseffekter: 1) økt kvalitet på offentlige bygg, 2) mindre sosialt utenforskap, 3) økt arbeidslivsinkludering og 4) økt effektivitet i offentlig sektor, for eksempel reduserte utgifter til helse.

Unge Funksjonshemmede finner i sin rapport fra 2021 – som blant annet bygger på en spørreundersøkelse til skoleadministrasjonen ved grunnskoler – at 38 prosent av skolene oppfatter at de vil øke kvaliteten på sitt skoletilbud ved å gjøre det fysiske skolemiljøet mer tilgjengelig (Fuglesang, 2021). 40 prosent av skolene opplever utfordringer knyttet til undervisningen og aktiviteter, som en konsekvens av måten det fysiske skolemiljøet er utformet på.

Rekkedal (2021) undersøker betydningen av lydutfjvningssystem (høytalersystem) som universell utforming i skolen, og hvilken nytte dette har, ved bruk av allerede eksisterende litteratur. Vanligvis består et slik anlegg av flere høytalere som skal distribuere lyd fra mikrofoner jevnt i et rom, og mikrofonene kan brukes av både elever og lærere. Anlegget kan gi økt oppfattelse av tale og forbedre forholdet mellom støy og lyden som skal oppfattes. I Norge er lydutfjvningssystem et vanlig tilretteleggingstiltak for elever med hørselsnedsettelse, men tiltaket er også relevant for yngre barn som hører normalt – barn med normal hørsel under 12-13 år har ikke samme evne som voksne til å høre tale i støy – samt barn med fluktuerende hørselstap, synsnedsettelse, lærevansker, lese- og skrivevansker og fremmedspråklig bakgrunn (Rekkedal, 2021). Forfatteren viser til at barn på autismespekteret også trenger bedre forhold mellom støy og lyden som skal oppfattes, enn barn som ikke har autismespekterforstyrrelser. Lydutfjvningssystem kan bidra til å forbedre leseferdighetene til elevene raskere, og kan ha en positiv påvirkning på elevenes oppmerksomhet og ro. Anleggene kan ha spesielt stor betydning for yngre elever, og grupper med særlig behov for gode lydforhold (Rekkedal, 2021).

4.3.1 Effekter i Viken

Når det gjelder effekten av tiltak for universell utforming på skole- og opplæringsområdet i Viken fylkeskommune, er kunnskapsgrunnlaget begrenset. Vi har ikke funnet forskning, undersøkelser eller dokumentasjon som sier noe om dette.

4.4 Friluftsliv

Friluftsliv er forbundet med lave kostnader, og skal være åpent og tilgjengelig for alle. Det er viktig at alle kan delta på de frilufts-arenaer som skapes. Dette gjelder særlig friluftsområder nærheten av boliger, skoler og barnehager.

I sin kunnskapssammenstilling knyttet til effekten av tiltak for universell utforming, trekker Proba (2019) fram to rapporter fra Friluftsrådenes Landsforbund, som omhandler friluftsliv for personer med nedsatt funksjonsevne²⁷. I begge rapportene

²⁷ Friluftsrådenes Landsforbund (2010). *Oppsummering av kartlegging av tilgjengelighet og universell utforming av friluftsområder*. FL-rapport 2010. Tilgjengelig på: <https://docplayer.me/22722176-Oppsummering-avkartlegging-av-tilgjengelighet-og-universell-utforming-av-friluftslivsomrader.html>

Friluftsrådenes Landsforbund (2012). *Friluftsliv for mennesker med funksjonsnedsettelse. Erfaringer fra friluftsrådenes arbeid*. Tilgjengelig på: <https://files.solvecms.com/friluftsrad.no/fd03668/Friluftsliv%20for%20mennesker%20med%20nedsettelse%202012.pdf>

pekes det på at universell utforming av friluftsområder har betydning for livsglede og mestring. I den ene rapporten (2012) omtales et prosjekt med støtte fra Helsedirektoratet, som skulle stimulere til friluftsliv blant barn og ungdom med nedsatt funksjonsevne. Tiltakene i prosjektet var vellykket, men rapporten konkluderer med at opprettholdelse av friluftslivstilbudet i hverdagen for flere grupper er ressurskrevende. Dette fordi aktiviteten krever tett oppfølging fra ledsager/veileder.

4.4.1 Effekter i Viken

Når det gjelder effekten av tiltak for universell utforming på friluftslivsområdet i Viken fylkeskommune, er kunnskapsgrunnlaget begrenset. Vi har ikke funnet forskning, undersøkelser eller dokumentasjon som sier noe om dette.

4.5 Offentlig transport

Proba (2019) trekker i sin kunnskapssammenstilling fram at tilrettelagt transport for personer med funksjonsnedsettelse kan være avgjørende for om studenter med nedsatt funksjonsevne fullfører sine studier. Dette fremkom i en studie av SINTEF Teknologi og samfunn (2011)²⁸, om arbeidsdeltakelse og transport blant personer med funksjonsnedsettelse. Proba (2019) viser også til en studie av Transportøkonomisk institutt og Analyse & Strategi (2009)²⁹ om kollektivtrafikanterens verdsetting av tiltak for universell utforming, der undersøkelsens utvalg var småbarnsforeldre, studenter og personer over 65 år. Omtrent halvparten av trafikantene oppgav at tiltakene bidro til at de reiste kollektivt i større grad. De fleste trafikantene opplevde også at tiltakene for universell utforming medførte en generell heving av kvaliteten på kollektivtilbudet.

Videre viser Proba (2019) til en rapport av Solvoll og Anvik (2012)³⁰ som evaluerer en forsøksordning med arbeids- og utdanningsreiser for personer med nedsatt funksjonsevne, AU-ordningen. Ordningens formål er blant annet å sikre at personer med nedsatt funksjonsevne får mulighet til å delta i utdanning og arbeidsliv. Rett til stønad til arbeids- og utdanningsreiser, altså nødvendig transport til og fra arbeid eller utdanning, ble forskriftsfestet i 2014, og «stønad kan gis til personer som grunnet varig nedsatt funksjonsevne har forflytningsvansker som medfører at personen ikke kan reise til og fra arbeid eller utdanning med offentlige kommunikasjonsmidler» (Forskrift om stønad til arbeids- og utdanningsreiser, 2014). Dette er altså en stønad innbyggere i Viken Fylkeskommune kan motta. Solvoll og Anvik (2012) vurderer at ordningen kan medføre økt arbeids- og utdanningsdeltakelse blant personer med nedsatt funksjonsevne. Funnene indikerer videre at ordningen støtter opp under personer med funksjonsnedsettelsers posisjon i arbeidslivet, fordi de kan jobbe lenger, og mer.

²⁸ Bjerkan, K. Y., Nordtømme, M. E. og Kummenje, A.-M. (2011). *Transport til arbeid og livet. Transport og arbeidsdeltakelse blant personer med nedsatt funksjonsevne*. SINTEF Rapport A20434.

²⁹ Fearnley, N., Flügel, S., Killi, M., Leiren, M. D., Nossun, Å., Skollerud, K., Aarhaug, J. (2009). *Kollektivtrafikanterens verdsetting av tiltak for universell utforming*. Transportøkonomisk institutt og Analyse & Strategi. TØI Rapport 1039/2009. Tilgjengelig på: <https://www.toi.no/getfile.php?mmfileid=13419>

³⁰ Solvoll, G. og Anvik, C. H. (2012). *Arbeids- og utdanningsreiser for funksjonshemmede. Erfaringer etter 10 år*. Universitetet i Nordland, Handelshøgskolen i Bodø og Senter for innovasjon og bedriftsøkonomi, SIB AS. Tilgjengelig på: [https://evalueringsportalen.no/evaluering/arbeids-og-utdanningsreiser-for-funksjonshemmede-erfaringer-etter-10-aar/evalueringsportal%20SIB-rapport_1_2012.pdf%20\(L\)\(62263\).pdf/@@inline](https://evalueringsportalen.no/evaluering/arbeids-og-utdanningsreiser-for-funksjonshemmede-erfaringer-etter-10-aar/evalueringsportal%20SIB-rapport_1_2012.pdf%20(L)(62263).pdf/@@inline)

4.5.1 Effekter i Viken

Aarhaug og Elvebakk (2012) ved Transportøkonomisk institutt har gjort en evaluering av tilskuddsordningen for bedre tilgjengelighet i kollektivtrafikken i kommunesektoren, gjennom en før- og etterundersøkelse av utvalgte tiltak som var finansiert gjennom ordningen.³¹ Tiltakene som ble evaluert var i all hovedsak holdeplasstiltak. Fredrikstad, del av nåværende Viken, var sammen med Kristiansand, Stavanger og Trondheim, blant kommunene som inngikk som case i både før- og etterundersøkelsen. Undersøkelsen ble gjennomført ved en kombinasjon av flere metoder, blant annet en spørreundersøkelse blant personer som reiser kollektivt, og en følgestudie der bevegelseshemmede, synshemmede og hørselshemmede personer ble fulgt gjennom en hel kollektivreise, før og etter utbedringene (Aarhaug og Elvebakk, 2012).

Østfold fylkeskommune fikk tilskudd til et prosjekt som innebar en utbedring av holdeplassene langs reiseruta «Glommaringen» (Aarhaug og Elvebakk, 2012). Denne strekningen ligger i Fredrikstad, på den vestre siden av Glomma. Tilskuddsordningen dekket 4,5 millioner kroner av utgiftene, den totale økonomiske ramme for prosjektet var på 6 millioner. Utbedringene ble gjort på 14 holdeplasser, for at disse skulle innfri krav til universell utforming. Tiltakene som ble gjort var å bedre tilgjengeligheten for rullestol på holdeplassene, justere kantsteinhøyde, og legge taktil merking. To av holdeplassene ble også oppgradert med informasjon om sanntid (Aarhaug og Elvebakk, 2012).

Evalueringen konkluderer med at tiltakene som var gjennomført i de ulike case-byene virket (Aarhaug og Elvebakk, 2012). De bidro til å gjøre det enklere for personer med funksjonsnedsettelse å reise kollektivt, men dette gjaldt også for personer uten funksjonsnedsettelse. Evalueringen finner også at effekten av tiltakene som ble gjennomført var god, særlig for personer med bevegelseshemninger. Imidlertid dekket ikke tiltakene i tilskuddsordningen hele reisekjeden. Personer som er avhengige av at transporttilbudet er universelt utformet kan ikke reise kollektivt med mindre alle leddene i reisen er universelt utformet. Evalueringen viser også at tiltakene hadde forbedringspotensial, for eksempel når det gjaldt informasjon om tiltakene og tilgjengeligheten på kollektivtransporttilbudet (Aarhaug og Elvebakk, 2012).

4.6 IKT

Proba (2019) refererer i sin litteraturgjennomgang knyttet til effekter av universell utforming til en konsekvensanalyse av Halvorsen og Andersen (2007).³² Analysen omhandler økonomiske og administrative konsekvenser av å lovhjemle rettskrav på universell utforming av IKT-løsninger i lov om ikke-diskriminering og tilgjengelighet. I rapporten vises det til at IKT har blitt et verktøy som anvendes på flere områder av samfunnet, da utviklingen går i retning av et selvbetjeningssamfunn. Analysen avdekker klare negative konsekvenser at å ikke kunne nyttiggjøre seg teknologi. I stor grad gjelder disse negative effektene personer over 60 år, som også har størst hyppighet av nedsatt funksjonsevne. Det må nevnes at analysen ikke er empirisk basert, og den kan ikke bidra til å avdekke graden av nytte brukerne har av de ulike tiltakene.

³¹ Det finnes ikke oppdatert informasjon om ordningen fortsatt eksisterer.

³² Halvorsen, R. & Andersen, C. (2007). *Konsekvensanalyse av tilgjengelighetskrav til IKT i forslag til ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov*. Rapport NTNU Samfunnsforskning og SNF Samfunns- og næringslivsforskning, på oppdrag for Fornyings- og administrasjonsdepartementet. Tilgjengelig på: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/aid/publikasjoner/horing/2007/universell_ikt/konsekvensanalyse_universell_ikt.pdf

I litteraturgjennomgangen viser Proba (2019) også til en samfunnsøkonomisk analyse Proba gjennomførte samme år. Denne analysen omhandlet krav til universell utforming av digitale læremidler i UH-sektoren³³. Rapporten viser at en effekt av universell utforming av digitale læremidler, kan være at elever med spesielle behov får økt læringsutbytte, og dette kan gi økt yrkesdeltakelse og livskvalitet (Proba, 2019). disse elevenes behov for bistand vil også reduseres. Universell utforming av digitale læremidler vil også ha nytteverdi for elevene som har lese- og skrivevansker – dette gjelder 5-10 prosent av elevene – og vil redusere bruken av ressurser til tilrettelegging av læremidler i Statped. Videre kan det frigjøre mer av lærernes tid.

³³ Proba (2019). *Universell utforming av IKT med vekt på læremidler i UH-sektoren*. Proba Rapport 2019/2. Tilgjengelig på: <https://proba.no/rapport/universell-utforming-av-ikt-med-vekt-pa-laeremidler-i-uh-sektoren/>

5 Levekår blant personer med funksjonsnedsettelse og barrierer ved mangelfull tilgjengelighet

Dette kapitlet besvarer problemstilling 7 og 8 som omhandler levekår for personer med funksjonsnedsettelse og barrierer ved mangelfull tilgjengelighet

Litteraturen er tydelig på at mennesker med nedsatt funksjonsevne har dårligere levekår enn resten av befolkningen. I 2020 gjennomførte SSB en spørreundersøkelse om den norske befolkningens livskvalitet (Støren, Rønning og Gram, 2020). Undersøkelsen tar for seg flere ulike aspekter ved livskvalitet, og inkluderer spørsmål knyttet til tilfredshet med livet og ulike livsområder, engasjement, mestring og sosiale relasjoner, optimisme for fremtiden og positive og negative følelser. Resultatene viser at personer med funksjonsnedsettelse eller med psykiske plager er én av gruppene som har lavest subjektiv livskvalitet, sammenliknet med befolkningen i alt (Støren, et al. 2020). Dette gjelder både generelt og på samtlige livsområder. De fem livsområdene respondentene ble spurt om var fysisk helse, psykisk helse, bosted, fritid og økonomisk situasjon. Mer enn halvparten av personer med funksjonsnedsettelse og psykiske plager er lite tilfredse med sin fysiske helse. Gruppen er mindre optimistiske for fremtiden og opplever mindre engasjement, mestring og mening i livet. De opplever også i mindre grad å ha positive følelser og givende sosiale relasjoner til andre.

Finnvold (2013) ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) undersøker også levekår og inkludering hos mennesker med nedsatt funksjonsevne. Han ser på variasjoner i indikatorer for levekår for personer med funksjonsnedsettelse født mellom 1965 og 1985 gjennom registeranalyser. Gruppen sammenliknes med den øvrige befolkningen. Finnvold (2013) ser også på skolesituasjonen til barn med nedsatt funksjonsevne, blant annet graden barna integreres i den ordinære klasseromsundervisningen, trivsel og nettverk av venner. Undersøkelsen baserer seg primært på en spørreundersøkelse til foreldre.

Registerstudien avdekker at andel sysselsatte var lavere blant personer med nedsatt fysisk funksjonsevne enn i den øvrige befolkningen. Det samme gjelder for inntektsnivå. Finnvold (2013) finner at et generelt lavt utdanningsnivå blant personene med fysiske funksjonsnedsettelse var det viktigste årsaken til forskjellene mellom denne gruppen, og den øvrige befolkningen. Analysen viser også at utdanning har avgjørende betydning for senere utsikter på arbeidsmarkedet, og dette gjelder særlig personer med fysiske funksjonsnedsettelse (Finnvold, 2013)

Spørreundersøkelsen viser at mindre enn halvparten av barna med funksjonsnedsettelse deltok i undervisning i klasserommet med andre barn. 14 prosent av barna gikk på spesialskole, mens 20 prosent gikk på sin nærskole, men tilbragte mindre enn halvparten av tiden sammen med klassen sin (Finnvold, 2013). Foreldrene ble i surveyen spurt om barnets trivsel og skoleprestasjoner, samarbeidet med skolen, og sine forventninger til lengden på barnets fremtidige utdanning. Foreldrene til barna som gikk på spesialskole var mest positive til sine barns trivsel, lærernes kompetanse og erfaringer med mobbing. Foreldrene til barna som tilbragte mindre enn halvparten av tiden i klasserommet på nærskolen sin var mest negative. Barn med fysiske funksjonsnedsettelse mistrives i større grad på skolen og presterer svakere på skolen sammenliknet med et tilfeldig utvalg barn (Finnvold, 2013). Det samme gjelder for sosial deltakelse.

Også Tøssebro, Kittelsaa og Wiik (2015) undersøker levekårene til personer med funksjonsnedsettelse ved å gjennomgå allerede eksisterende litteratur på feltet. De

finner mye av det samme som de ovennevnte studiene, men finner også at det er variasjoner mellom ulike grupper av personer med funksjonsnedsettelse.

Personer med funksjonsnedsettelse er i langt lavere grad sysselsatt enn den øvrige befolkningen, men det finnes variasjoner mellom grupper (Tøssebro, et al., 2015). Hørselshemmede og personer med diagnoser som gir «mildere» funksjonsnedsettelse er i høyest grad sysselsatt. Personer med bevegelseshemninger er i liten grad sysselsatt. Det samme gjelder personer med utviklingshemning og andre kognitive funksjonsnedsettelse og personer med psykiske utfordringer (Tøssebro, et al., 2015). Videre har personer med funksjonsnedsettelse lavere utdanning sammenliknet med resten av befolkningen. Tøssebro, et al. (2015) finner også at personer med funksjonsnedsettelse står ovenfor betydelig barrierer i utdanningssystemet. Eksempler på barrierer mot å ta utdanning er problemer med tilgjengelighet, transport, læremidler og pensum, samt økonomiske utfordringer. Det pekes også på at personer med nedsatt bevegelsesevne møter de største problemene i studiehverdagen, og at sosiale relasjoner på studiestedet er en utfordring blant døve studenter.

Flere personer med funksjonsnedsettelse opplever å ha dårlig helse, sammenliknet med resten av befolkningen (Tøssebro, et al. 2015). Dette gjaldt oftest personer med psykiske utfordringer, og personer med nedsatt bevegelsesevne. Videre har flere undergrupper av personer med funksjonsnedsettelse – blant annet bevegelseshemmede – vanskeligheter med å finne bolig som er egnet for dem. Boforhold er imidlertid et aspekt ved levemåte der forskjellene mellom personer med funksjonsnedsettelse og resten av befolkningen er mindre enn på andre områder. De sosiale nettverkene til personer med funksjonsnedsettelse – som én gruppe – skiller seg ikke mye fra resten av befolkningen (Tøssebro, et al. 2015). Imidlertid føler personer med kognitive eller psykiske utfordringer seg oftere ensomme.

Personer med nedsatt funksjonsevne deltar i noe mindre grad enn den øvrige befolkningen i samfunnslivet (Tøssebro, et al., 2015). Imidlertid er det omtrent like vanlig for denne gruppen å delta i organisasjoner som blant befolkningen forøvrig. Personer med kognitive funksjonsnedsettelse deltar likevel i mindre grad i organisasjoner. Mangel på tilgjengelighet og tilrettelegging er barrierer mot at personer med funksjonsnedsettelse deltar i fritidsaktiviteter og organisasjoner. Videre opplever nokså mange funksjonshemmede vanskeligheter med offentlig transport. Dette har å gjøre med forhold inne i transportmiddelet, av og påstigning, tilgjengelighet til holdeplasser og informasjon.

Nordbakk og Skollerud (2016) ved Transportøkonomisk institutt har gjennomført en undersøkelse av transport, udekket behov for aktivitet og velferd blant personer med bevegelseshemninger. Undersøkelsens metode er to landsdekkende utvalgsundersøkelser, én spørreundersøkelse blant personer i målgruppen og én spørreundersøkelse blant personer i den generelle befolkningen. På denne måten har forfatterne kunnet sammenlikne personer med bevegelseshemninger og befolkningen for øvrig på en rekke områder: bruk av transportmidler, transportressurser, deltakelse i aktiviteter og udekkede behov for aktivitet.

Undersøkelsen avdekker at personer med bevegelseshemninger i langt mindre grad deltar i aktiviteter utenfor hjemmet som bidrar til velferd, sammenliknet med resten av befolkningen (Nordbakk og Skollerud, 2016). Dette gjelder særlig arbeid, turer i skog og mark, og i nabolaget, og innkjøp av dagligvarer. Videre har personer med bevegelseshemninger et større udekket behov for å gjøre slike aktiviteter, enn resten av befolkningen har. Resultatene viser også at det blant personer med nedsatt bevegelsesevne en lavere andel som har førerkort, sammenliknet med den øvrige befolkningen. I tillegg tilsier funnene at det i førstnevnte gruppe er et udekket behov for TT-tjenester (Transporttjeneste for funksjonshemmede). Videre er det, blant de som ikke kjører bil selv, mange som føler seg svært avhengig av andre og som opplever at

det er vanskelig å dra på reiser som ikke er planlagt. Det er også mange som opplever at det å ikke kjøre bil hindrer deltakelse i flere ønskede aktiviteter. Ifølge Nordbakk og Skollerud (2016) kan ulik tilgang på individuelle transportressurser bidra til å forklare forskjellene mellom personer med bevegelseshemninger og resten av befolkningen når det gjelder både omfang av aktivitet, og udekkede behov for aktivitet.

Proba (2018) var en kartlegging av barrierer i høyere utdanning. Som en del av kartleggingen gjennomførte vi en litteraturstudie om barrierer for deltakelse. Litteraturen om barrierer i høyere utdanning peker på i hovedsak fem kategorier av barrierer:

- *Barrierer i organisering og kommunikasjon* omhandler utfordringer knyttet til informasjon om, og tilgang til tilrettelegging ved utdanningsinstitusjonene, og systemer for tilbakemelding og medvirkning for studentene.
- *Pedagogiske barrierer* omhandler utfordringer knyttet til rammene for den pedagogiske aktiviteten, f.eks. undervisningssituasjonen, hvordan studentene blir vurdert og tilgang til studielitteratur.
- *Digitale barrierer* omhandler tilgang til og funksjonen av, digitale løsninger og digital tilrettelegging
- *Fysiske barrierer* omhandler hvordan utforming av bygg og fysiske omgivelser kan legge begrensninger, herunder også tilgang til tilrettelagte studentboliger.
- *Sosiale barrierer* omhandler utfordringer i mellommenneskelige forhold i og rundt læringsprosessene.

Et av hovedfunnene i litteraturen er at det er totalen av disse barrierene som gjør studiehverdagen utfordrende. Personer med funksjonsnedsettelse bruker mer tid på å organisere studiehverdagen enn øvrige studenter. Her finner man blant annet utfordringer knyttet til bolig, transport, finansielle prosesser og praktiske utfordringer i studiesituasjonen.

Videre finnes det forskning om barrierer i arbeidslivet for personer med funksjonsnedsettelse. Resultatene tyder på at manglende tilrettelegging gjennom manglende kjennskap til konkrete hjelpemidler og muligheter (Hansen m.f. 2009) og manglende oppfølging i forbindelse med overganger fra skole/utdanning til arbeidsliv (Wendelborg, Kittelsaa & Wik, 2017) er viktige årsaker.

5.1 Folkehelseundersøkelsen 2021

Som en del av oppdraget har vi analysert utvalgte tall fra Folkehelseundersøkelsen som ble gjennomført blant innbyggerne i Viken november 2021.

Av utvalget på 220 000 personer, svarte ca. 108 000 personer på FHIs folkehelseundersøkelse. 25 prosent av disse svarte ja på spørsmål om de har en funksjonsnedsettelse eller plage som følge av skade. Blant disse svarte 20 200 at funksjonsnedsettelsen påvirker hverdagen i stor eller i noen grad, som tilsvarer 18,7 prosent av det totale utvalget. Resultatene fra folkehelseundersøkelsen finner altså en litt høyere andel personer med funksjonsnedsettelse enn tidligere undersøkelser, som estimerer rundt 17 prosent.

I folkehelseundersøkelsen ble respondentene spurt om hvordan de vurderer tilgjengeligheten for ulike tilbud og tjenester.

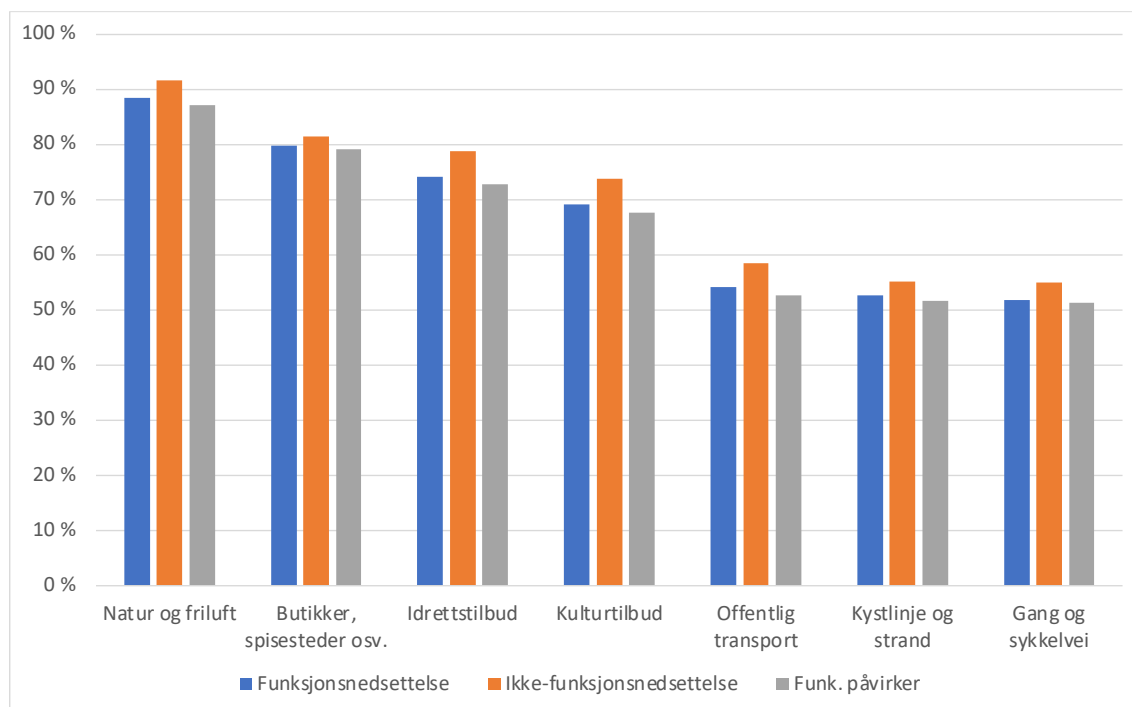
Figur 5-1 viser andelen av respondentene som svarer at de opplever tilgjengeligheten som svært god eller god på alternativene som de fikk ta stilling til. Svarene er fordelt på personer med og uten funksjonsnedsettelse og for personer som svarer at funksjonsnedsettelsen påvirker dem i noen eller i stor grad.

Resultatene viser at personer med funksjonsnedsettelse generelt sett opplever at alle typene tilbud som litt mindre tilgjengelige enn det personer uten funksjonsnedsettelse gjør. Forskjellen mellom personer med og uten funksjonsnedsettelse er forholdsvis liten, mellom 2 og 5 prosentpoeng, størst for kulturtilbud, idrettstilbud og offentlig transport og minst for butikker, spisesteder og lignende. Forskjellen er marginalt større for personer med funksjonsnedsettelse som mener funksjonsnedsettelsen påvirker i stor eller i noen grad.

Natur og friluft oppleves som mest tilgjengelig for alle grupper. 92 prosent av personer uten funksjonsnedsettelse svarer at det er tilgjengelig, mens 88 prosent av personer med funksjonsnedsettelse svarer natur og friluft er godt tilgjengelig. Også butikker og spisesteder og lignende, idrettstilbud og kulturtilbud skårer relativt høyt (mellom 80-70 prosent svarer at det er godt tilgjengelig). Offentlig transport, kystlinje og strand samt gang- og sykkelvei skårer relativt sett lavt, for alle gruppene (mellom 50 og 60 prosent svarer at det er godt tilgjengelig).

Oppsummert viser resultatene fra folkehelseundersøkelsen at personer med funksjonsnedsettelse samlet sett opplever at tilgjengeligheten på tilbudene i Viken er lavere enn personer uten funksjonsnedsettelse, men forskjellene er forholdsvis små. Forskjellene mellom tilbudene ser ut til å bety mer enn forskjellene mellom målgruppene. Viktige samfunnsoppgaver for fylkeskommunene og kommunene som offentlig transport og gang- og sykkelvei vurderes som lite tilgjengelig, relativt sett.

Figur 5-1 Personer som opplever god tilgjengelighet for ulike tilbud og tjenester, for personer med funksjonsnedsettelse og personer uten funksjonsnedsettelse.

En mulig tolkning av disse tallene er at respondentene først og fremst har vurdert *eksistensen* av tilbud og tjenester og ikke *utformingene* av dem. Vi må derfor ta forbehold om at resultatene i liten grad sier noe om den faktiske utformingen.

Vi har også analysert tallene fra folkehelseundersøkelsen knyttet til ensomhet og tilfredshet med livet. For ensomhet ble respondentene spurt om i hvilken grad de har vært plaget av nedtrykthet, hvor ofte de savner noen å være sammen med, hvor ofte de

føler seg utenfor og isolert fra andre. For tilfredshet ble de spurt om hvor fornøyde de er med livet om dagen, alt i alt.

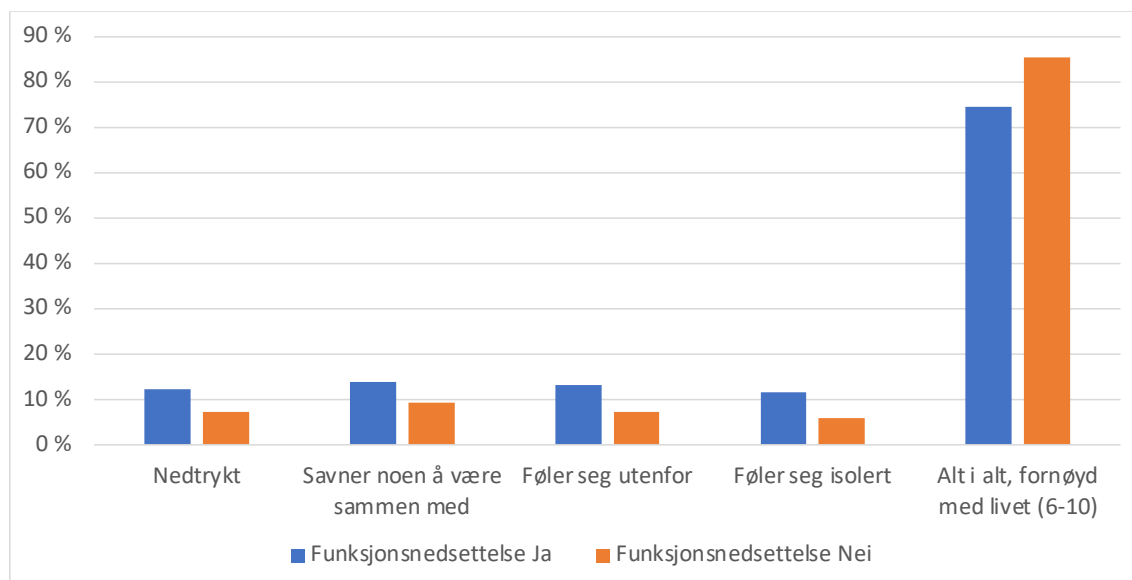
Under presenterer vi resultatene. For nedtrykthet presenterer vi tall for andelen som svarer at de har vært ganske mye eller mye plaget. For svar på spørsmål om de savner noen å være sammen med, følger seg utenfor og føler seg isolert presenterer vi andelen som svarer ofte eller svært ofte føler seg slik.

Resultatene i Figur 5-2 viser at en høyere andel av personer med funksjonsnedsettelse svarer at de føler seg nedtrykt, savner noen å være sammen med, føler seg utenfor og føler seg isolert, enn personer uten funksjonsnedsettelse. Forskjellen er på pluss minus 5 prosentpoeng for alle spørsmålene. Totalt sett svarer mellom 12-14 prosent av personer med funksjonsnedsettelse at de er mye plaget av nedtrykthet og ofte føler seg ensomme.

Resultatene viser også at personer med funksjonsnedsettelse i mindre grad er fornøyd med livet. På en skala fra 0-10 skårer rundt 75 prosent av respondentene med funksjonsnedsettelse 6 eller høyere. 85 prosent av personer uten funksjonsnedsettelse skårer 6 eller høyere.

Oppsummert viser resultatene at personer med funksjonsnedsettelse er litt mer nedtrykt, litt oftere føler seg ensomme og i mindre grad er fornøyd med livet sitt enn personer uten funksjonsnedsettelse. Det skal allikevel sies at de færreste, på tvers av gruppene, føler seg ensomme eller nedtrykte, og de fleste vurderer livet om dagen som bra.

Figur 5-2 Oppfatninger om ensomhet og tilfredshet med livet, for personer med og uten funksjonsnedsettelse

6 Rammer for universell utforming – ansvar og praksis

Dette kapitlet besvarer problemstilling 4 i oppdraget som omhandler aktørenes ansvar og oppgaver. Vi setter først universell utforming inn i en nasjonal kontekst før vi beskriver fylkeskommunens rolle. Ansvaret for universell utforming blir beskrevet for alle fylkeskommunens rådsområder.

I kapittel 6.3.3 oppsummerer vi informantenes synspunkter og erfaringer på utfordringer med å nå lovpålagte krav og veiledende standarder.

I kapittel 7 beskriver vi kort kommunens overordnede rolle og presenterer resultater fra en spørreundersøkelse til kommunen. Spørreundersøkelsen belyser status og behovene i kommunene og hva fylkeskommunen kan bidra med.

6.1 Rammene for universell utforming

Universell utforming er regulert gjennom en rekke lover og forskrifter, samt gjennom FN-konvensjoner og EU-direktiver.

I norsk lov gir likestillings- og diskrimineringsloven personer med funksjonsnedsettelse helhetlig vern mot diskriminering. Lovens formål er å:

- Fremme likeverd
- Sikre alle innbyggere like muligheter og rettigheter til å delta i samfunnet
- Øke tilgjengelighet
- Sørge for tilrettelegging

Lovens formål peker på et felles ansvar, på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer, for å arbeide for å øke tilgjengeligheten.

I lovens kapittel 3 *Universell utforming og individuell tilrettelegging* står det at offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten har plikt til universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjoner. Dette gjelder både fysiske forhold og IKT-løsninger. Videre påpeker loven offentlige virksomheters ansvar for å arbeide for å fremme universell utforming:

Offentlige virksomheter skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innen virksomheten. Den samme gjelder for private virksomheter rettet mot allmennheten. (Kap. 3, §19)

Loven kan altså tolkes som at fylkeskommunen har et generelt ansvar innen sitt område, både knyttet til egen virksomhet og andre virksomheter rettet mot allmennheten.

Loven har også en aktivitets- og redegjøringsplikt. Plikten innebærer at arbeidsgivere hvert år må vurdere risiko for diskriminering, analysere årsaker og iverksette tiltak. Videre skal arbeidsgivere redegjøre for hva de har gjort for å oppfylle plikten i årsberetning eller annet dokument.

Plan- og bygningsloven stiller spesifikke krav om universell utforming og til aktiv medvirkning fra grupper som krever spesiell tilrettelegging, herunder personer med funksjonsnedsettelse. Loven stiller krav til kommuners planverk.

Det er viktig å påpeke at kravene til universell utforming gjelder nye byggetiltak, altså oppføring av nye bygg og uteområder og rehabiliteringsprosjekter. Det er ikke et generelt krav om universell utforming av eksisterende bygg og uteområder.

Videre er plan- og bygningsloven en samordningslov, som skal sikre at «planleggingen skal være sektorovergripende og felles redskap for offentlige myndigheter og organ» (Formålsparagrafen §1-1). Loven knytter med andre ord fylkeskommunens regionale ansvar for koordinering og samfunnsutvikling til kommunenes planarbeid.

I byggteknisk forskrift (TEK 17) er universell utforming beskrevet som en del av forskriftens formål (Kap. 1 § 1-1), og inneholder detaljerte krav knyttet til utforming av uteareal og byggverk.

I 2019 trådte ny kommunelov i kraft, som pålegger alle kommuner og fylkeskommuner å ha råd for personer med nedsatt funksjonsevne.³⁴ Medlemmene i rådene anses som folkevalgte, og skal medvirke i saker som berører dem.

Folkehelseloven pålegger alle forvaltningsnivåer og sektorer å legge folkehelseperspektivet til grunn for sin virksomhet og sine planer. Folkehelseloven forplikter blant annet kommuner til forebygging, og til å sørge for medvirkning av personer med funksjonsnedsettelse.

Folkehelsearbeidet skal «fremme befolkningens folkehelse, trivsel og sosiale og miljømessige forhold» (§ 1). Loven er på flere punkter koblet til plan- og bygningsloven, blant annet i § 4 andre ledd, hvor det står at kommunen skal fremme folkehelse «innen [...] utvikling og planlegging». Gjennom folkehelsearbeidet er kommunene også pålagt å ha en oversikt over helsetilstanden i befolkningen, blant annet om personer med funksjonsnedsettelse. Denne oversikten «skal inngå som grunnlag for arbeidet med kommunens planstrategi» (§ 5 annet ledd) og personer med funksjonsnedsettelser skal medvirke.

I 2017 ble det bestemt at skole- og utdanningssektoren også skulle være omfattet av regelverket om universell utforming av IKT i likestillings- og diskrimineringsloven. Kravene gjelder for alle typer nettløsninger rettet mot foreldre, elever og studenter.

I forskrift om universell utforming av informasjons- og kommunikasjonsteknologiske (IKT)-løsninger pålegges nettløsninger, digitale læremidler og automater å være universelt utformet.

Transportsektoren er også omfattet av krav til universell utforming, blant annet gjennom EUs busdirektiv. Det finnes også EU-direktiver knyttet til nettsider og applikasjoner (EUs web-direktiv og tilgjengelighet for varer og tjenester (EUs tilgjengelighetsdirektiv)).

Videre finnes en rekke veiledere og standarder som er relevante. KMD har blant annet veileder for universell utforming (i planlegging og byggesak)³⁵, veileder om kommuneplaner (areal- og kommuneplanprosessen) og veileder for råd for personer med funksjonsnedsettelse. Statens vegvesen har håndbok om universell utforming i transportsektoren, og gode eksempler på universelt uformede løsninger. Også ikke-statlige aktører som KS og Norske arkitekters landsforbund har informasjon og eksempler om universell utforming. Videre har Universell utforming AS laget en veileder om universell utforming av uteområder.

6.2 Universell utforming i de gamle fylkene

Både Østfold og Buskerud har tidligere deltatt i nasjonalt utviklingsprosjekt for universell utforming i fylker og kommuner. Miljødepartementet ledet prosjektet. I første del av prosjektet, K1 (2009-2013), hadde man som mål å utvikle en strategi for

³⁴ Gjelder også eldreråd og ungdomsråd.

³⁵ KMD (2021) Universell utforming i planlegging

universell utforming. Fylkene Østfold og Buskerud og Viken-kommunen Ullensaker deltok. I andre del av prosjektet, K2 (2014-2015), etablerte man en visjon «Universell utforming mot nye høyder». Blant Viken-aktørene deltok Østfold, Asker, Nes og Trøgstad.

På prosjektets nettside ligger rapporter som beskriver hvordan ressurskommune og pilotfylkene organiserer og evaluerer eget arbeid knyttet til universell utforming.³⁶

Universell utforming var for øvrig forankret planverket hos alle de tidligere fylkene. I Buskerud hadde man en egen regional plan for universell utforming. I forbindelse med vedtak om regional planstrategi for Buskerud 2017 - 2020 vedtok fylkestinget i Buskerud at universell utforming skulle integreres i alle planer og alle tiltak.

I Akershus og Buskerud var universell utforming forankret i flere temaplaner. Utvalgte planer i gamle Akershus hvor universell utforming var tematisert er regional plan for areal og transport, fysisk aktivitet og handel, service og senterstruktur og kulturminner. Utvalgte planer i Østfold er regional plan for folkehelse, regional transportplan og regional plan for kultur.

6.3 Viken fylkeskommunes ansvar for universell utforming

Fylkeskommunens lovpålagte forvaltningsoppgaver kan deles inn i to hovedkategorier: i rollen som tjenesteleverandør og i rollen som samfunnsutvikler. Som tjenesteleverandør har fylkeskommunen ansvar for videregående opplæring, samferdsel, tannhelse, idrett og friluftsliv, kultur, næringsutvikling og miljøforvaltning.

Driftsresultatet for Viken for 2020 til utdanning og kompetanse utgjorde 7 milliarder kr. som tilsvarer litt over 50 prosent av kostnadene.³⁷ Samferdsel utgjorde rundt 30 prosent av kostnadene. Basert på fylkeskommunens kostnader utgjør disse to saksområdene de største oppgavene for fylkeskommunen. Selv om alle saksområdene som er nevnt over er relevante for universell utforming, vil utdanning og samferdsel være av særlig betydning ettersom det berører svært mange.

Undersøkelser tyder på at personer med funksjonsnedsettelse utgjør om lag 17 prosent av befolkningen, 15,5 prosent for menn og 19,9 prosent for kvinner (SSB, Personer med nedsatt funksjonsevne, arbeidskraftundersøkelsen). Arbeidskraftundersøkelsen indikerer at rundt 10 prosent av unge (alder 18-24 år) har nedsatt funksjonsevne. Hvis dette også er representativt for unge som tar videregående utdanning i Viken, som totalt utgjør 43 000 elever,³⁸ innebærer det at om lag 4000 elever har funksjonsnedsettelse og et særskilt behov for universelt utformede løsninger. Ettersom undersøkelser tyder på at færre personer med funksjonsnedsettelse fullfører utdanning (jf. kapittel 5) er det knyttet stor usikkerhet til dette anslaget. Allikevel kan tallet illustrere poenget om at god tilgjengelighet har betydning for mange.

I rollen som samfunnsutvikler har fylkeskommunen ansvar for å skape en helhetlig og ønsket utvikling i eget fylke. Dette innebærer å samordne innsats for å fremme gode

³⁶ <https://uu-k1.no/arsrapporter/>

³⁷ Viken, Årsbudsjett 2022 og økonomiplan 2022-2025

https://viken.no/_f/p1/ia75af9be-2005-40f3-bf53-4fa6397b5154/arsbudsjett-2022-og-okonomiplan-2022-2025-forslag.pdf

³⁸ Udir 2021, <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-videregaende-skole/elevtall-i-videregaende-skole/elevtall-fylker-og-skoler/>

lokalmiljø,³⁹ særskilt innenfor folkehelse og miljø og klima, men også næringsutvikling, kompetanse og ressursforvaltning.⁴⁰ Fylkeskommunens rolle knytter seg til tre hoveddimensjoner: i) gi strategisk retning for samfunnsutviklingen, ii) mobilisere lokale aktører og iii) samordne offentlig virkemiddelbruk (se St. meld. 22, 2015-2016).

Et av fylkeskommunens viktigste virkemiddel i den regionale samfunnsutviklingen er regionale planer. Fylkeskommunen har ansvar for regionale planer etter plan- og bygningsloven. Regional planmyndighet skal ifølge loven utarbeide en regional planstrategi hvor det skal redegjøres for «viktige utviklingstrekk og utfordringer, vurdere langsiktige utviklingsmuligheter og avklare hvilke spørsmål som skal tas opp til videre regionale planlegging» (KMDs veileder: 16).

Som en del av arbeidet med nye regionale planer vedtok Viken fylkeskommunen en ny regional planstrategi, *Veien til et bærekraftig Viken (Planstrategi 2020-2024)*. Strategien beskriver universell utforming som et prinsipp i plansystemet. Planen beskriver at universell utforming av viktige samfunnsarenaer er en sentral strategi for å nå mål om fellesskap og deltakelse, både fysisk og digitalt. Universell utforming skal også være førende i satsingen på bærekraftig mobilitet.

Regional planmyndighet skal også utarbeide regionale planer for de spørsmål som er fastsatt i den regionale planstrategien. Fylkeskommunen har i denne sammenheng besluttet at det skal utarbeides tre nye planer som skal ferdigstilles sommeren 2023. Planene skal dekke temaområdene i) *Livskvalitet, deltakelse og likeverd*, ii) *Kompetanse og verdiskapning* og iii) *Areal og mobilitet*.

I beskrivelsen av formålet med planen for i) livskvalitet, deltakelse og likeverd heter det at:

Viken skal være et sosialt bærekraftig samfunn. Økt livskvalitet, deltakelse og likeverd er sentrale politikkområder for samfunnsutviklingen. Målet er at alle skal leve gode og meningsfulle liv. Planen skal gi strategisk retning for prioriteringene og den samordnete innsatsen for å nå de fem langsiktige utviklingsmålene.

I beskrivelsen av formålet med planen for ii) kompetanse og verdiskapning heter det at:

Økt verdiskapning, utvikling av nye arbeidsplasser, et anstendig, mangfoldig og rettferdig arbeidsliv og utvikling av god og relevant kompetanse er avgjørende for å leve gode liv i Viken. Tilgang til skole, utdanning og kompetanseutvikling vil øke mulighetene for innbyggerne til å bidra og delta i arbeids- og samfunnsliv. Erfaring og kunnskap, kompetanse (og forretningsmodeller), innovasjon og utvikling av ny teknologi er viktige forutsetninger for økt verdiskapning, og utvikling av nye arbeidsplasser. Regional plan for kompetanse og verdiskapning skal gi en felles forståelse for utfordringer, muligheter og utviklingsbehov.

I beskrivelsen av formålet med planen for iii) areal og mobilitet heter det at:

Regional plan for areal og mobilitet skal gi overordnede rammer og konkrete føringer for kommunal, regional og statlig areal- og mobilitetsplanlegging i Viken. Planen skal beskrive hvordan vi skal bruke ulike areal- og mobilitetsgrep for å nå de langsiktige utviklingsmålene i regional planstrategi. Regional plan for areal og mobilitet skal skape en felles forståelse for utfordringer, muligheter og

³⁹ Referanse til strategien her

⁴⁰ Se Onsager m.fl. (2019) Viken og delregionene – samfunnsutvikling og bærekraft, utfordringer og muligheter. NIBR-rapport 2019:17

utviklingsbehov, og danne et godt grunnlag for strategisk samarbeid for å nå målene.

I plan og bygningsloven står det i § 8-2 at: «Regional plan skal legges til grunn for regionale organers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen.»

Planen skal altså være førende for den offentlige politikken, uavhengig av forvaltningsnivå.

Et særlig sentralt virkemiddel for å samordne kommunenes planer med regional plan er via ordningen med innsigelse. Ordningen skal sikre at regionale interesser blir ivaretatt i kommunale planer.⁴¹ Kommunene skal sende kommunale planer på høring til fylkeskommunen før planen vedtas i kommunestyret. Fylkeskommunen har innsigelsesrett, og skal gi innsigelser til kommunale planer hvis planene ikke er i henhold til regional planer. Planer sendes for øvrig også til statsforvalteren på høring. Hvis fylkeskommunen har innsigelser som ikke tas til følge, for eksempel hvis kommunen har andre interesser eller er uenig, vil det normalt gjennomføres mekling i henhold til plan- og bygningsloven §5-6k. Statsforvalteren har ansvaret for å gjennomføre meklingen.

I tillegg til regional plan, utarbeider de ulike rådsområdene og avdelingene egne temastrategier, temaplaner og handlingsplaner. Temastrategier og -planer legger overordnede føringer og retning for arbeidet innen spesifikke områder, som f.eks. kulturminner, næring, mv. Planene legger normalt føringer over flere år. Handlingsplaner er konkretisering av mål og tiltak i henhold til overordnet planverk og temaplaner, som normalt utarbeides for hvert år.

Regionalt planforum er en møteplass mellom kommunene og det regionale nivået. Forumet er ment for diskusjon, samhandling og avklaring rundt større plansaker.⁴² Regionalt planforum er hjemlet i plan- og bygningsloven §5-3. Viken fylkeskommune er ansvarlig for ledelse og sekretariat av regionalt planforum i regionen. Regionalt planforum i Viken avholdes hver uke.

Deltakere i regionalt planforum er fylkeskommunen, Statsforvalteren i Viken, Statens vegvesen, NVE, Bane NOR, Kystverket, Direktoratet for mineralforvaltning og Mattilsynet. Andre fagetater trekkes inn ved relevante saker, som Avinor, kollektivselskapene, politiet mv.

6.3.1 Organisering av arbeidet med universell utforming

Arbeid med utvikling, forvaltningen og implementering av planer vil være viktig for å fremme universell utforming. Relevante aktører i fylkeskommunen med ansvar for universell utforming vil være de som utarbeider planer, de som forvalter planer etter lovverk og de som eier og forvalter ulike strukturer, herunder bygg, uteområder, IKT, og anlegg.

Videre vil aktørene som står for den operative driften også ha ansvar for å sikre universell utforming. Det gjelder for eksempel transportselskaper og skoler/opplæringsaktører. De skal sørge for at strukturene og arenaene som de etablerer og driver er tilgjengelig for befolkningen. I opplæringssektoren innebærer det også å sikre at undervisningsmaterieell er tilgjengelig, både fysisk og digitalt.

⁴¹ Rundskriv H-2/14 Retningslinjer for innsigelse i plansaker etter plan- og bygningsloven

⁴² <https://viken.no/tjenester/planlegging/kommunal-planlegging/regionalt-planforum/>

Arbeidet med universell utforming i fylkeskommunen er organisert i henhold til fylkeskommunens rådsområder:

- Fylkesrådsleders kontor
- Finans og administrasjon
- Utdanning og kompetanse
- Plan, klima og miljø
- Samferdsel
- Næring og tannhelse
- Kultur og mangfold

Figur 6-1 viser et organisasjonskart over fylkeskommunen hvor avdelinger med ansvar for universell utforming er spesifisert. Figuren viser at ansvaret for universell utforming fordeler seg på alle sju rådsområder i fylket. I kapittel 6.3.2 beskriver vi i hovedtrekk rådsområdenes overordnede ansvar og oppgaver for universell utforming.

Figur 6-1 Organisasjonskart Viken – avdelinger som jobber med universell utforming uthevet

Organisasjonskart for Viken fylkeskommune per 03.11.2021

Note: Organisasjonskartet er utarbeidet av Viken fylkeskommune ifm. intern kartlegging.

Fylkeskommunen har dannet et internt nettverk for universell utforming, koordinert av rådgiver for universell utforming. Denne stillingen er plassert i avdeling for samfunnsplanlegging som ligger under rådsområdet for Plan, klima og miljø. Vedkommende har et koordinerende ansvar for alle rådsområdene i fylkeskommunen når det gjelder universell utforming. Hvert enkelt rådsområde er ansvarlig for fremme og håndheve universell utforming for sine saksområder. I det interne nettverket sitter i dag representanter for alle rådsområdene bortsett fra fylkesrådsleders kontor, utdanning og kompetanse samt næring og tannhelse.

6.3.2 Rådsområdenes ansvar og oppgaver

Fylkesrådsleders kontor

Fylkesrådslederen leder fylkesrådet. Ettersom Viken har et parlamentarisk system, er det fylkesrådslederen som utnevner medlemmene av fylkesrådet. Fylkesrådslederen koordinerer fylkesrådets arbeid, og har ansvaret for sektorovergrepene politikk og stabskoordinerende funksjoner.

Når det gjelder universell utforming har fylkesrådslederen spesifikt ansvaret for kommunikasjonsstrategi, web- og ikt-løsninger (viken.no og ansattportalen) og opplæring av skolene i publisering på nett.

Fylkesrådslederen ledet arbeidet med ny strategi for mangfold og inkludering som omhandlet universell utforming. Arbeidet var et samarbeid mellom tre rådsområder.

Fylkesrådsleders oppgaver som berører universell utforming er regulert av forskrift om universell utforming av IKT og direktiv om universell utforming av offentlige nettsted og mobilapplikasjoner.

Finans og administrasjon

Innen rådsområdet finans og administrasjon ligger flere avdelinger med ansvar for universell utforming, deriblant anskaffelse, digitalisering, eiendom og HR.

Anskaffelse

Avdeling for anskaffelse har det generelle ansvaret for gjennomføring av anskaffelsesprosesser ved fylkeskommunens innkjøp av varer og tjenester. Prosessene er regulert av lov- og forskrift om offentlige anskaffelser, og politiske vedtak gir også føringer for hvilke krav fylkeskommunen skal stille til leverandører gjennom fylkeskommunens anskaffelsesstrategi.

Anskaffelsesprosesser omfatter blant annet IKT, tjenester og vareanskaffelser. Avdeling for eiendom, som har ansvar for nye bygg eller rehabilitering, og rådsområdet for infrastruktur gjennomfører også egne anskaffelser. Kjøp av kollektivtransporttilbud i Viken, hvor universell utforming er svært sentralt, ivaretas av Ruter AS, Brakar AS og Østfold Kollektivtrafikk.

Anskaffelsesavdelingen er prosjektledere for anskaffelsesprosesser, utarbeider kontraktmal og i rutiner for gjennomføring av anskaffelsesprosesser og følger opp alle fylkeskommunenes rammeavtaler. Videre har de ansvar for opplæring og rådgivning overfor andre deler av fylkeskommuner knyttet til anskaffelser og kontraktsoppfølging. Avdelingen drifter også fylkeskommunens e-handelssystem.

Anskaffelser skal oppfylle krav til universell utforming. Regelverket om offentlige anskaffelser stiller krav til hvordan oppdragsgiveren skal ivareta universell utforming i offentlige kontrakter. I anskaffelsesstrategien er universell utforming er tematisert under et av delmålene i strategien.

Ivaretagelse av universell utforming gjøres hovedsakelig gjennom å utforme minstekrav i kravspesifikasjon eller benytte tildelingskriterier for i konkurransene som gjennomføres. Avdelingen jobber tett med andre fagavdelinger i fylkeskommunen i anskaffelsesprosessene, men det er den enkelte avdeling/virksomhet som skal bruke det som kjøpes som har hovedansvar for utforming av selve kravspesifikasjonen.

I intervjuer beskrives det at universell utforming er et av mange viktige krav som er en del av anskaffelsesprosessen. Avdelingen jobber i hovedsak som en støttefunksjon for andre avdelinger i fylkeskommunen. Det er de andre avdelingene i fylkeskommunen med et spesifikt forvaltningsansvar, tiltakshaverne, som sitter med direkte ansvar for samfunnsutviklingen i regionen. Selv om avdelingen jobber mye med bærekraft og samfunnsansvar, er det regionale planverket ikke særlig fremtredende i saksbehandlingen i avdelingen. Likevel påpekes at de regionale planer ble hensyntatt ved utarbeidelsen av anskaffelsesstrategien, og således virker i vårt daglige arbeid. Allikevel påpekes det i intervju at gjennom arbeidet vil avdelingen påvirke samfunnsutviklingen gjennom de krav som stilles, blant annet når det gjelder universell utforming.

Vår informant mener at universell utforming er godt implementert i rutinene for anskaffelser. Dette knyttes til avdelingens fokus på samfunnsansvar. Avdelingen har imidlertid ingen rapporteringskrav om universell utforming, men dette kan komme på plass i forbindelse med nytt virksomhetsstyringsverktøy som avdelingen arbeider med.

Informanten sa at det ikke var noen områder hvor det er spesielle utfordringer med å nå lovpålagte krav i anskaffelser. Avdelingen mottar få tilbakemeldinger knyttet til universell utforming.

For avdelingen er det utfordrende å følge opp kontraktene som fylkeskommunen har inngått. Dermed får de ikke nødvendigvis informasjon om tilstanden på universell utforming i anskaffelsene som gjennomføres. Oppmerksomheten om universell utforming i avdelingen er størst i forbindelse med anskaffelsen og mindre etter at konkurranse er gjennomført. Det er andre avdelinger i fylkeskommunen som har ansvaret for den operative kontrollen av systemer og strukturer.

Informanten mener at avdelingen i prosessen med anskaffelser likevel har et potensial for å utfordre behovshavere i fylkeskommunen om universell utforming. Informanten etterlyser både større oppmerksomhet, og bedre kompetanse om universell utforming for å kunne gjøre dette.

Digitalisering

Avdeling for digitalisering er ansvarlig for digitale løsninger til innbyggere, inkludert elever og ansatte i fylkeskommunen. Avdelingen har ansvar for å koordinere og være en pådriver for digital tjenesteutvikling på tvers av alle rådsområdene. Det er et generelt krav om universell utforming av alle digitale løsninger, herunder digitale skjemaer og i forbindelse med innsynsprosesser.

Regelverket om universell utforming av IKT i likestillings- og diskrimineringsloven og forskrift om universell utforming av informasjons- og kommunikasjonsteknologiske (IKT)-løsninger legger de lovmessige rammene for avdelingens ansvar.

Viktige samarbeidspartnere er digitaliseringsdirektoratet, datatilsynet, Vigo IKS, KS, DigiViken og Arkivverket. DigiViken er et partnerskap mellom kommunene og fylkeskommunen i Viken. Målet er gode digitale løsninger for kommunale tjenesteytere og kommunenes innbyggere.

Viken vedtok i mai 2021 en digitaliseringsstrategi for perioden 2021-2024.⁴³ Strategien er koblet til regional planstrategi via mål og innsatsområder. I strategien heter det at:

Viken fylkeskommunen skal ta hensyn til universal utforming (sic) i vår tjenesteutvikling og tilrettelegging av digitale løsninger til brukerne. Vi har også et stort ansvar for å ivareta brukere som av ulike årsaker ikke kan benytte digitale verktøy. Derfor er det viktig at digitaliseringsarbeidet tilbyr alternativer som også kan favne disse brukerne. (s. 5)

Vi har ikke gjennomført intervjuer med informanter for avdelingen. Informasjon om avdelingen finnes på Viken.no.⁴⁴

Eiendom

Fylkeskommunen er eier av videregående skoler og tannhelseklinikker. Avdeling for eiendom har ansvar for drift og forvaltning av eiendommene. Avdelingen er også ansvarlig for gjennomføring av nybygg og ombygginger etter bestilling fra andre rådsområder, blant annet fra rådsområdet utdanning og kompetanse, eller tannhelse. Eiendom gjennomfører også kartlegging og tilrettelegging for enkeltelever etter bestilling. Eiendom er ansvarlig for en del egne anskaffelser.

Universell utforming blir omtalt i intervju som å være en viktig del av alle prosjekter. Avdelingen forholder seg til lover og regler om universell utforming ved nye bygg.

⁴³ Viken (2021) Viken viser vei, digitaliseringsstrategi for perioden 2021-2024.

⁴⁴ <https://viken.no/om-fylkeskommunen/ledige-stillinger/slik-jobber-vi-med-digitalisering/>

Avdelingen gjennomfører kartleggings- og tilretteleggingstiltak i eksisterende bygg for enkeltelever med spesielle behov. Ved rehabilitering av eksisterende skoler blir universell utforming vurdert og inkludert der slike tiltak er aktuelle. I intervju får vi opplyst om at de største utfordringene er knyttet til eldre bygningsmasse. Viken har bygninger som går tilbake til 1910. Gjennomsnittsalderen på bygningsmassen er 43 år. For nye bygg skal tilstanden være god.

Fylkeskommunen vedtok i 2021 en eiendomsstrategi som beskriver hvordan fylkeskommunen kan bygge nytt og oppgradere bygningsmassen.⁴⁵ Strategien knytter målene for eiendomsforvaltningen til innsatsområdene i den regionale planstrategien. I intervjuer har vi imidlertid fått inntrykk av at planstrategier i varierende grad blir brukt som et styrende dokument i konkrete prosjekter. Her legges i hovedsak lovverket til grunn for arbeidet.

I strategien står det videre at «det legges fram politisk sak om status på universell utforming på fylkeskommunale bygg i 2021». Vi har ikke blitt forelagt dokumentasjon på denne saken.

Fylkeskommunen er registrert som bruker av Statsbyggsbyggs verktøy *Bygg for alle*, gjennom at tidligere Akershus fylke brukte verktøyet. Verktøyet kan brukes til å registrere og dokumentere tilstandsnivå for universell utforming av bygg og uteområder. Vi kjenner ikke til detaljene i hva Akershus gjennomførte av registreringer i verktøyet, men vet at noen av de videregående skolene som ble kartlagt er registrert her. Vi kjenner ikke til at Viken i dag bruker verktøyet. Buskerud og Østfold har ikke brukt *Bygg for alle*.

Akershus gjennomførte registrering og beskrivelse av tilstanden for 23 videregående skoler. I sluttrapporten fremkommer det at det allerede er jobbet med universell utforming på aktivt vis i flere av skoleanleggene som ble kartlagt. Denne kartleggingen er beskrevet i større detalj i kapittel 3.3.1. I intervjuer opplyses det at det ikke finnes oversikt over gjennomførte tiltak. Vi kjenner ikke til om det er gjennomført kartlegging av andre fylkeskommunale bygg i nyere tid.

I 2010 gjennomførte Pluss Arkitektur en kartlegging av tannklinikker i Østfold fylke. Vi kjenner ikke til utfallet.

Statsbygg har opplyst i e-post at de selv har god oversikt om tilstanden på universell utforming av egne eiendommer i Viken. Vi har ikke etterspurt eller mottatt dokumentasjon på dette, og er noe som fylkeskommunen kan følge opp videre dersom dette er interessant. Disse skal være registrert i *Bygg for alle*.

Rådet for funksjonshemmede i tidligere Buskerud har også gjennomført befarings på videregående skoler for å få oversikt over status for universell utforming. Det foreligger en samlerapport fra arbeidet. Innholdet i rapporten er omtalt i kapittel 3.3.1.

HR

Avdeling for HR har det overordnede ansvaret for personalpolitikken i fylket. Tiltak inkluderer mål om flere personer med funksjonsnedsettelse i fylkeskommunens virksomhet. HR har ansvar for rapportering og aktiviteter knyttet til diskrimineringsvern og likestilling i organisasjonen.

Vi har ikke gjennomført intervjuer med informanter fra avdelingen. Vi har heller ikke funnet offentlige dokumenter som berører avdelingens ansvar for universell utforming. I fylkeskommunenes organisasjonsstrategi er verken universell utforming,

⁴⁵ Viken (2021) Viken viser vei, Eiendomsstrategi for Viken fylkeskommune

funksjonsnedsettelse, tilgjengelighet eller tilrettelegging for funksjonsnedsettelse omtalt.

Utdanning og kompetanse

Rådsområdet for utdanning og kompetanse har ansvaret for 58 videregående skoler og fire folkehøgskoler i Viken. Rådsområdet har videre ansvar for opplæring i bedrift, fagskoleutdanning, oppfølgingstjenesten, PPT og karriereveiledning.

Det er avdeling for forvaltningsutvikling som har det operative ansvaret for universell utforming. Det gjelder utarbeiding av føringer for skolebygg, kartlegging av tilstanden og tilpasninger av skolebygg.

Rådsområdet har utarbeidet et strategisk dokument, Strategi for helsefremmende skoler 2021-2023, som gir overordnede føringer for skolebyggene i Viken. Dokumentet tematiserer universell utforming og inkludering som viktige premisser for skolene i Viken.

Rådsområdet har ansvaret for at eksisterende skolebygg er tilpasset enkeltelever med spesielle krav til fysiske omgivelser. Utfordringen gjelder i hovedsak gamle bygg, som ikke er universelt utformet, men også for nye bygg der universell utforming ikke er tilstrekkelig for å dekke elevenes behov.

Avdelingen har utarbeidet en byggeprogram-mal som skal ligge til grunn for programmering av skoler. Her ligger standarder, men også krav som går utover TEK og generelle krav. Enkeltskoler kan ha egne fokusområder – for eksempel universell utforming. Dette skal beskrives i malen. Det beskrives for eksempel også krav til uavhengig kontroll av universell utforming i alle faser av prosjekter.

Rådsområdet reguleres i hovedsak av plan og bygningsloven for TEK 17. Som tidligere påpekt er det gjennomført kartlegging av 23 skoler i tidligere Akershus (2020). Tidligere Østfold gjennomførte i 2006 og i 2013 en tilstandsanalyse av videregående skoler. I 2013 ble arbeidet utført av Arkitekt Tegn3. Analysene er dokumentert i rapporter per bygg. Oppfølgingen av kartleggingen i Østfold er omtalt K1 nettsiden. Deler av dette er beskrevet under kapittel 3.3.

Resultatene fra vår kartlegging tyder på at fylkeskommunen ikke har en oversikt over tilstanden på sine bygg, utover eksemplene vi har funnet. Vi har heller ikke funnet en handlingsplan eller tiltaksplan som beskriver hvordan fylkeskommunen skal utbedre feil og mangler knyttet til universell utforming.

Plan, klima, miljø

Rådsområdet har oppgaver innen blant annet regionale planer, folkehelse, analyse, klima, miljø og bærekraftig utvikling. Fylkesrådsområdet er inndelt i avdelingene folkehelse, klima, kommunale planer, miljø og samfunnsplanlegging. Alle disse fem avdelingene har oppgaver knyttet til universell utforming

Samfunnsplan

Samfunnsplan har hovedansvar for regional plan. Plansystemet skal bidra til at fylkeskommunen ivaretar samfunnsoppdraget og utøver rollen på en god måte. Virkemidlene er knyttet til utarbeiding av regionale planer, høringer av regionale planer samt nettverksarbeid, kompetansebygging og erfaringsutveksling med andre aktører i fylket. Fylkeskommunen fikk i forbindelse med regjeringens handlingsplan for universell utforming, overført 100 000 kr for kompetanseheving, og for å styrke veiledningen om universell utforming i planer, både internt og overfor kommunene.

Samfunnsplan har to stillinger dedikert til universell utforming. Stillingene har et koordinerende ansvar for universell utforming på tvers av rådsområdene. Avdelingen

har ansvar for kompetansehevingstiltak og faglig støtte knyttet til universell utforming, både internt og eksternt. Videre formidler avdelingen planverkets føringer knyttet til universell utforming, og har hovedansvaret for hvordan universell utforming skal omtales i nye regionale planer.

Avdelingen koordinerer også det interne nettverket knyttet til universell utforming, og deltar i flere eksterne nettverk, blant annet et nettverk med kollektivselskaper i fylket (eid av rådsområdet for samferdsel), Bufdirs transportforum og KS-nettverket om universell utforming.

Avdeling for samfunnsplan deltok sammen med to andre rådsområder om utviklingen av en strategi knyttet til mangfold, integrering og universell utforming. Universell utforming oppfattes gjennom strategien å være godt forankret i fylket.

Intervjuer tyder på at de regionale planene legger sentrale føringer for kommunene. Det påpekes imidlertid at planenes effekt bygger på en forutsetning om at planene er kjent og er tydelige, i hele organisasjonen, også politisk. Rådsområdet arbeider i dag med å med å definere egne mål og operasjonaliseringer av universell utforming slik at det skal være tydelig for kommunen hvilke mål fylket har. Dette oppfattes å være viktig ettersom lovkravene om universell utforming ikke gir kommunene en tydelig retning, for eksempel knyttet til boligutvikling og utvikling av uteområder. Enkelte informanter fra rådsområdet opplever at kommunene har lite tydelige mål og planer for universell utforming, og heller forholder seg til lovverket i gjennomføring av konkrete prosjekter.

Videre forteller informantene om få henvendelser fra kommune i regionen om universell utforming. Det er typisk kommuner som deltar i KS-nettverket om universell utforming som tar kontakt med fylkeskommunen.

På spørsmål hva fylkeskommunen besitter av dokumentert kunnskap om kartlegginger og tilstanden på universell utforming, har informantene en oppfatning om at det er bred enighet på tvers av saksområder om at hverken fylkeskommunene eller kommunene har systematisk kunnskap og oversikt. Det påpekes også at det ikke finnes systematiske rutiner knyttet til å rapportere om dette temaet.

En av informantene mener at aktivitets- og redegjørelsesplikten som offentlig myndighet forplikter fylkeskommunen til å jobbe aktivt og målrettet med universell utforming. Dette skal inkludere ansvar for å kartlegge mål og tiltak, og innarbeide disse i planer og tjenester. Her viser informanten blant annet til veikartet for universell utformet nærscole (Bufdir 2018) som et eksempel på en tiltaksplan med konkrete anbefalinger om utbedringer. Dette er noe fylkeskommunen ikke har.

Selv om dokumentasjon på tilstanden om universell utforming i Viken er mangelfull, har enkelte av informantene en oppfatning om at status på mange områder er god. Nye skolebygg og busser blir trukket frem som eksempler som tilfredsstillende kravene til universell utforming.

Klima

Avdeling for klima har ansvar for den regionale klimaforvaltningen. Avdelingen har tiltak for universell utforming knyttet til innkjøp, arrangementer og videoer. Vi har ikke intervjuet representanter for avdelingen som en del av kartleggingen.

Miljø

Avdeling for miljø har ansvar for naturforvaltning som ikke inngår i klima. Det gjelder blant annet vannforvaltning, friluftsliv, masseforvaltning og biologisk mangfold. Tiltak som berører universell utforming er tilskudd til naturrestaurering, generell formidling og informasjon, og møtelokaler, samt miljøfyrtårnsertifisering av kildesortering.

Vi har ikke intervjuet representanter for avdelingen som en del av kartleggingen.

Kommunale planer

Avdeling for kommunale planer sitter med ansvar for å koordinere og samordne fylkets kompetanse, samt bistå kommunene i deres planlegging knyttet til by- og stedsutvikling. Dette inkluderer både uttalelser i kommunale plansaker (herunder reguleringsplaner og dispensasjoner), samt veiledning og bistand uavhengig av selve saksbehandlingen av de kommunale planene, herunder rådgivning om konkrete løsninger og prosesser.

Fylkeskommunen fremmer innsigelser med begrunnelse i universell utforming etter plan- og bygningslovens §5-4 fjerde ledd. Avdelingen sitter med en representant i fylkeskommunens interne nettverk for universell utforming.

Representanter for Kommunale planer deltar i regionalt planforum i Viken og i regionale planmøter.

Universell utforming er relevant for avdelingens arbeid på flere områder ettersom det berører både plansaker, og veiledning i forbindelse med overlappende temaer som aldersvennlig samfunn og by- og stedsutvikling. Universell utforming er også koblet til bærekraftperspektivet.

Avdelingene har organisert universell utforming som et eget ansvarsområde.

I tillegg til nevnte tiltak har avdelingen et internt by- og stednettverk, by-, bygd- og tettstedsforum, seminarer og fagsamlinger for kommunene hvor det er relevant å trekke inn universell utforming. Kompetansehevingstilbudet er rettet mot en rekke ulike fagområder, men hovedsakelig til kommunenes planmiljø.

Avdelingen har en egen universell utforming-kontakt som innebærer et koordinerende ansvar for informasjon mot kommuner og internt i fylkeskommunen.

Informantene mener at arbeidet med kommunale planer legger viktige føringer lokalt, blant annet som grunnlag for systematisk arbeid på tvers av kommunenes tjenestesektorer og over tid. Dette omtales som særlig viktig for universell utforming fordi arbeidet er preget av å være personavhengig. Kommuner som prioriterer arbeidet, har ofte dedikert ildsjeler som skaper aktivitet og engasjement.

Informantene mener at fylkeskommunen har et forbedringspotensial når det gjelder konkrete tilbakemeldinger på kommuneplaner. Konkrete tilbakemeldinger, for eksempel knyttet til boligutvikling, blir trukket frem som bevisstgjørende for kommunene og noe som kan brukes når kommunene skal balansere ulike interesser, for eksempel opp mot utbyggere. Et økt fokus på bærekraftmålene blir trukket frem som viktig for å tematisere universell utforming i dialogen med kommunen. Slik vi forstår det, handler dette blant annet om å tydeliggjøre målene for universell utforming.

Erfaringsmessig oppfatter informantene at arbeidet med å fremme universell utforming er lettere i store enn små kommuner. Likevel har de inntrykk av at de fleste kommuner jobber ganske bra med temaet og at det er økt oppmerksomhet. Folkehelse og samferdsel er kommunale tjenesteområder som trekkes frem som forholdsvis aktive pådrivere i arbeidet. Men enkelte oppfatter kommunene som «sektoriserte», noe som resulterer i manglende helhet knyttet til by- og stedsutviklingen.

Informantene mener at fylkeskommunen har et potensial for å utvikle egne mål og ambisjoner knyttet til universell utforming. Bakgrunnen er at kravene i plan- og bygningsloven og TEK 17 ikke henger tydelig sammen med sentrale politikkområder, som for eksempel ønsket om at folk skal bo hjemme lengre, jf. *Leve hele livet* (Meld. St. 15 (2017-2018)). Informantene mener kommunen har behov for tydeligere bestemmelser, for eksempel for hvor mange leiligheter som skal ha livsløpsstandard. Videre løfter informantene frem at kommunen ofte etterlyser konkrete veiledere som eksempler på god praksis.

Folkehelse

Informanten viser til at folkehelsearbeidet er lovpålagt og bygger på fem sentrale prinsipper: 1) utjevne sosiale helseforskjeller, 2) «helse i alt vi gjør», 3) bærekraftig utvikling, 4) føre-var og 5) medvirkning. Folkehelsearbeidet er sektor-overgripende, og et felles ansvarsområde for hele fylkeskommunen. I regional planstrategi er folkehelse også fremhevet som et av tre gjennomgående temaer, sammen med samarbeid og klima/miljø. Som informanten vår formulerer det:

Fokuset er å skape gode liv og levekår for alle. Arbeid med universell utforming, bl.a. for å sikre økt likestilling, mangfold og deltakelse, er sentralt i dette. Arbeidet med universell utforming vurderes således å være et viktig folkehelseiltak.

En viktig del av det regionale folkehelsearbeidet, sett fra fylket side, handler om å understøtte kommunene. Her trekkes særlig faglig utviklingsarbeid, felles prosjekter og regionalt etablerte nettverk frem som sentrale. Fylket har et lovpålagt ansvar for å ivareta og vektlegge folkehelseperspektivet i egen politikkutforming, drift og planlegging, samt tilgjengeliggjøre tallmateriale og annen informasjon på fylkesnivå. Fylkeskommunen har også en rolle når det gjelder å sikre at folkehelseperspektivet blir ivaretatt i kommunale og regionale planer.

Det at universell utforming har hele befolkninga som målgruppe, uavhengig av alder og funksjonsevne, er viktig. Her viser informanten til folkehelseovens prinsipp om «helse i alt vi gjør». Vedkommende understreker også at:

Universell utforming er bra med tanke på å redusere skader og ulykker, og helt sentralt for å inkludere flere på en likeverdig måte. I et helsefremmende og godt universelt utformet samfunn kan alle delta på like vilkår. Å fjerne eller redusere barrierer som hindrer deltakelse og sikre mangfold bør derfor ligge som en grunnleggende premiss.

For som informanten videre påpeker:

Universell utforming vil si å planlegge produkter, omgivelser, programmer og tjenester slik at de kan brukes av så mange mennesker som mulig. Hensikten er å oppnå like muligheter til samfunnsdeltakelse og motvirke diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne. Arbeid med universell utforming er derfor et viktig folkehelseiltak.

Informanten oppfatter, som flere andre, at det er økende oppmerksomhet om universell utforming i kommunene både innen bygg og tjenester. Økonomi, men også tverrfaglig samhandling og balansering av ulike hensyn f.eks. knyttet til stedsutvikling ses imidlertid som utfordringer. Ikke minst fordi det jo ikke alltid er kommunen som bygger, utvikler osv. Det samme er mangel på kunnskap og faglig bistand. Informanten påpeker at å tenke god funksjonalitet og tjenestedesign helt fra start f.eks. i forbindelse med boligbygging er viktig. Ikke bare fordi det er bra for folk og samfunnet som hele. Det er også, totalt sett, ofte mer kostbart og ressurskrevende å tilpasse og/eller måtte endre ting i etterkant.

Samferdsel

Rådsområdet samferdsel har to hovedområder kollektivtrafikk og distrikts- og fylkesveier. Disse er inndelt i fem avdelinger: drift og vedlikehold, fagavdelingen, mobilitet og samfunn, samferdselsplanlegging og forvaltning samt utbygging. Rådsområdet gjennomfører egne anskaffelser.

Rådsområdet reguleres av en rekke lover og forskrifter, blant annet plan og bygningsloven, yrkestransportloven, likestillings- og diskrimineringsloven, TEK 17, forskrift om universell utforming av IKT, forskrift om klagenemnd for passasjertransport,

forskrift om utforming av løyvepliktig motorvogn. Videre finnes en rekke standarder, blant annet NS 11021, 11032 og 11033.

Mobilitet og samfunn

Avdeling for mobilitet og samfunn har det overordnede strategiske ansvaret for samferdsel, blant annet ved å utforme planer for samferdsel. Avdelingen har utarbeidet egen strategi og et handlingsprogram for samferdsel, hvor universell utforming er tematisert.

Mobilitet og samfunn koordinerer nettverk med ansatte i rådsområde Samferdsel og kollektivselskapene. Målet med nettverket er å få en felles innsikt i og forståelse av aktørenes ansvarsområder, informasjons- og kompetansedeling og bidra til ivaretagelse av «hele-reisekjeden-perspektivet».

Representanter ved avdelingen deltar også i et nasjonalt transportnettverk med Bufdir og i forum med Statens veivesen. Nettverket med Bufdir har fokus på universell utforming i kollektivtrafikk. Nettverket har eksistert i mange år. Forumet med Statens veivesen handler om brukermedvirkning i vei- og sjøtransport.

Informanten beskriver at universell utforming er et lite fagområde og ansvaret er spredt over flere avdelinger og eksterne aktører (f. eks kollektivselskaper). Rådsområdet samferdsel (som avdeling for mobilitet og samfunn er en del av) har etter 2020 overtatt ansvaret for fylkesveiene og har dermed ansvaret for å ivareta universell utforming i alt fra samferdselsplanlegging og bygging til drift og vedlikehold. (Drift og vedlikehold inkluderer blant annet god vinterdrift, frie gangveier, fungerende heiser og vedlikehold av ledelinjer.) En annen del av avdelingens ansvar er å følge opp og samordne bestillinger til kollektivselskapene i fylket, Ruter, Brakar, Østfold kollektivtrafikk og Viken kollektivterminaler (VKF).

En av informantene ved rådsområdet mener at rådsområdet for samferdsel langt på vei har manglet et overordnet planverk med tydelige føringer om hva som skal prioriteres. Informanten løfter frem et eksempel på plan eid av Bane NOR som legger grunnlaget for en systematisk prosess knyttet til tiltak basert på antall påstigende. Dette er noe fylkeskommunen ikke har.

Informanten savner en felles oversikt og status på arbeidet med universell utforming innenfor fylkeskommunens ansvars på samferdselsområdet. Vedkommende vet at det gjøres mye godt arbeid, både innenfor eget rådsområde og i kollektivselskapene og VKT, men at samordning og prioriteringer på tvers av ansvarsområder og aktører fortsatt er en utfordring.

Ruter blir trukket som et selskap som har jobbet systematisk med universell utforming over flere år. Blant annet jobber selskapet med registrering av universell utforming/tilgjengelighet.

I intervjuer med Ruter får vi opplyst om at de har god oversikt over tilstanden knyttet til universell utforming på deres materiell (busser, terminaler osv.) og tjenester som nettsider og applikasjoner. Materiellet blir beskrevet som fullt ut universelt utformet. Den store utfordringen er knyttet holdeplasser. Her mangler man systematisk oversikt og plan for utbedring. Ansvaret for holdeplasser fordeler seg på kommunene, fylket og Statens vegvesen. Som en del av kartleggingen har vi ikke identifisert noen overordnet plan for kartlegging eller tiltak knyttet til holdeplasser i Viken.

Ruter har gjennomført kartlegging av tilstanden på de 100 største holdeplassene i Oslo, samt alle holdeplasser i nærheten av skoler og for alle trikker. Informasjon om tilstanden på de kartlagte holdeplassene i Oslo skal være tilgjengelig i Ruters

reiseapplikasjon hvis man benytter seg av reisesøk.⁴⁶ Da vil brukere få informasjon om ledelinje, gap mellom transportmiddel og plattform, ramper, tilgang og adkomst mv. Denne tjenesten ble lansert i februar 2022.

Ruter har søkt midler fra Bufdir for å gjennomføre det samme i Akershus. Informasjonen er systematisert i Ruters interne system, Ruter Stopps. Videre har Ruter hatt dialog med Entur, som samler informasjon på tvers av kollektivtrafikken i Norge, om informasjon om tilgjengelighet i deres nasjonale stoppestedsregister. Vi har fått opplyst om at det foreløpig ikke finnes et system for dette i Entur.

Fagavdelingen

Fagavdelingen utfører fagoppgaver og tjenester for de andre avdelingene i rådsområdet for infrastruktur. Avdelingen har ikke ansvar for planlegging, forvaltningsoppgaver eller strategier, men gir faglige innspill og delleveranser i slike saker. Fagavdelingen er organisert i 3 seksjoner, seksjon for Grunnerverv og geomatikk, seksjon for Trafikk og miljø, seksjon for veg- og geofag.

Tiltak går i hovedsak ut på gjennomgang av interne og eksterne planer (f.eks. kommuner eller private tiltakshavere), befarung av veianlegg og å påpeke hvilke krav som gjelder.

Tiltak for å ivareta universell utforming er via revisjon av byggeplaner og reguleringsplaner, inspeksjoner av eksisterende og nye veianlegg, ved å delta og fremme universell utforming i prosjektgrupper og revisjon av eksisterende reguleringsplaner og byggeplaner.

Innspill til kommuner blir via Avdeling for kommunale planer (Rådsområde Plan, klima og miljø) som sammenstiller innspillene og sender en samlet høringsuttalelse.

Vi har ikke gjennomført intervjuer med representanter for avdelingen.

Drift og vedlikehold

Drift og vedlikehold har ansvaret for de rutinemessige driftsoppgavene og de mindre vedlikeholdsoppgavene på veinettet, samt inspeksjon og registrering av feil og mangler, beredskap for vinterdrift og generell trafikkavvikling. Eksempler på oppgaver som inngår i en driftskontrakt er vinterdrift (brøyting, strøing osv.), renhold av veibane og veiutstyr, drift av grøntanlegg, kantslått, rensk og drenering, feiing og plukking av søppel og inspeksjon av veinettet.

Oppgavene tildeles private entreprenører etter anbudskonkurranser.

Drift og vedlikehold skal sikre at objekter og strekninger som er universell utformet fungerer og beholder sin funksjon gjennom hele året.

Vi har ikke gjennomført intervjuer med representanter for avdelingen.

Samferdselsplanlegging og forvaltning

Avdelingen har ansvar for planlegging av samferdselstiltak, forvaltningen av fylkesveinettet og transportforvaltning. Avdelingen har tre seksjoner som geografisk inndelt (nord, sør og vest). Avdelingen arbeider med strategisk planlegging og organisering av kollektivtrafikken, herunder utvikling av transportløsninger som er tilpasset for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Vi har ikke gjennomført intervjuer med representanter for avdelingen.

⁴⁶ Systemet gir foreløpig ingen informasjon om tilgjengelighet ved å kun velge holdeplasser.

Utbygging

Utbygging er ansvarlig for veiplanlegging og -utbygging. Universell utforming er omtalt i interne dokumenter som et sentralt tema i prosjekteringsfasen, i gjennomføringsfasen og på anleggsplassen.

Vi har ikke gjennomført intervjuer med representanter for avdelingen.

Næring og tannhelse

Næring og tannhelse har ansvar for næringsutvikling og tannhelseklinikkene i fylket.

For tannhelse er universell utforming relevant på flere saksområder, blant knytte til kartlegging og tilstanden i bygg og ved anskaffelser. Avdelingen arbeider blant annet med kartlegging av innganger, heis, skilting, døråpnere og at personell kan bistå. Avdelingen for tannhelse benytter standardisert utforming av klinikkene i tråd med lovverk for universell utforming.

Næringsutvikling i Viken fylkeskommune skjer gjennom lokale, regionale og nasjonale aktører. Fylkeskommunens bidrag inn i samarbeidene er økonomi, kompetanse og/eller nettverk. En del av midlene til næringsutvikling inngår i utlysninger slik at det kan søkes støtte til gjennomføring av tiltak. Fylkeskommunes aktiviteter innenfor næringsutvikling omfatter klynger og nettverk, forskning og innovasjon, næringsrettet kompetanse, tilrettelegging for gründere samt tidligfasekapital.

Vi har gjennom kartleggingen ikke fått eller etterlyst informasjon om hvordan næringsutvikling berører tema om universell utforming.

Kultur og mangfold

Kultur og mangfold består av avdelingene Kulturarv, Frivillighet, friluftsliv, idrett og integrering, Fylkesbibliotek og Kunst og kultur. Den interne kartleggingen peker på at alle avdelingene bortsett fra integrering har et spesifikt ansvar knyttet til universell utforming.

Rådsområdet har vedtatt to temastrategier, temastrategi for kunst og kultur 2022-2025 og temastrategi for bibliotekutvikling 2022-2025. Temastrategi for frivillighet er besluttet at skal utvikles.

Kulturarv

Avdeling for kulturarv har ansvar for å forvalte kulturminner og kulturlandskap i regionen. Avdelingen arbeider med å fremme kulturminner som en positiv ressurs i lokalsamfunn og øke kulturforståelse for å bidra til økt trivsel og verdiskapning. Avdelingen forvalter en tilskuddsordning på vegne av staten. Formidling er et sentralt virkemiddel.

Vikens kulturarvpolitikk er forankret i tre regionale planer for kulturminner (fra de tidligere fylkene) med tilhørende handlingsprogram. De regionale planene blir av informantene som er intervjuet beskrevet som styrende for arbeidet. Årlige handlingsplaner definerer tydelig hvilke prosjekter som skal prioriteres. Universell utforming er tematisert i de regionale planene.

Kulturminneloven og likestillings- og diskrimineringsloven (tidl. tilgjengelighetsloven) er sentrale lovverk som avdelingen arbeider etter.

Relevante tiltak innen universell utforming er skilting og digitale løsninger, tilgjengelighet av kulturminnelokaliteter og kulturarv, kart og informasjonsmateriell, samt kartlegging av kulturminner. Avdelingen bruker blant annet taktile løsninger og digitale verktøy for å øke tilgjengelighet.

Informanten som er intervjuet trekker frem at avdelingen har stor oppmerksomhet på å skape tilgjengelige kulturminner, både via interne prioriteringer og gode tilskuddsordninger, blant annet fra Riksantikvaren.

Avdelingen har samarbeidet med avdeling frivillighet, friluftsliv, idrett og integrering knyttet til kartlegginger av tilstanden på universell utforming av kulturminner. Det foreligger sluttrapporter for hvert enkelt prosjekt og tilstandsvurderingene er tilgjengelig via digitale kart på viken.no og på norgeskart.no (kartverkets tjeneste for informasjon om tilgjengelig området). Det ligger videre informasjon om tilgjengelighet på ut.no som er Turistforeningens turplanlegger.

Innen informasjonsmateriell og formidling ivaretar avdelingen universell utforming innen filmproduksjon, på nettsider og i applikasjoner. Videre bidrar avdelingen med rådgivning i saksbehandling for kommuner og i forbindelse med kulturminnehensyn og universell utforming.

Avdelingen samarbeider i hovedsak med lokale grunneiere, frivillige og kommuner i arbeidet. Arbeidet er videre fokusert på sentrumsnære områder.

En særlig relevant problematikk er balansen mellom kulturminnehensyn og universell utforming. Her vil kulturhistoriske eller arkitektoniske verdier kunne komme i konflikt med universell utforming. Informanten påpeker at det er stort behov for konkrete eksempler på løsninger knyttet til fredede turstier og offentlige bygninger, grunnet mangel på spesifikk kompetanse hos frivillige eller andre som utfører utbedringer i kommunene.

I det videre arbeidet med tilgjengeliggjøring har avdelingen fortsatt behov for kunnskap om tilstanden og anbefaler å fortsette kartlegginger av kulturminner. Avdelingen har også behov for mer kunnskap om hva personer med funksjonsnedsettelse bruker av teknologi slik at de kan innrette arbeidet etter brukerne.

Frivillighet, friluftsliv, idrett og integrering (FFII)

Avdeling FFII har ansvar frivillighet, friluftsliv, idrett og integrering. Ansvaret for frivillighet, friluftsliv og idrett innebærer å forvalte tilskuddsordninger og spillemidler, utarbeide regionale planer og bidra med kompetanseheving for og veiledning av kommuner innen idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv. Avdelingen gir også uttalelser på kommunale planer. Avdelingens rolle er i hovedsak som samfunnsutvikler. Fylkeskommunen har også et lovpålagt ansvar for statlige sikrede friluftsområder.

Fylkeskommunen har også ansvar for det regionale integreringsarbeidet, som ble overført fra IMDi i forbindelse med regionreformen. Viktige oppgaver er å tilby norsk og samfunnskunnskap for innvandrere i videregående opplæring samt karriereveiledning.

Arbeidet med universell utforming er knyttet til avdelingens ansvar for frivillighet, friluftsliv og idrett. Avdelingen arbeider etter mål om at friluftsliv skal være tilgjengelig for alle, og at det skal tilrettelegges slik at alle kan drive med friluftsliv i hverdagslivet. Videre skal det ikke etableres diskriminerende tilbud.

Regional plan fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv, med tilhørende handlingsprogram *Aktiv i Viken 2021-2022*, legger føringer for arbeidet. Handlingsprogrammet har blitt utviklet på grunnlag av de regionale planene fra de tre tidligere fylkene som alle hadde planer på saksområdet.

Videre opprettet Viken fylkeskommune i 2020 en tilskuddsordning for bedre tilgjengelighet i friluftsområder. Ordningen har sin forankring i tidligere Buskerud fylkeskommunes strategi for idrett og friluftsliv, samt regionale planer for fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv i tidligere Østfold og Akershus fylkeskommuner. Tilskuddsordningen skal stimulere til at flere – uavhengig av funksjonsevne – kan bruke friluftsområder og ferdselsårer, og drive med friluftsliv. Friluftsområdene som tilgjengeliggjøres skal bidra

til trivsel, bedre fysisk og psykisk helse, og være inkluderende møteplasser for alle. Kommuner, frivillige organisasjoner og interkommunale friluftsråd kan søke om tilskudd til prosjekter/tiltak. Prosjekter med nærhet til skole og barnehage gis prioritet.

Avdelingen forvalter også tilskudd om spillemidler til anlegg for idrett og fysisk aktivitet. Dette er en statlig tilskuddsordning som forvaltes av fylkeskommunen. Fylkeskommunen behandler søknadene etter gjeldende bestemmelser og regelverk. Kravet til universell utforming varierer for ulike typer anlegg.

Videre samarbeider avdelingen med Kartverket, kommunene og Oslofjorden friluftsråd for å kartlegge tilgjengelighet i friluftsområder. Avdelingen oppfordrer også kommunene til å kartlegge sentrumsnære områder og registrere områdene i Kartverket. Fylkeskommunen har oppfordret til og veiledet kommunene i å søke prosjektmidler fra Kartverket for kartlegging av friluftsområder.

Avdelingen har etablert nettverk for friluftsansvarlige i kommunene. I nettverket veileder og rådgir fylkeskommunen kommunene og frivillige organisasjoner i tråd med nasjonale veiledere slik at universell utforming blir ivaretatt i friluftsområder og i idrettsforvaltningen. Avdelingen gjennomfører også kurs, seminar og konferanser utover nettverket, samt arrangerer aktivitet for utsatte barn og unge via Vinterleir for utviklingshemmede. Avdelingen sitter også som sekretær for Akershusfondet.⁴⁷

Avdelingen arbeider etter flere standarder, blant annet etter veileder for universell utforming av uteområder, veileder M-1326/2019 *Naturvennlig tilrettelegging av friluftsliv* og Norsk standard NS 11005:2011 *Universell utforming av opparbeidete uteområder*.

Fylkeskommunen har forvaltningsansvaret for statlig sikrede friluftsområder. Her jobber man med universell utforming blant annet gjennom å kartlegge, gi tilskudd til tilrettelegging og ved ivaretagelse av grunneierrollen og godkjenning av forvaltningsplaner for områdene. Ved statlig sikring av et område har kommunene påtatt seg drifts- og tilsynsansvaret.

Avdelingen gir også uttalelser og innspill til kommunale planer, med fokus på sentrumsnære friluftsområder og turstier, samt om hovedfunksjoner i regionale friluftsområder som toaletter, adkomst, informasjon og oppholdsområder.

Avdelingen gir driftsstøtte til regionale paraplyorganisasjoner som SAFO og Norges Handikapforbund.

Viken skal fremover kartlegge regionale friluftsområder og har utviklet en egen metodikk for kartlegging og verdsetting.⁴⁸ Tilrettelegging (herunder universell utforming) og tilgjengelighet (tilkomst, skilting mv.) er to av sju verdsettingskriteringer i metodikken.

Når det gjelder tilstanden på universell utforming har fylkeskommunen god oversikt over de statlig sikrede områdene. Dette innebærer at de har kjennskap til hvilke områder som er relevante for tiltak, hvilke områder som er godt tilgjengelige og hvilke områder som bør forbedres. Kartlegging av tilstanden er registrert i norgeskart.no.

Avdelingen har begrenset oversikt over tilstanden i kommunene, men arbeider med å bevisstgjøre kommunene i å gjennomføre kartlegginger av friluftsområder og for å få kommunene til å tilgjengeliggjøre informasjon, for eksempel på ut.no. Informanten opplever at kartlegging av friluftsområder har begrenset oppmerksomhet i kommunene siden det ikke er en lovpålagt oppgave. Det er vanskelig å gjennomføre utbedringer da krav om universell utforming for friluftsområder er vage og fordi kommunene i stor grad

⁴⁷ Akershusfondet gir tilskudd til frivillige organisasjoner for tiltak for utviklingshemmede.

⁴⁸ Metodikk for kartlegging av verdsetting, <https://viken.no/tjenester/idrett-og-friluftsliv/friluftsliv/aktuelt-om-friluftsliv/skal-kartlegge-regionale-friluftslivsomrader-i-viken.129676.aspx>

baserer seg på at frivillige gjennomfører løsninger. Dette er særlig vanskelig i kommuner som ikke selv besitter kompetanse.

Fylkesbibliotek

Avdeling for fylkesbibliotek har ansvar for å veilede bibliotekene i kommunene i Viken. Fylkeskommunen har ikke egne fysiske biblioteker. Fylkesbiblioteket har kontorplasser på fire lokasjoner (Drammen, Fredrikstad, Oslo og Kjeller).

Fylkeskommunen gir råd om utvikling av nye bibliotekstjenester, lydbøker, konsortier, e-bøker og avtaler som gjelder alle bibliotekene i fylket, for eksempel biblioteksystemer. Avdelingen har også ansvar for nettsider, samt holder kurs og seminarer for kommunene.

Erfaringene med arbeidet i Viken har de siste årene vært sterkt preget av koronapandemien. Mange prosjekter har blitt satt på vent og veiledning har vært begrenset som følge av begrensede muligheter for reisevirksomhet.

Universell utforming er relevant for avdelingen i forbindelse med utforming av bibliotekrom, ved byggeprosjekter og i drift, og bibliotekstjenester, som for eksempel på bokbussen og medieforsyning, samt i utforming av hjemmeside og kontorplasser.

Ny temastrategi for bibliotekutvikling 2022-2025 ble vedtatt i desember 2021. Strategien nevner at utviklingen skal bygge på strategi om mangfold, integrering og universell utforming. Videre heter det på side 10 i strategien at:

Universell utforming omfatter mye. Omgivelser og tjenester skal formes slik at de tar hensyn til brukermangfoldet. Universell utforming er lovpålagt i mange kontekster, også for bibliotek og da også for digitale tjenester [...]. Fylkesbiblioteket vil prioritere å ivareta mangold og inkludering i alle våre utviklingsprosjekter, og vi vil fortsette å tilby rådgivning rundt utviklingen av nye bibliotekrom. Dette er viktig for å sikre universell utforming, som er et sentralt bidrag til et inkluderende samfunn.

Arbeidet med universell utforming beskrives av vår informant som lite systematisert og som et tema som i liten grad preger den daglige driften. Dette forklares blant annet av at fylkeskommunen ikke selv er ansvarlig for egne biblioteklokaler. Fokuset i kommunene blir oppfattet som å være på å holde bibliotekene åpne utenfor betjent tid. Universell utforming blir beskrevet som et tema som i hovedsak kommer opp ved byggeprosjekter.

Avdelingen har lite kunnskap om status på tilgjengelighet på bibliotekene. Avdelingen har tidligere hatt planer om å besøke alle bibliotekene, men det er ikke gjennomført på grunn av pandemien. Målet med besøkene var ikke knyttet til en vurdering av universell utforming/tilgjengelighet. Det generelle inntrykket er imidlertid at mange biblioteker er nye eller har gjennomført oppgraderinger som skulle tilsi at tilstanden er bedret.

Kunst og kultur

Avdeling for kunst og kultur gir driftstilskudd til institusjoner, samt forvalter tilskuddsordninger til kulturformål og kunst i offentlig rom. Avdelingen har egne satsinger innenfor kultur og ungdom, som blant annet Bizzy, Mediefabrikken, talentutvikling og UKM. Avdelingen er også ansvarlig for Den kulturelle skolesekken (DKS). DKS formidler kultur i grunnskolen og på videregående skole.

Vi har i forbindelse med kartleggingen gjennomført intervju med en informant for DKS. DKS gjennomfører arrangementer på skolenes arena som i hovedsak er rettet mot alle og skal være tilgjengelige. Avdelingen har også egne tilrettelagte tilbud til elever med funksjonsnedsettelse.

Avdelingen forholder seg primært til statlige mål for DKS gitt i stortingsmeldinger (f.eks. Meld. St. 18 (2020-2021)).⁴⁹ Universell utforming er tematisert i meldingen.

Gjennom intervjuer har vi inntrykk av at universell utforming i prinsippet berører arbeidet med DKS-produksjonene på flere måter, både knyttet til formidlingen av produksjoner og for informasjon på nettsider. Erfaringsmessig er universell utforming imidlertid et tema som får lite oppmerksomhet. Informanten har få erfaringer knyttet til dialogen med kommunene eller med henvendelser i etterkant som berører temaet. Fylkeskommunen arbeider under en forutsetning om at det er kommunene som eier byggene og har ansvar for tilrettelegging og hjelpemidler for den enkelte elev.

Informanten påpeker imidlertid at fylkeskommunen i langt større grad kan ha oppmerksomhet om tema og gjøre egne tilpasninger for at alle skal kunne ha gode kulturopplevelser. Dette kan for eksempel være knyttet til lyd eller automatisk teksting av produksjoner. Informanten etterlyser konkrete sjekklister til bruk i produksjoner.

Norske Konsertarrangører har utviklet *Tilgjengelighetshåndboka for kulturarrangører* og *Tilgjengelighetsmerket*, en sertifisering for kunst- og kulturaktører. Intervjuene tyder på at verken tilgjengelighetsboka eller sertifiseringsordningen er i bruk av fylkeskommunen.

Informanten påpeker at avdelingen er opptatt av å formidle temaer som berører mangfold og funksjonsnedsettelse. DKS har blant annet satt tematikken på dagsorden ved å formidle produksjoner med artister med funksjonsnedsettelse.

6.3.3 Oppsummering - erfaringer med fylkeskommunes rolle og ansvar universell utforming

Gjennomgangen over viser at universell utforming berører fylkeskommunens rolle som både samfunnsutvikler og tjenesteleverandør på mange områder. Vi oppsummerer her det vi vurderer som generelle erfaringer knyttet til å nå lovpålagte krav og veiledende standarder på tvers av rådsområdene.

Våre informanter beskriver en rekke utfordringer for å nå krav og standarder om universell utforming. Utfordringene er mangefasettete og berører både politiske prioriteringer, oppgaveløsningen med ny fylkesstruktur, samarbeid og ansvarliggjøring internt og eksternt, samt kunnskap og kompetanse om universell utforming.

For det første er det flere av våre informanter som påpeker at bevissthet om og prioritering av universell utforming konkurrerer med andre viktige politikkområder. Andre saker med større politiske oppmerksomhet, som for eksempel klima og miljø, blir prioritert høyere. Videre, blir andre temaer som er tettere knyttet til den sentrale oppgaveløsningen vektlagt. Dette innebærer for eksempel at det legges vekt på trafiksikkerhet i samferdselsplanlegging, på åpningstider for utvikling av bibliotekene og på det kunstneriske i produksjonen av kultur. Universell utforming som et prinsipp, slik det er besluttet i ny regional planstrategi, virker i varierende grad å være forankret på de ulike rådsområdene og mellom de ulike avdelingene. Særlig vektlegges mindre bevissthet og svakere kompetanse hos tiltakshavere på de operative nivåene.

For det andre blir universell utforming av flere informanter beskrevet som omfattende, som komplekst, som vanskelig å konkretisere, og som utfordrende å følge opp. Dette innebærer blant annet at universell utforming berører mange saksområder på ulike nivåer, og involverer private og offentlige aktører. Mange av informantene opplever at det er utfordrende å plassere ansvaret for universell utforming. Videre utvikler også tematikken seg ettersom man får ny kunnskap, og nye krav kommer til. Denne

⁴⁹ Meld. St. 18 (2020-2021) Oppleve, skape, dele. Kunst og kultur for, med og av barn og unge.

kompleksiteten innebærer at en helhetlig forvaltning krever høy (spesial)kompetanse, og involvering av flere aktører på ulike stadier.

Videre er det flere som påpeker at kompleksiteten vanskeliggjør formidlingen av universell utforming, som strategi og prinsipp, og knyttet til særskilte krav. Et sentralt element i fylkeskommunens arbeid med å forenkle formidlingen av universell utforming har vært å koble det til mer forståelige og politisk mer attraktive temaer, som sosial bærekraft, deltakelse og inkludering, gode lokalsamfunn, folkehelse og aldersvennlige samfunn. Erfaringsmessig gjør dette det enklere å skape forståelse om viktigheten av universell utforming. En mulig forklaring på dette kan være at det gjør det enklere for politiske aktører å synliggjøre hvordan universell utforming kan brukes for å nå politiske mål.

En tredje faktor som hemmer fylkeskommunens rolle for universell utforming, er fylkeskommunens begrensede muligheter for å gjennomføre tiltak i kommunene. Kommunenes sterke autonomi gjør at fylkeskommunen kun kan fungere som en pådriver og støttefunksjon i den lokale utviklingen. Fylkeskommunen kan legge til rette for erfaringsutveksling, kompetanseheving og nettverkssamarbeid, men det er kommunene som til syvende og sist må implementere universell utforming i egen praksis.

I forlengelse av dette er det flere av informantene som mener at det er en mangel på konkretisering av de lovpålagte oppgavene knyttet til universell utforming for kommunene. Flere av informantene nevner som eksempel at det er uklart hvor mange boliger som oppfylle ulike typer tilgjengelighetsstandarder. Det er heller ikke lovpålagt å gjennomføre universell utforming av eksisterende boliger og uteområder eller friluftsområder. Et annet spørsmål som har blitt reist er hvilke lovkrav som stilles til fylkeskommuner og kommuner når det gjelder planer for utbedringer. Er man pålagt å ha en tiltaksplan for universell utforming? I så fall på hvilke områder? Enkelte av informantene mener at offentlige aktører, blant annet gjennom aktivitets- og redegjørelsesplikten i likestillings- og diskrimineringsloven, har en plikt til å kartlegge risiko for diskriminering, og legge planer for hvordan de skal arbeide med å oppfylle rettighetene. Vi finner i liten grad at fylkeskommunen rapporterer om spesifikke temaer knyttet til universell utforming internt.

Andre faktorer som ny fylkesstruktur og koronapandemien trekkes også frem som årsaker som har vanskeliggjort oppgaveløsningen med universell utforming de seneste årene.

Til slutt peker materialet vårt på at brukermedvirkning i liten grad er systematisert på tvers av fylkeskommunens praksis, blant annet i utviklingen av regionale planer. Rådet for personer med funksjonsnedsettelse formidler i intervjuer at de i utvikling av regionale planer blir trukket inn sent i prosessen med mulighet for å kommentere på utkast. Sen involvering av rådet beskrives som å være gjeldene for mange prosesser, også for nye byggeprosjekter.

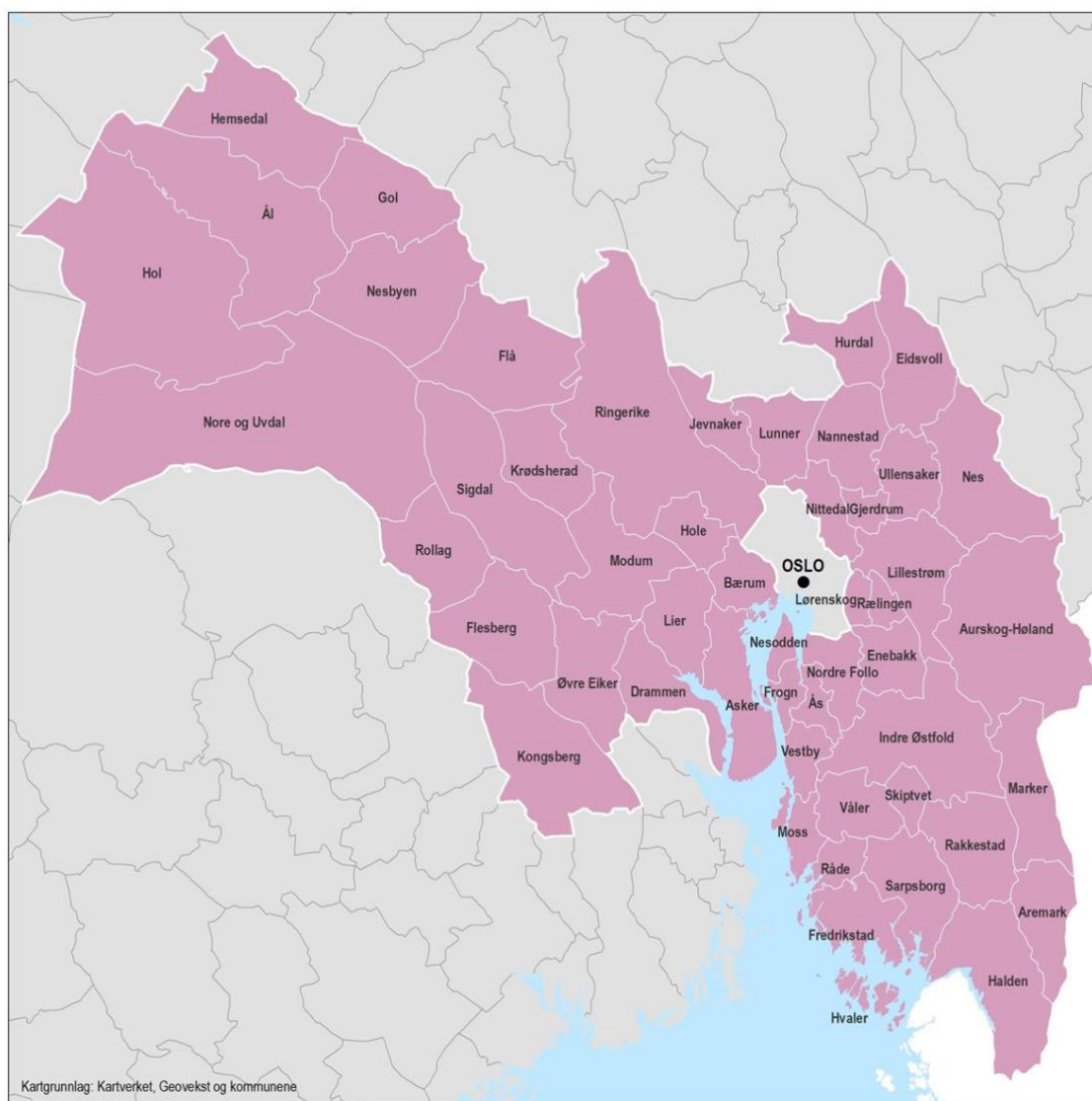
7 Status og behov i kommuner

Viken fylke består av 51 kommuner med til sammen 1,2 millioner innbyggere. Selv om fylkeskommunen har et overordnet ansvar for den regionale utviklingen, vil praksis knyttet til universell utforming og situasjonen til personer med funksjonsnedsettelse i stor grad være bestemt av arbeidet i kommunene.

Viken fylke er geografisk stort og kommunene skiller trolig fra hverandre både i organisering, tjenester og behov.

Som en del av kartleggingen har vi gjennomført en spørreundersøkelse blant kommunene for å få innsikt i status på universell utforming og hvilke behov de har som fylkeskommunen kan bistå med for å styrke arbeidet med universell utforming.

Figur 7-1 Kommunene i Viken

Spørreundersøkelsen inneholder spørsmål om tilstandskartlegginger, prioriteringer og utfordringer knyttet til universell utforming, samt universell utforming som barriere for deltakelse i/inkludering i kommunene. Det er også inkludert spørsmål om graden av bistand kommunene får fra fylkeskommunen på området, samt bistandsbehov, og mulige strategiske tiltak fylkeskommunen kan gjøre for å styrke arbeidet med universell utforming i kommunene.

I det videre følger oppsummeringer av resultatene fra spørreundersøkelsen, inndelt etter tema.

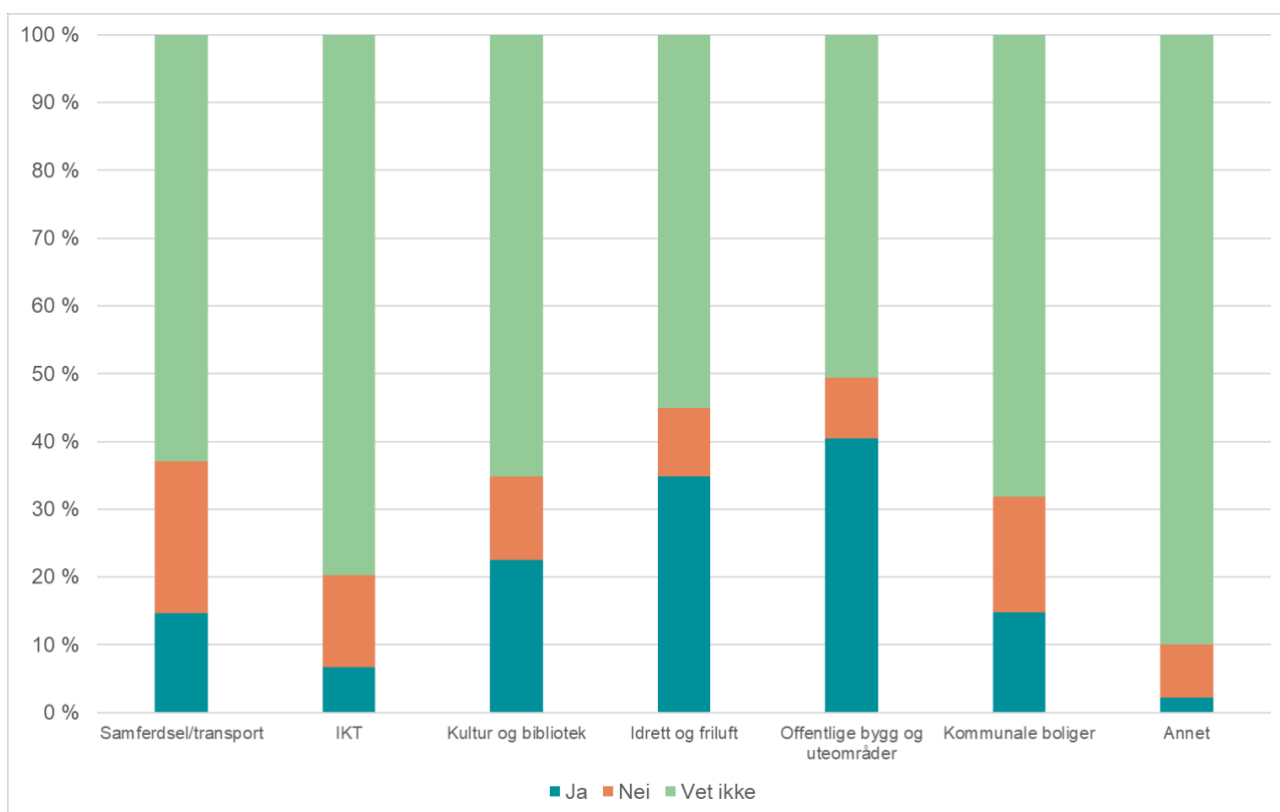
7.1 Tilstandskartlegginger for universell utforming i kommunene

For å få innsikt i kommunenes kunnskap om tilstanden for universell utforming ble respondentene spurt om kommunen har gjennomført kartlegginger av tilstanden på universell utforming/tilgjengelighet på ulike tjeneste- og virksomhetsområder. Resultatene er sammenfattet i Figur 7-2.

Hovedinntrykket er at flertallet av respondentene ikke vet om slike tilstandskartlegginger er gjennomført. For samtlige områder/sektorer svarer over halvparten «vet ikke». De tre sektorene hvor respondentene i høyest grad bekrefter at det er gjennomført tilstandskartlegginger, er kultur og bibliotek, idrett og friluft, og offentlige bygg og uteområder, inkludert skolebygg. Ut fra kunnskapen respondentene har, er offentlige bygg og uteområder inkludert skolebygg området hvor det er gjennomført flest kartlegginger av tilstanden for universell utforming. 40 prosent av respondentene bekrefter at det er gjennomført kartlegginger på dette området. IKT er det området der færrest svarer at det er gjennomført tilstandskartlegginger. Samferdsel – og transportsektoren er området der størst andel respondenter svarer at det *ikke* er gjennomført kartlegginger. Få visste om andre områder hvor kommunen hadde gjennomført kartlegginger. Dette bekrefter inntrykket fra intervjuer som tilsier at kommunene i liten grad har oversikt over hva som er kartlagt og tilstanden på viktige samfunnsområder.

Vi ser fra resultatene at blant kommunene som deltar i KS-nettverket om universell utforming er det en klart høyere andel som har gjennomført kartlegginger.

Figur 7-2 Er det gjennomført kartlegginger av tilstanden på universell utforming/tilgjengelighet på følgende områder? Svar i prosent.

Note: n=89

Som en oppfølging til de foregående spørsmålene om tilstandskartlegginger ble respondentene bedt om å beskrive hva som har vært innholdet i de gjennomførte tilstandskartleggingene. Det er stor variasjon i de avgitte fritekstsvarene. Området der klart flest respondenter oppgav at det i deres kommune var gjort kartlegginger av tilgjengelighet, var friluftsområder og turveier. Andre områder som ble nevnt av mange, var sentrumsområder/tettsteder, offentlige bygg/formålsbygg generelt, og skolebygg. En del oppgav også at det var gjennomført kartlegginger av bibliotek, kino og/eller kulturhus. I én kommune hadde bibliotek og kino fått nye lokaler som resultat av funn som ble gjort i kartlegginger av de tidligere lokalene.

Det fremkommer også at det i kommunene er utført kartlegginger av inngangspartier til offentlige bygg, uteområder ved offentlige bygg, for eksempel skoler og barnehagers uteområder, samt barnehagebygg, kommunale publikumsbygg, idrettsbygg/idrettsanlegg og fritidsklubber.

Noen få nevner også at det i deres kommune er blitt gjennomført kartlegginger av universell utforming i kollektivtrafikken. Kun én informant nevner kartlegginger innen IKT. Dette ble utført gjennom et interkommunalt samarbeid. Videre oppgir én informant at kommunen har kartlagt kommunale boliger.

I Viken-kommunene som har svart på undersøkelsen er det utført kartlegginger ved bruk av både Kartverkets registreringsverktøy, verktøyet til IK-bygg, og kartleggingsverktøyet som benyttes av Statsbygg (Bygg for alle). Kartverkets verktøy er brukt mest, mens bare én respondent oppgir at deres kommune har gjort registreringer i IK-bygg.

7.2 Prioritering av universell utforming i kommunene

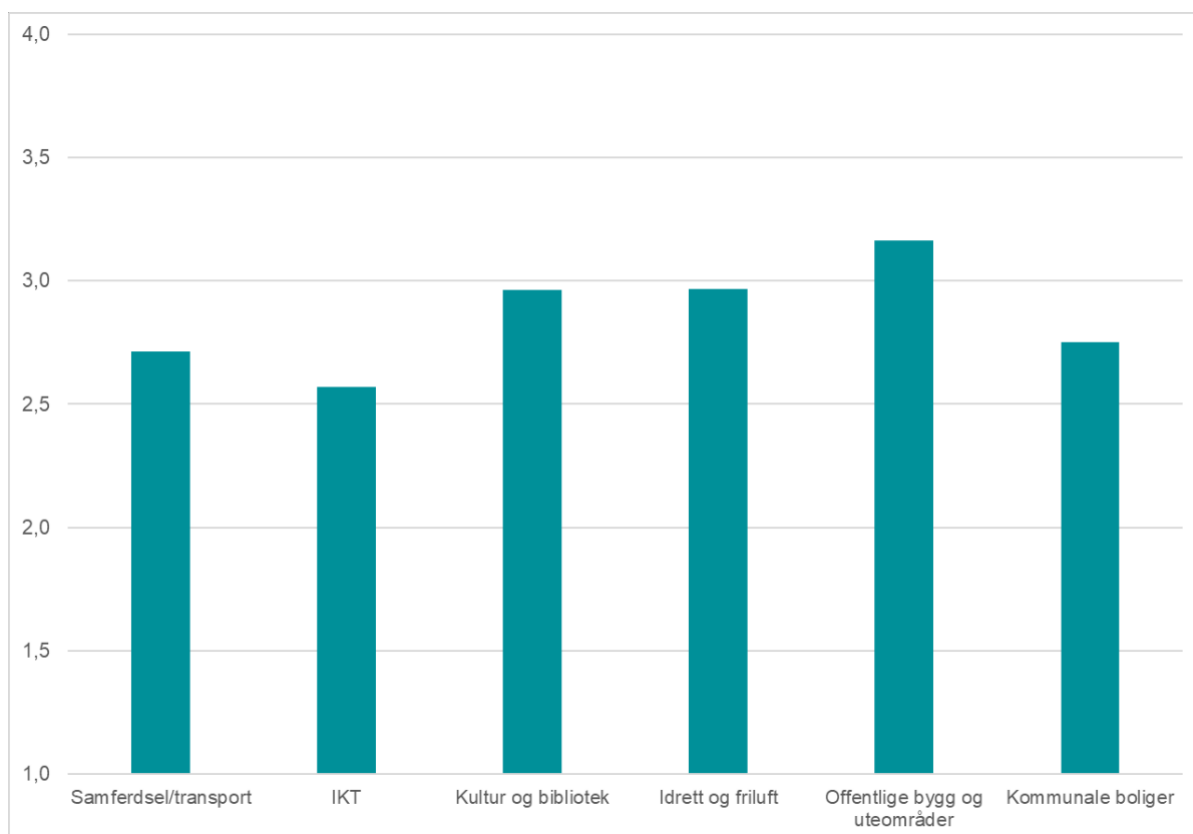
Arbeid med universell utforming er avhengig av at kommunale folkevalgte prioriterer innsatsen. Vi spurte derfor kommunene om i hvilken grad de oppfatter at universell utforming er prioritert i deres kommune innen de ulike tjenestesektorene.

Respondentene kunne svare på en skala fra 1-4, hvor «ikke prioritert» var gitt verdien 1 og «høyt prioritert» var gitt verdien 4. De samlede gjennomsnittsscorene for respondentene på hvert område er fremstilt i Figur 7-3.

Resultatene viser at det ikke er særlig store forskjeller mellom hvordan universell utforming blir vurdert til å ha prioritet på de ulike områdene. Vi ser at samferdsel/transport og IKT har de laveste gjennomsnittsscorene. Dette styrker funn fra litteraturen som tyder på at kunnskapen om universell utforming på disse områdene er svak.

Områdene der universell utforming vurderes å ha høyest prioritet er kultur og bibliotek, idrett og friluft, og offentlige bygg og uteområder, inkludert skolebygg. Også dette sammenfaller med resultatene fra litteraturen som tyder på at man har kommet et stykke på vei for å få oversikt over tilstanden på offentlige bygg og uteområder. Alle tre sektorene får en gjennomsnittsscore på 3 eller 3.2, som tilsvarer at universell utforming er «ganske prioritert» på disse områdene.

Figur 7-3 I hvilken grad oppfatter du at universell utforming er prioritert på følgende områder? Gjennomsnittsscore, 1 = Ikke prioritert, 4 = Høyt prioritert

Note: n=80

Respondentene ble også spurt om de hadde kommentarer til hvordan deres kommune prioriterer universell utforming. Fritekstsvarene vi har fått vitner om at det varierer fra kommune til kommune hvorvidt universell utforming prioriteres og får fokus i kommunen.

Det varierer også hvorvidt dette temaet løftes opp i planer og overordnede strategier. Videre påpeker flere at universell utforming er høyere prioritert i nye byggeprosjekter enn i eldre bygg, noe som kanskje ikke er så overraskende da generelle lovkrav om universell utforming gjelder nye bygg og ikke eksisterende bygg.

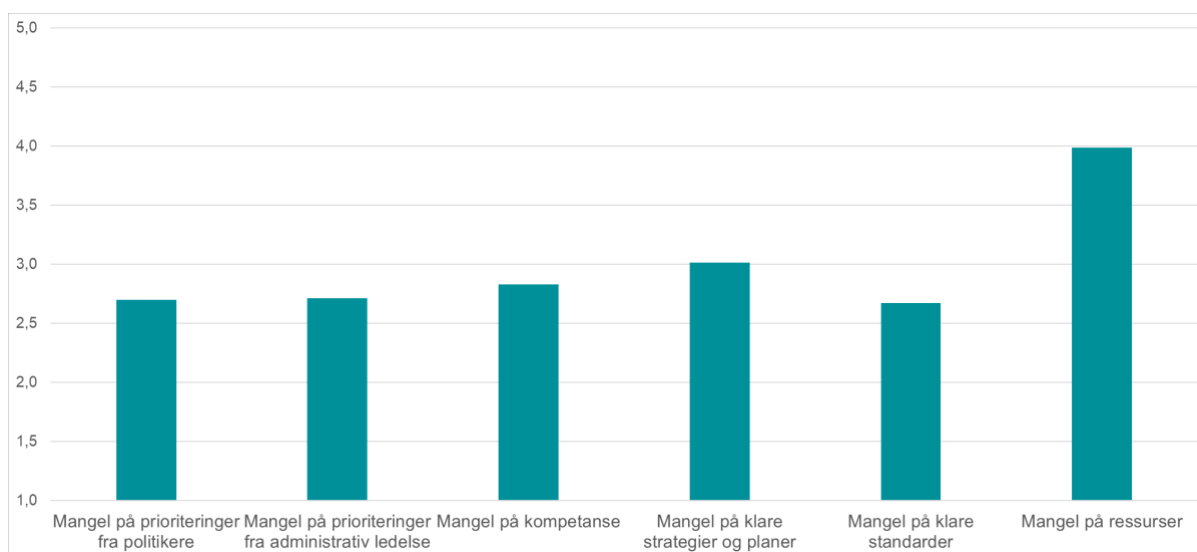
Et annet synspunkt som fremmes er at arbeidet ikke er særlig systematisert i kommuneorganisasjonen. Flere beskriver arbeidet som «ad hoc» og basert på engasjement fra ildsjeler. På samme måte nevnes det at kompetansedeling på tvers av sektorer er begrenset. Andre beskriver at kommunen kontinuerlig jobber for å bedre samordningen, slik at utbedring, vedlikehold og universell utforming kan inngå som et «felles tiltak». Videre understreker flere at prioriteringene avgjøres av ressursituasjonen. Noen oppgir at det er mangel på kompetanse og kapasitet til å ivareta universell utforming i kommunen. Dette kommer vi nærmere inn på i neste del.

7.3 utfordringer i arbeidet med universell utforming

For å få innsikt i hva kommunene opplever som utfordringer i arbeidet med universell utforming har vi stilt kommunene spørsmål om hvilke faktorer som skaper utfordringer for å nå lovpålagte krav og veiledende standarder for universell utforming. Respondentene fikk mulighet til å vurdere faktorene: mangel på prioriteringer fra politikere, mangel på prioriteringer fra administrativ ledelse, mangel på kompetanse, mangel på klare strategier og planer, mangel på klare standarder, og mangel på ressurser. Respondentene kunne svare på en skala fra 1-5, der 1 tilsier «i svært liten grad» og 5 tilsier «i svært stor grad». Resultatene er presentert i figur 4 under. Gjennomsnittscorene i figuren er basert på mellom 80 og 90 prosent av respondentenes svar, da mellom 10 og 20 prosent av respondentene svarte «vet ikke» på spørsmålene knyttet til de potensielle påvirkningsfaktorene.

Resultatene viser at «mangel på ressurser» oppfattes å være den klart viktigste faktoren for å nå krav og standarder for universell utforming. I gjennomsnitt scorer denne faktoren 4. Det er små forskjeller mellom de øvrige faktorene. Blant disse er det «mangel på klare strategier og planer» respondentene mener utgjør den største utfordringen. Mangel på klare standarder blir i gjennomsnitt vurdert som minst viktig.

Figur 7-4 I hvilken grad mener du at følgende faktorer skaper utfordringer for å nå lovpålagte krav og veiledende standarder for universell utforming i din kommune?

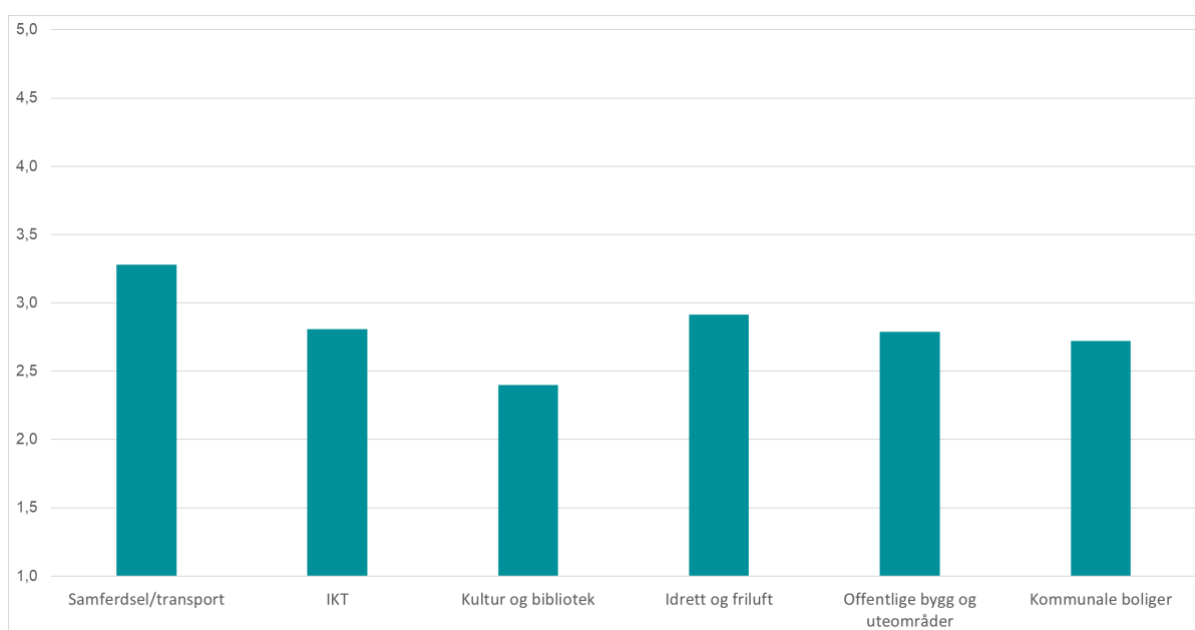
Note: n=77. Gjennomsnittsscore, 1 = I svært liten grad, 5 = I svært stor grad

7.4 Universell utforming som barriere for deltakelse og inkludering

For å få innsikt i tilstanden på ulike områder og i hvilke grad tilstanden utgjør en barriere, har vi stilt kommunene spørsmål om deres vurdering av i hvilken grad mangelfull tilgjengelighet utgjør en barriere for deltakelse og inkludering. Respondentene ble bedt om å svare på en skala fra 1 til 5 for ulike områder, der 1 indikerer «i svært liten grad» en barriere og 5 «i svært stor grad» en barriere. Gjennomsnittscorene i figuren er basert på mellom 58 og 79 prosent av respondentenes svar, da mellom 21 og 42 prosent av respondentene svarte «vet ikke» på spørsmålene knyttet til de ulike sektorene.

Resultatene i Figur 7-5 viser at respondentene i Viken-kommunene mener at samferdsel- og transportsektoren er den sektoren der manglende universell utforming i størst grad utgjør en barriere for deltakelse og inkludering, med en samlet score på 3,3, noe som indikerer at manglende universell utforming «i noen grad» utgjør en barriere på området. De andre sektorene scorer noe lavere. Respondentene oppfatter altså at mangelfull tilgjengelighet ikke utgjør en betydningsfull barriere for disse sektorene. Likevel scorer alle sektorene mellom 2,4 og 2,9, noe som indikerer at bedre universell utforming på områdene IKT, kultur og bibliotek, idrett og friluft, offentlige bygg og uteområder, samt kommunale boliger, kan fremme deltakelse og inkludering i kommunen.

Figur 7-5 I hvilken grad mener du manglende tilgjengelighet/universell utforming utgjør en barriere for deltakelse/inkludering i din kommune på følgende områder?

Note: n=72. Gjennomsnittsscorer, 1 = I svært liten grad en barriere, 5 = I svært stor grad en barriere.

7.5 Kommunenes behov og fylkeskommunenes rolle og virkemidler

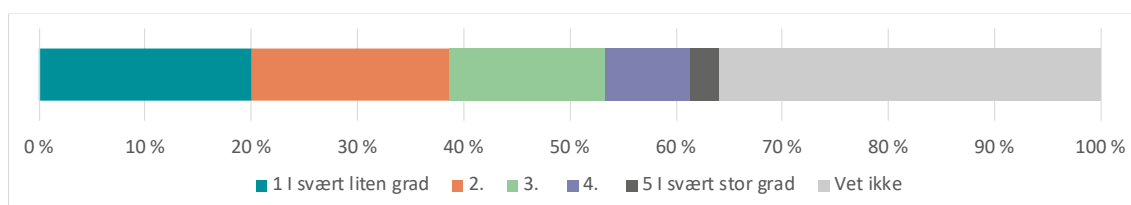
For å få innsikt i fylkeskommunens rolle og hvordan fylkeskommunen kan fylle behovene i kommunene har vi stilt spørsmål om:

- I hvilken grad fylkeskommunen bistår kommunene når det gjelder universell utforming
- Hvilke behov kommunen har når det gjelder universell utforming, og som fylkeskommunen kan bidra med
- Hvordan kommunene vurderer regionale tiltak som kan styrke arbeidet

Bistand

Hovedinntrykket er at kommunene opplever å motta nokså lite bistand i spørsmål knyttet til universell utforming. I underkant av 40 prosent av respondentene vurderer at fylkeskommunen i svært liten eller i liten grad bistår kommunen når det gjelder universell utforming. En høy prosentandel, 36 prosent, svarer «vet ikke» på spørsmålet. At en så høy andel av respondentene svarer vet ikke tyder på at bistanden fylkeskommunen gir i dag ikke er spesielt synlig.

Figur 7-6 I hvilken grad opplever du at fylkeskommunen bistår kommunen når det gjelder universell utforming?

Note: n=71. Prosentandeler, 1 = I svært liten grad, 5 = I svært stor grad

Respondentene ble spurt om å utdype hva deres kommune får bistand til i dag, i fritekstfelt. Noen oppgir at de får bistand fra fylkeskommunen i konkrete saker og i form av rådgiving, mens andre nevner tilskudd, kurs, kompetanseheving og nettverk. Andre oppgir lover, forskrifter og nyvinninger knyttet til universell utforming. Det nevnes også at fylkeskommunen har bistått innen kartlegging og registrering av tilgjengelighet i friluftsområder. Av konkrete sektorområder som nevnes er kommunale bygg, tettstedsutvikling, samferdsel, idrett og friluftsliv, og folkehelse. Enkelte nevner også bistand innenfor planlegging.

Behovene i kommunene

For å få videre innsikt i hvordan fylkeskommunen best kan bistå kommunene stilte vi spørsmål om hvilke behov kommunen har når det gjelder universell utforming, og som fylkeskommunen kan bidra med.

Svarene – som ble avgitt i fritekst – viser at kommunene har ulike behov. Oppsummert er det opplæring og kompetanseutvikling som oftest går igjen i svarene. Konkrete kompetansebehov er knyttet til helhetlige løsninger og tverrsektoriell forståelse, universell utforming på transport- og samferdselsområdet, regulering, byggesak og tilsyn, og brukermedvirkning. Når det gjelder brukermedvirkning trenger kommunene informasjon om hvordan og hvorfor kommunen skal gjennomføre brukermedvirkning, samt hvem som skal delta i prosessene.

Et annet tema som går igjen, er behovet for ressurser til kartlegging, planlegging, og gjennomføring av tiltak. Det er snakk om økonomisk bistand, men også hjelp til å gjøre arbeidet mindre ressurskrevende. I denne sammenheng nevnes kartleggingsverktøy og rutiner for rapportering på status og arbeid med universell utforming i kommunen. Flere nevner også planfaglig veiledning, for eksempel bistand til å utforme konkrete bestemmelser om universell utforming i arealplan.

Flere etterspør også bistand til å sette universell utforming på dagorden hos politisk og administrativ ledelse, hjelp til å gjøre prioriteringer av innsatsområder, samt hjelp til å iverksette tiltak.

Vurdering av fylkeskommunale tiltak

Når det gjelder hvilke grep fylkeskommunen kan gjøre for å styrke arbeidet med universell utforming i kommunene, stilte vi kommunene spørsmål om deres vurdering av fire tiltak. Respondentene kunne vurdere hvert av tiltakene på en skal fra 1 til 3, hvor 1 indikerte «lite effektivt» og 3 indikerte «svært effektivt». Respondentene kunne også svare «vet ikke» og «ikke relevant».

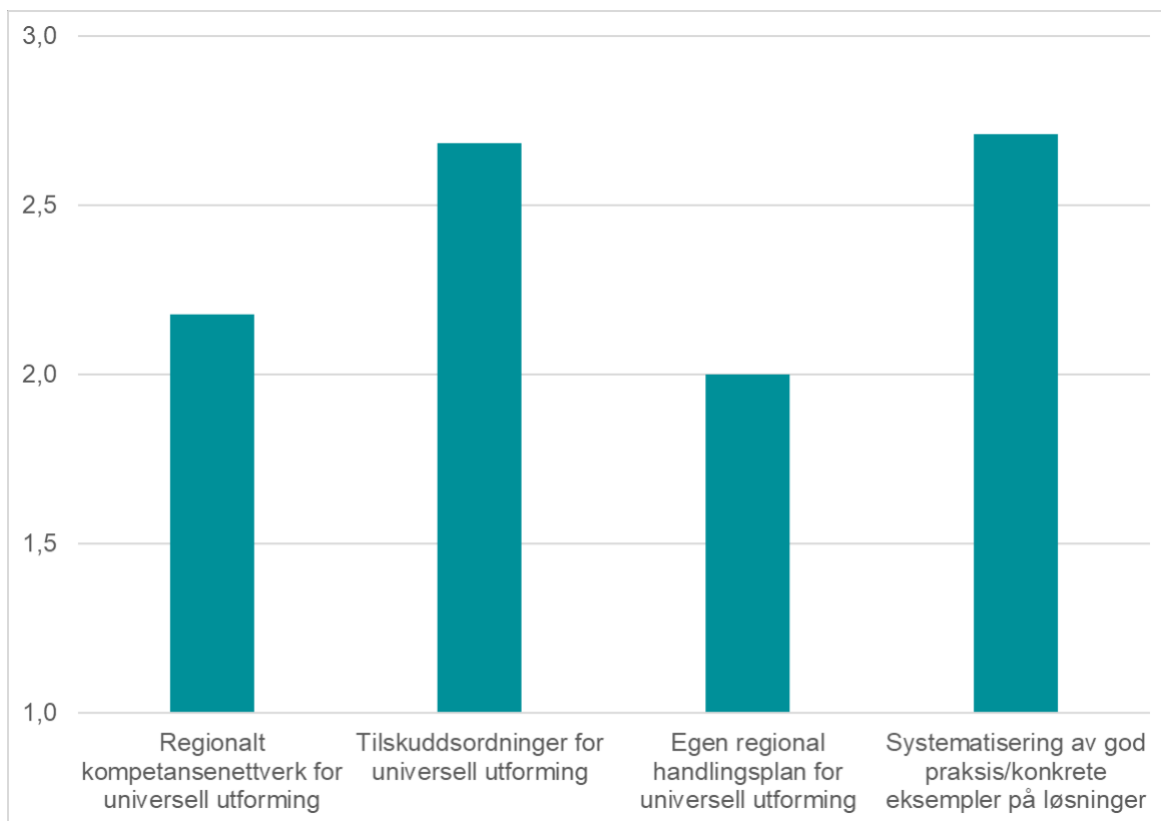
De ulike tiltakene som respondentene ble bedt om å ta stilling til var

- i) et regionalt kompetansenettverk for universell utforming,
- ii) tilskuddsordninger for universell utforming,
- iii) en egen regional handlingsplan for universell utforming og
- iv) systematisering av god praksis/konkrete eksempler på løsninger.

Disse tiltakene er basert fylkeskommunens rolle som samfunnsutvikler og gjennom intervjuene blant informanter i fylkeskommunen.

Resultatene, gjengitt i Figur 7-7 viser at kommunene virker å være positive til potensielle tiltak fylkeskommunen kan igangsette for å styrke arbeidet med universell utforming i kommunene. De to tiltakene som ble vurdert som mest effektive var tilskuddsordninger for universell utforming og systematisering av god praksis. Disse fikk begge en gjennomsnittsscore på 2,7 blant respondentene som rangerte tiltakene, og nærmer seg dermed en vurdering som «svært effektive». Ingen respondenter oppgav at disse tiltakene er «ikke relevant». De øvrige to tiltakene får også en relativt høy score, selv om de scorer noe lavere. Forslaget om et regionalt kompetansenettverk og en egen regional handlingsplan for universell utforming scorer henholdsvis 2,2 og 2,0, noe som indikerer at de vurderes som «ganske effektive». Ingen respondenter oppgav at disse tiltakene er «ikke relevant».

Figur 7-7 Kommunenes vurdering av tiltak for å styrke arbeidet med UU i kommunen.

Note: n=71. Gjennomsnittsscore, 1 = Lite effektivt, 2 = Ganske effektivt, 3 = Svært effektivt

I tilknytning til spørsmålene om de ovennevnte tiltakene ble respondentene spurt om å utdype dersom de hadde kommentarer til tiltakene, samt om de hadde forslag til andre strategiske grep fylkeskommunen kan ta på området.

Tilbakemeldingene viser at mange er positive til tiltakene som de ble spurt om å ta stilling til, men flere uttrykker noen nyanseringer. Flere mener at ressursene bør brukes på kompetanseheving, kartlegging og konkret utvikling ute i kommunene. Det uttrykkes et ønske om at fylkeskommunen utvikler et omreisende kursopplegg til kommunene i Viken, som har fokus på å gjøre temaet spennende slik at det vekker interesse hos ansatte i ulike deler av kommuneorganisasjonen. På samme måte svarer andre at det ikke er tilstrekkelig med deltakelse i kompetansenettverk når kun én representant fra kommunen deltar. Enkelte mener av denne grunn at kursing av ansatte i ulike sektorer i kommunen kan være et bedre alternativ til kompetansenettverk. Det uttrykkes ønske om en «kompetansehevingspakke» for ulike sektorer i kommunene, som kommunikasjon, ledelse, plan, regulering, byggesak, drift osv.

Videre er flere positive til tilskuddsordninger, fordi de stimulerer til initiativ, men enkelte understreker at søknadsprosesser og rapportering knyttet til tilskuddsordninger ikke må være for kompliserte. Det nevnes videre at fylkeskommunen bør sørge for at det også gis tilskudd materiell, prosjektering, og selve byggekostnadene. Flere etterspør at fylkeskommunen bevilger midler til et større arbeid på området.

Også andre grep og tiltak nevnes i fritekstfeltet. Kurs for ansatte og folkevalgte nevnes hyppigst. For eksempel foreslås det å gjennomføre seminarer eller kurs både for politikere og administrasjon i kommunen. Det understrekes at toppledelsen i kommunene må bli involvert og få forståelse for hvorfor universell utforming er viktig. Andre etterspør at det holdes kurs for de kommunale rådene for mennesker med funksjonsnedsettelse, slik at de har god kompetanse til å ivareta funksjonen sin. Det foreslås også å opprette en egen nettside for universell utforming, som gjøres kjent for

alle Viken-kommunene. Et annet forslag er at det utvikles et kartleggingsverktøy for universell utforming – i form av en app – der personer med funksjonsnedsettelse selv kan registrere manglende tilgjengelighet. Verktøyet kan gi kommunene nyttig informasjon for å planlegge tiltak som treffer, og som kan gi bedre livskvalitet.

7.6 Oppsummering status og behov i kommunene

Resultatene fra spørreundersøkelsen blant folkehelsekoordinatorer og ansatte som jobber med kommunale planer tyder på at kommunene i liten grad har oversikt over tilstanden på universell utforming. En klar overvekt av respondentene svarer at kommunen ikke har eller at de ikke kjenner til om det er gjennomført kartlegginger av bygg og boliger, IKT, anlegg og uteområder.

Resultatene tyder på at kunnskapen om tilstanden er svakest for kommunale boliger, IKT-løsninger og for samferdsel/transport. Kunnskapen om tilstanden synes å være høyest for offentlige bygg, og uteområder, inkludert skolebygg og for idrett og friluft. 17 av de 36 kommunene som besvarte undersøkelsen har svart bekreftende på at det er gjennomført kartlegginger av offentlige bygg og uteområder, inkludert skolebygg. 19 kommuner svarer at de har gjennomført kartlegginger innen idrett og friluft.

Når det gjelder politisk prioritering er det de samme områdene, IKT, kommunale boliger og samferdsel/transport, hvor universell utforming blir oppfattet å være lavest prioritert. Offentlige bygg og uteområder, inkludert skolebygg blir vurdert til å ha høyest prioritet.

Når det gjelder utfordringer for å nå lovpålagte krav er det mangel på ressurser som blir vurdert som viktigst. Mangel på klare strategier og planer blir også vurdert som en viktig mangel i kommunene.

Samferdsel og transport blir vurdert til å ha de største barrierene for at personer kan delta og være inkludert i samfunnet. Dette funnet blir ofte trukket frem i intervjuer blant representanter for personer med funksjonsnedsettelse, hvor mangel på «hele reisekjeder», særlig knyttet dårlig utforming av holdeplasser, skaper barrierer.

Når det gjelder samarbeidet mellom fylkeskommunen og kommunene, finner vi at kommunene i liten grad mener de får bistand fra fylkeskommunen i dag. Kommunene er imidlertid positive til at fylkeskommunen skal bidra mer. Både tilskuddsordninger og systematisering av god praksis og konkrete eksempler blir vurdert av kommunene som effektive for å styrke arbeidet med universell utforming. En større satsing på nettverksarbeid og handlingsplan for universell utforming synes ikke å bli vurdert som like effektivt.

I åpne kommentarer anbefaler mange av kommunene å satse tyngre på kompetanseheving via kurs som treffer både ansatte og ledere for ulike sektorområder og politikere.

For økt kunnskap om tilstanden har enkelte anbefalt at fylkeskommunen støtter utvikling av applikasjoner hvor brukere av ulike tjenester eller strukturer selv kan registrere manglende tilgjengelighet. Dette kan bidra til at kommunene får innsikt slik at de kan planlegge tiltak.

8 Samfunnsøkonomiske virkninger av universell utforming

Framstillingen nedenfor bygger på kunnskapsoppsummeringer Proba har gjennomført i tidligere prosjekter, herunder i «Evaluering av regjeringens handlingsplan for universell utforming».⁵⁰

Vi mener at det finnes nesten ingen forskning som er egnet til å belyse om universell utforming er samfunnsøkonomisk lønnsomt eller på hvilke områder eller situasjoner det er lønnsomt. Det finnes svært lite empiri om virkningene av universell utforming. Særlig gjelder nytte av universell utforming, men også kostnadssiden er lite kartlagt.

Mye av den samfunnsvitenskapelige litteraturen tar utgangspunkt i at universell utforming er en rettighet og at utfordringen er å oppfylle denne rettigheten. I tillegg finnes det mye litteratur om utformingen i seg selv, herunder hvordan «universell utforming» skal forstås i ulike sammenhenger og hva som skal til for å oppfylle kravet.

I samfunnsøkonomiske analyser er hovedelementet en oppsummering av nyttevirkningene av et tiltak og kostnadene. Mange av intensjonene med universell utforming kan knyttes opp til nytte. Det at en rettighet oppfylles, kan ikke regnes som «nytte». Nytte er enten noe praktisk som gjør en person kan delta i produksjon, får nye muligheter til konsum eller livsutfoldelse, men kan også være økt livskvalitet uten at dette er knyttet til praktiske, fysiske forhold.⁵¹

Nytte av universell utforming

Teori

Man kan bryte ned de viktigste nyttevirkningene av universell utforming i noen hovedspørsmål, der man kan skille mellom virkningene for personer henholdsvis med og uten nedsatt funksjonsevne:

- Hvor godt fungerer løsningen (strukturen, tjenesten, mv) for personer henholdsvis med og uten nedsatt funksjonsevne?
 - Blir løsningen mer eller mindre brukervennlig for ulike grupper av brukere?
- I hvilken grad påvirker universell utforming ulike personers muligheter for deltagelse i
 - Arbeid eller utdanning
 - Forbruk (kjøp og salg av varer eller tjenester)
 - Deltagelse i sosiale aktiviteter

I tillegg skal nyttevirkinger vurderes ut fra antall personer som påvirkes. I DFØs veileder beskrives metoder for verdsetting av virkninger man ikke har grunnlag for å tallfeste. Man kan bryte disse metodene ned i tre aspekter:

1. Hvor mange påvirkes?
2. Hvor sterke er virkningene?
3. Hvor viktig er forholdet som påvirkes?

Ad 1: I forbindelse med universell utforming, vil det ofte være nødvendig å bryte brukerne ned i ulike grupper, avhengig av deres mulighet for å bruke tilsvarende løsninger som ikke er universelt utformet (for eksempel nytte av trappefri adkomst:

⁵⁰ Jf. Proba-rapport 2019-16

⁵¹ Jf. DFØ (2018) Veileder i samfunnsøkonomiske analyser

Nytte for rullestolbrukere, andre bevegelseshemmede, personer med barnevogn, andre).

Ad 2: Er det slik at mulighetene for å bruke en løsning er helt umulig uten universell utforming og helt uproblematisk med? Eller er det riktige å forutsette grader av tilgjengelighet?

Ad 3: Mulighetene for å bo i eget hjem uten hjelp, for å ta utdanning, delta i arbeidslivet vil trolig vurderes som viktig av de fleste. Det samme gjelder mange typer sosialt samvær. Mange andre arenaer kan regnes som mindre viktige.

Empiri

Det finnes svært få studier med data som er egnet til å belyse hvor godt universell utforming fungerer for ulike grupper og hvor viktig universell utforming er for bruken av ulike løsninger.

Vi vil nevne enkelte studier her, men viser også til vedlegg med tekst hentet fra Proba-rapport 2919-16 og en rapport fra Norsk Regnesentral⁵²:

- TØI har undersøkt kollektivtrafikanterers vurdering av universell utforming i samferdselssektoren. De finner at også personer som ikke har nedsatt funksjonsevne oppfatter universell utforming i sektoren som nyttig for dem selv.⁵³
- Brukertesting av universelt utformede IKT-løsninger tyder på at disse fungerer bedre enn andre løsninger også for personer som ikke har nedsatt funksjonsevne.⁵⁴
- Analyse & Strategi (2011) er en kartlegging av brukeres verdsetting av 18 ulike tiltak tilknyttet universell utforming av bygg. Studien ble gjennomført høsten 2011. Grunnlaget er en spørreundersøkelse blant et representativt utvalg av den norske befolkningen. Verdsettingsstudien inneholder en samfunnsøkonomisk analyse av tiltak for universell utforming i eksisterende bygg og uteområder rettet mot allmennheten. Det gis her en tallfesting av kostnad og nytte, samt en egen vurdering av effekten tiltakene har for ulike brukergrupper. Eksempelvis viser analysen at tiltaket som omhandler visuell markering av inngangsdør har en nytteverdi på 50 øre per besøk, mens ved installering av heis verdsettes nytten til 5 kr per besøk.
- Både Proba (2020) og Halbach (2020) tyder på at manglende universell utforming hemmer brukernes muligheter for å bruke dem. Proba finner at personer med nedsatt funksjonsevne finner at de viktigste problemene er knyttet til manglende universell utforming av fagsystemer som brukes i arbeidslivet. Disse systemene omfattes ikke av krav om universell utforming.
- Proba (2016)⁵⁵ er en samfunnsøkonomisk analyse av krav om universell utforming av digitale læremidler i grunnskolen og videregående utdanning. Kostnadene knyttes til et slikt krav beregnes, men nyttevirkningene er basert på annen forskning. Proba konkluderer med at det er liten tvil om at krav om

⁵² Fuglerud, Kristin Skeide, et al. "Teknologi og inkludering av personer med nedsatt syn i arbeidslivet: Kunnskapsoppsummering." (2021).

⁵³ Fearnley, Nils, Stefan Flügel, Marit Killi, Merethe Dotterud Leiren, Åse Nossun, Kåre Skollerud og Jørgen Aarhaug (2009) «Kollektivtrafikanterers verdsetting av tiltak for universell utforming». Transportøkonomisk institutt (TØI)

⁵⁴ Schmutz, S., Sonderegger, A. og Sauer, J. (2018) «Effects of accessible website design on nondisabled users: age and device as moderating factors», *Ergonomics*, 61(5), s. 697–709

⁵⁵ Proba samfunnsanalyse (2016). Universell utforming av digitale læremidler. Rapport 2016 – 02

universell utforming vil være samfunnsøkonomisk lønnsomt, mye på grunnlag av virkninger for elever med lese- og skrivevansker.

- Forskere ved NIBR har i to studier analysert virkningene av etterinstallering av heis i boligblokker.⁵⁶ De viser at heis er viktig ikke bare for personer med nedsatt funksjonsevne. Ved å sammenligne priser på leiligheter i bygg med og uten heis, finner de at etterinstallering av heis er privatøkonomisk lønnsomt. I tillegg kommer virkninger for offentlig sektor gjennom at heis gjør at eldre kan bo hjemme lenger og at de får mindre hjelpebehov.
- Aarhaug og Elvebakk (2012) ved Transportøkonomisk institutt har gjort en evaluering av tilskuddsordningen for bedre tilgjengelighet i kollektivtrafikken i kommunesektoren. Tiltakene som ble evaluert var i all hovedsak holdeplasztiltak. Evalueringen er omtalt i kapittel 4.5.1. Evalueringen konkluderer med at tiltakene bidro til å gjøre det enklere for personer med funksjonsnedsettelse å reise kollektivt, men dette gjaldt også for personer uten funksjonsnedsettelse. Evalueringen finner også at effekten av tiltakene som ble gjennomført var god, særlig for personer med bevegelsehemninger.

Vi vil peke på at det ikke foreligger analyser av nyttevirkninger av en del av de mest kostnadskrevende kravene om universell utforming. Blant annet kjenner vi ikke til analyser av krav om universell utforming av nye boliger (herunder krav om snusirkel for rullestol), hele reisekjeden, inkludert holdeplasser i samferdselssektoren. For eksempel kjenner vi ikke forskning som viser hvor mange flere som vil reise kollektivt hvis samferdselsløsninger blir universelt utformet.

Kostnader

Det er gjort noe mer empirisk arbeid knyttet til kostnader av krav om universell utforming enn av nytten.

Det finnes blant annet kostnadsanslag for universell utforming av

- Nye og eksisterende bygg
- (eksisterende) Holdeplasser for samferdsel
- Nettsider
- Digitale læremidler

En del av anslagene er gamle, og anslagene spriker til dels sterkt. Et gjennomgående funn er at det moderate merkostnader knyttet til universell utforming av nye løsninger, men til dels svært høye knyttet til eksisterende løsninger. Levetiden for de fleste typer digitale løsninger er såpass kort at tilpasninger av eksisterende løsninger lite aktuelt på dette feltet. Noen av beregningene er gjengitt nedenfor:

- I 2009 anslo Standard Norge at kostnadene ved å tilpasse eksisterende offentlige og private nettsider i henhold til krav om universell utforming ville vært 741 millioner kroner.
- Proba anslo i 2019 at universell utforming av digitale læremidler i grunnskolen og videregående utdanning ville medføre en årlig merkostnad på mellom 50 og 109 mill.kr.⁵⁷
- Vista Analyse (2018) gjorde en samfunnsøkonomisk analyse av kravene som følger av EU-direktiv 2016/2102, inkludert intranett, ekstranett, teksting av forhåndsinnspilte videoer (som for eksempel forelesninger eller opptak fra

⁵⁶ Medby, Per (2009). Husholdningenes verdsetting av heis i boligblokker og Holm, Arne, Siri Nørve og Eva Karvel (2012). Heis og levekår, begge NIBR..

⁵⁷ Proba (2019), samfunnsøkonomisk analyse av krav til universell utforming av digitale læremidler, er tilgjengelig på <https://proba.no/rapport/universell-utforming-av-ikt-med-vekt-pa-laeremidler-i-uh-sektoren/>

kommunestyremøter), mm. Vista analyserer to forskjellige modeller som beskriver hvem som skal bli omfattet av de nye reglene, hvor modell 1 innebærer at reglene kun skal gjelde offentlig sektor, mens modell 2 skal gjelde både offentlig og privat sektor. Dersom reglene skal gjelde kun for offentlig sektor (modell 1), anslår Vista en neddiskontert kostnad over 40 år på totalt 1,2 milliarder norske kroner, mens kostnad med både offentlig og privat sektor anslås til 4,3 milliarder norske kroner.

- Oslo Economics og Vista Utredning gjennomførte i 2018 en samfunnsøkonomisk analyse av å realisere "Veikart - Universelt utformet nærscole 2030" (2018). De finner at det vil koste 2,2 mrd.kr. å realisere planen. Dette inkluderer både kostnader til tilpasning av eksisterende skoler og universell utforming av nye.
- NIBR og SINTEF samarbeidet i 2007 om en rapport om kostnader og virkninger ved universell utforming i bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten.⁵⁸ De fant at kostnaden for universell utforming av publikumsbygg vil ligge på mellom 13 og 27,3 milliarder kroner. For bussholdeplasser ble kostnaden anslått til mellom 17,6 og 52,8 milliarder kroner. Anslag viste at universell utforming av jernbanestasjoner ville koste mellom 2 og 8,8 milliarder kroner.

8.1 Oppsummering

Gjennomgangen viser at forskningen er svært begrenset og lite egnet til å belyse om universell utforming er samfunnsøkonomisk lønnsomt eller på hvilke områder eller situasjoner det er lønnsomt. Det finnes svært lite empiri om virkningene av universell utforming. Særlig gjelder nytte av universell utforming, men også kostnadssiden er lite kartlagt.

Selv om det er stor usikkerhet knyttet til samfunnsøkonomisk lønnsomhet, viser enkelte studier at tilgjengelighetstiltak i samferdselssektoren kan ha stor nytteverdi, både for personer med funksjonsnedsettelse og for andre.

Med bakgrunn i at fylkeskommunens har en sentral rolle for samferdsel, at det er stort behov for både kunnskap og tiltak innen sektoren samt nytteverdi for brukere, peker samferdsel seg ut som et aktuelt område for fremtidige tiltak.

⁵⁸ Rapport fra NIBR og SINTEF om kostnader og virkninger ved universell utforming i bygg, anlegg og uteområder rettet mot allmennheten er tilgjengelig på følgende webside:
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/krd/vedlegg/boby/universellutforming/kostnader_og_virkninger_ved_universell_utforming.pdf

9 Strategiske grep

I dette kapitlet tar vi for oss problemstilling 5 i oppdraget, om mulige strategiske grep som ivaretar universell utforming innen fylkeskommunens ansvarsområder og i rollen som regional utviklingsaktør/samfunnsutvikler.

I drøftingen og besvarelsen av denne problemstillingen tar vi utgangspunkt i de virkemidlene fylkeskommunen har og resultatene fra denne kartleggingen av kunnskapsgrunnlaget. I drøftingen oppsummerer vi de foregående kapitlene. Kapitlet fungerer derfor både som et svar på hvilke strategiske grep som kan være aktuelle for fylkeskommunen og som et avsluttende kapittel på rapporten.

Strategiske grep kan tolkes på ulike måter. En vanlig tolkning av *strategi* er hvordan planer gjennomføres for å nå bestemte mål.⁵⁹ Når det gjelder strategier i offentlig politikk kan man tenke på dette som hvordan offentlige virkemidler brukes for å nå bestemte mål. Sentrale aspekter er knyttet til forvaltning (governance) og ansvarliggjøring (accountability). Nyere forskning trekker også inn nettverk som en faktor.⁶⁰

Slik vi tolker strategiske grep, tar vi utgangspunkt i fylkeskommunens rolle som *forvalter* i bred forstand, dvs. hvordan fylkeskommunen bruker sine virkemidler internt og ut mot kommunene for å ivareta universell utforming.

I drøfting av mulige strategiske grep tar vi videre også utgangspunkt i en inndeling av offentlige virkemidler inn i fire kategorier: juridiske (lover og standarder), økonomiske (f.eks. tilskudd, prioriteringer), pedagogiske (f.eks. strategier, handlingsplaner, kompetansetiltak, nettverksarbeid) og organisatoriske (f.eks. ansvars- og oppgavefordeling, samarbeid).

Drøftingen bygger på resultatene fra denne kartleggingen knyttet til:

- Fylkeskommunens rolle og virkemidler
- Kunnskap om tilstanden for universell utforming
- Samfunnsområder hvor tilstanden er kjent og tilgjengeligheten er vurdert som svak
- utfordringer og behov i fylkeskommunen og i kommunene for å nå krav om universell utforming
- Informantenes og kommunenes vurderinger av nytten av ulike virkemidler
- Samfunnsøkonomisk lønnsomhet

Fylkeskommunens rolle og virkemidler

Kartleggingen av fylkeskommunens rolle og virkemidler, jf. kapittel 6.3, viser at universell utforming berører alle fylkeskommunens rådsområder og de fleste avdelingene. Krav til universell utforming gjelder både for fylkeskommunens rolle som tjenesteleverandør og som samfunnsutvikler.

Når det gjelder virkemidler, finner vi at universell utforming berører både juridiske økonomiske, pedagogiske og organisatoriske virkemidler.

Fylkeskommunens juridiske virkemidler er hovedsakelig gjennom deres rolle som regional samordningsfunksjon ihht. plan- og bygningsloven. Dette juridiske virkemiddelet kan tolkes som forholdsvis svakt ettersom det i praksis omhandler

⁵⁹ Se f.eks. Store norske leksikon, <https://snl.no/strategi>

⁶⁰ Se f.eks. Pollitt og Hupe (2011)

innsigelsesrett i forbindelse med kommunale plansaker. Fylkeskommunens kan ikke pålegge kommunene konkrete tiltak.

Sentrale økonomiske virkemidler i fylkeskommunen er politiske og administrative prioriteringer, samt en rekke tilskuddsordninger. Eksempel på politisk prioritering av universell utforming er at fylkeskommunen i økonomiplanen for 2022-2025 har avsatt 100 millioner årlig til ny investerings- og rehabiliteringsplan, blant annet til videregående skoler.

Fylkeskommunenes tilskuddsordninger knyttet til universell utforming er belyst i kapittel 6.3.

For pedagogiske virkemidler finner vi at universell utforming er godt forankret i dagens planverk, blant annet i regional strategi, i flere temaplaner og i handlingsplaner. Gjennom intervjuer får vi videre opplyst at universell utforming blir tematisert i fylkeskommunens oppfølging av kommunale planer. Basert på intervjuer, finner vi imidlertid at det ofte er en utfordring for fylkeskommunen å konkretisere mål og standarder for universell utforming for kommunene. Et eksempel som ofte blir nevnt er hvor stor andel av nye bygg som skal ha ulike tilgjengelighetskvaliteter.

Videre finner vi at universell utforming er løftet frem i en rekke av fylkeskommunens pedagogiske verktøy knyttet til nettverkssamarbeid, kurs og konferanser, og som rådgiver og støttefunksjon for kommunene.

Når det gjelder organisatoriske virkemidler har fylkeskommunen opprettet to stillinger med dedikert ansvar for universell utforming. Disse stillingene har et koordinerende ansvar for universell utforming for rådsområdene. Videre er det opprettet et eget internt nettverk, hvor det sitter representanter fra de fleste rådsområdene. Videre har fylkeskommunen gjennomført et internt kartleggingsarbeid for å tydeliggjøre de ulike avdelingenes spesifikke ansvar for universell utforming.

Gjennomgangen av fylkeskommunens rolle og virkemidler viser, etter vår oppfatning, at universell utforming er godt implementert i fylkeskommunens rolle og virkemidler. Det er i så måte vanskelig å påpeke *helt nye* virkemidler som fylkeskommunen kan ta tak i. Det er imidlertid noen organisatoriske virkemidler som i liten grad er implementert.

Vi finner at universell utforming i liten grad er systematisert som en del av fylkeskommunens interne rapporteringsrutiner. En del av informantene som er intervjuet beskriver at oppmerksomheten og kompetanse om universell utforming er svakere ute i det operative leddet, dvs. avdelingene som er ansvarlig for drift, ettersyn og vedlikehold av fysiske eller digitale strukturer. Slik vi vurderer det, vil rutiner for internrapportering kunne føre til økt bevissthet og forståelse for universell utforming, på tvers av nivåer. Internrapportering vil også gi fylkeskommunen innsikt i arbeidet og dermed også mulighet for å planlegge tiltak. Videre vil utformingen av internrapporteringen også kunne føre til en bedre sammenheng mellom universell utforming som prinsipp og til de konkrete praksiser i de utøvende leddene. Dette kan for eksempel være at man i det utøvende leddet tenker mer på hvordan løsningen bidrar til deltakelse heller enn kun om løsningen tilfredsstiller forskriftsmessige krav.

Kartleggingen tyder også på at fylkeskommunen mangler konkrete handlingsplaner eller tiltaksplaner for bedring av tilgjengeligheten på systemer og strukturer, være seg bygg, IKT-løsninger eller for samferdsel. Fylkeskommunens arbeid med universell utforming av friluftsområder synes å ha klarere oversikt og planer for utbedringer. Utvikling av konkrete handlingsplaner som beskriver tiltak som skal gjennomføres for å øke tilgjengelighet bygger imidlertid på kunnskap om tilstanden. Dette omtaler vi nærmere nedenfor.

Til slutt, mener vi at det er nærliggende at fylkeskommunen vektlegger innsats på samferdselsområdet. Dette er et område hvor fylkeskommunen har et særlig ansvar og legitimitet. Samferdsel peker seg også ut som et område med manglende kunnskap

og hvor tilstanden knyttet til «hele reisekjeder» og holdeplasser er svak. På andre områder, som kommunale boliger eller IKT har ikke fylkeskommunen det samme ansvaret, enten fordi de ikke er «eier» av problemstillingen eller fordi de kjøper inn ferdig løsninger (IKT). På IKT-siden vil det trolig være større behov for nasjonale virkemidler. For kommunale boliger vil trolig Husbanken være den relevante aktøren som kan styrke arbeidet med universell utforming i kommunene.

Kunnskap om tilstanden på universell utforming

Resultatene fra kartleggingen samlet sett tyder på at kunnskapen om tilstanden på universell utforming i Viken er begrenset. Det gjelder nesten alle områder, dvs. offentlige bygg og uteområder, inkludert skole og kulturbygg, boliger, IKT, friluftsliv og samferdsel. Informasjonen om tilstandene er dels mangelfull, dels fragmentert og i liten grad systematisert. Det finnes ikke tilgjengelige oversikter som viser hvor mange strukturer eller systemer som er kartlagt basert på informasjon om den totale populasjonen.

Kunnskapen om tilstanden på videregående skoler skiller seg noe ut. Her finner vi at fylkeskommunen har ganske god oversikt, særlig for videregående skoler i Østfold, hvor alle skoler skal være kartlagt (2006; 2013) og for 23 utvalgte skoler i gamle Akershus. Videregående skoler i gamle Buskerud er også kartlagt.

Resultatene fra spørreundersøkelsen blant kommunene i Viken tyder på at kunnskapen om tilstanden er svakest for kommunale boliger, IKT-løsninger og for samferdsel/transport. Når det gjelder samferdsel er mangelen på kunnskap trolig størst for holdeplasser.

Kunnskapen om tilstanden i kommunene synes å være høyest for offentlige bygg, og uteområder, inkludert skolebygg, og for idrett og friluft. 17 av de 36 kommunene som besvarte undersøkelsen har svart bekreftende på at det er gjennomført kartlegginger av offentlige bygg og uteområder, inkludert skolebygg. 19 kommuner svarer at de har gjennomført kartlegginger innen idrett og friluft.

Tall fra Kartverket tyder på at oppmerksomheten om å gjennomføre kartlegginger har økt. Antall registrerte objekter viser en jevn og kraftig vekst av antall registreringer i tettsteder og friluftsområder hvert år. Kartlagt objekter i *tettsteder* er derimot svært ujevnt fordelt, hvor fire av kommunene har om lag 50 prosent av registreringene. Informasjon fra intervjuer tyder på at kommuner som har deltatt i fylkeskommunale nettverk eller KS-nettverket for universell utforming har gjennomført flere registreringer enn kommuner som ikke har deltatt. For *friluftsområder* finner vi at nesten samtlige av kommunene i Viken har gjennomført tilgjengelighetsvurderinger og som er mulig å benytte seg av via norgeskart.no.

For Viken-samfunnet har vi funnet at det er gjennomført kartlegginger av tilgjengelighet av bygg og uteområder, blant annet registrert i Kartverkets verktøy, i Statsbyggs verktøy Bygg for alle, og i IK-bygg. Det finnes ikke forskning eller andre arbeider som har analysert disse tallene for Viken-samfunnet. For å få bedre innsikt i hva som er kartlagt bør disse tallene analyseres.

Gjennomgangen av kunnskap om tilstanden på universell utforming tyder på at Viken fylkeskommune bør få bedre oversikt på samtlige samfunnsområder som de har ansvar for. Resultatene tyder på at kunnskap om kommunale boliger, IKT-løsninger og holdeplasser for kollektivtrafikk er særlig svak og bør forbedres.

Det foreligger i dag data om gjennomførte kartlegginger på flere samfunnsområder, blant annet i Kartverket, Bygg for alle og IK-bygg. En systematisk analyse av disse dataene har ligget utenfor dette oppdraget. For å få bedre innsikt i hva som er kartlagt og ikke bør fylkeskommunene gjøre spesifikke analyser av de konkrete kildene.

Områder hvor tilstanden er kjent og tilgjengeligheten er vurdert som svak

Gjennomgangen av litteratur og statistikk tyder på at man på nasjonalt nivå har forholdsvis god forståelse av tilstanden på universell utforming/tilgjengelighet på en del områder. Hvis vi forutsetter at Viken ligner på det nasjonale gjennomsnittet, er det uteområder hvor tilstanden er svakest. For bygg, ikke medregnet kulturbygg og skolebygg, tyder nasjonale tall på at inngangspartier er svakest utformet.

Videre fremstår det nærmest åpenbart at bygg av nyere dato har bedre tilgjengelighet enn eldre bygg, da universell utforming har vært et krav i bygging av nye bygninger siden 2008.

Oppsummert tyder resultatene på at tiltak for å bedre tilgjengelighet bør prioriteres på uteområder, samt for eldre bygg og inngangspartier i offentlige bygg.

Utfordringer og behov i fylkeskommunen og i kommunene

Fylkeskommunen

Våre informanter beskriver en rekke utfordringer for å nå krav og standarder om universell utforming. Utfordringene er mangefasettede og berører både politiske prioriteringer, oppgaveløsningen med ny fylkesstruktur, samarbeid og ansvarliggjøring internt og eksternt samt kunnskap og kompetanse om universell utforming.

For det første er det flere av våre informanter som påpeker at bevissthet om og prioritering av universell utforming konkurrerer med andre viktige politikkområder eller saksområder som oppfattes å ligge nærmere oppgaveløsningen hos den enkelte avdeling.

Universell utforming som et prinsipp, slik det er besluttet i ny regional planstrategi, virker i varierende grad å være forankret på de ulike rådsområdene og mellom de ulike avdelingene. Særlig vektlegges mindre bevissthet og svakere kompetanse hos tiltakshavere på de operative nivåene.

Universell utforming blir av mange informanter beskrevet som omfattende og komplekst. Kompleksiteten innebærer at en helhetlig forvaltning krever høy (spesial)kompetanse og involvering av flere aktører på ulike stadier.

Videre er det flere som påpeker at kompleksiteten vanskeliggjør formidlingen av universell utforming, som strategi og prinsipp og knyttet til særskilte krav. Erfaringene med formidling av universell utforming tyder på at det kan være enklere å formidle budskapet hvis det knyttes til for eksempel sosial bærekraft og gode lokalsamfunn. En mulig forklaring på dette kan være at det gjør det enklere for politiske aktører å synliggjøre hvordan universell utforming kan brukes for å nå politiske mål.

En annen faktor som legger sentrale rammer for fylkeskommunens rolle for universell utforming, er fylkeskommunens begrensede muligheter for å gjennomføre tiltak i kommunene. Kommunenes sterke autonomi gjør at fylkeskommunen i hovedsak kan fungere som en pådriver og støttefunksjon i den regionale utviklingen.

Videre er det flere som peker på et behov for konkretisering av de lovpålagte oppgavene knyttet til universell utforming for kommunene. Det er for eksempel uklart hvor mange boliger som skal ha ulike typer tilgjengelighetsstandarder. Et spørsmål som har blitt reist er også hvilke lovkrav som stilles til fylkeskommuner og kommuner når det gjelder planer for utbedringer. Er man pålagt å ha en tiltaksplan for universell utforming? I så fall på hvilke områder? Enkelte av informantene mener at offentlige aktører, blant annet gjennom aktivitets- og redegjørelsesplikten i likestillings- og diskrimineringsloven, har en plikt til å kartlegge risiko for diskriminering og legge planer for hvordan de skal arbeide med å oppfylle rettighetene. Vi finner i liten grad at

fylkeskommunen rapporterer om spesifikke temaer knyttet til universell utforming internt.

Til slutt peker materialet vårt på at brukermedvirkning i liten grad er systematisert på tvers av fylkeskommunens praksis, blant annet i utviklingen av regionale planer. Rådet for personer med funksjonsnedsettelse formidler i intervjuer at de i utvikling av regionale planer blir trukket inn sent i prosessen med mulighet for å kommentere på utkast. Sen involvering av rådet beskrives som å være gjeldene for mange prosesser, også for nye byggeprosjekter.

Kommunene

Resultatene fra spørreundersøkelsen tyder på at utfordringene for å nå lovpålagte krav knytter seg særlig til mangel på ressurser, mangel på kommunale strategier og planer, samt manglende bevissthet og kompetanse om universell utforming. Dette synes å være mest prekært innen IKT, kommunale boliger og for samferdsel/transport. Mangelfull tilgjengelighet på «hele reisekjeder» og dårlig utforming av holdeplasser blir trukket frem som å skape barrierer.

Slik vi vurderer det, tyder resultatene på at fylkeskommunen bør videreutvikle arbeidet med innspill på kommunale planer og gjennom å støtte kommunene gjennom varierte kompetansetiltak.

Levekår for personer med funksjonsnedsettelse og barrierer for deltakelse

Gjennomgangen av litteratur viser at personer med funksjonsnedsettelse har systematisk dårligere levekår enn personer uten. Dette gjelder både helse, sysselsetting og utdanning.

Nye tall fra folkehelseundersøkelsen i Viken tyder imidlertid på at personer med funksjonsnedsettelse kun i noen grad er mer ensomme og har dårligere livskvalitet enn personer uten funksjonsnedsettelse. Vi har ikke hatt muligheten til å gå detaljert inn i disse tallene, og må derfor ta forbehold om at det er sentrale aspekter ved tallene som er utelatt i våre vurderinger. Gitt slike forbehold, tyder tallene på at de fleste personer i Viken, uavhengig av funksjonsnedsettelse, opplever å ha god livskvalitet.

Når det gjelder barrierer for deltakelse i samfunnsliv, finner at totaliteten i de barrierene personer med funksjonsnedsettelse møter: i boliger; ved transport; i utdanning og i arbeidsliv, gjør at de bruker mer tid og krefter på å delta i samfunnet. Slik vi vurderer det, bekreftes dette også i intervjuer med brukerrepresentanter. Våre funn viser at det er et behov for å redusere barrierene for at personer med funksjonsnedsettelse skal kunne delta på linje med andre.

Nye tall fra folkehelseundersøkelsen i Viken viser imidlertid at personer med funksjonsnedsettelse kun i begrenset grad skiller seg fra den øvrige befolkningen når det gjelder deres opplevelse av tilgjengelighet på ulike samfunnsområder. Viktige samfunnsoppgaver for fylkeskommunene og kommunene som offentlig transport og gang- og sykkelvei vurderes som lite tilgjengelig uavhengig av funksjonsnedsettelse. En implikasjon av dette er at økt tilgjengelighet på disse samfunnsområdene trolig vil føre til økt nytte for mange.

Fylkeskommunens og kommunenes vurdering av nytte

Resultatene fra spørreundersøkelsen tyder på at samarbeidet mellom fylkeskommunen og kommunene om universell utforming er noe begrenset, da kommunene i liten grad mener de får bistand fra fylkeskommunen i dag. Kommunene er imidlertid positive til at fylkeskommunen skal bidra mer. Både tilskuddsordninger og systematisering av god praksis og konkrete eksempler blir vurdert av kommunene som effektive for å styrke arbeidet med universell utforming. En større satsing på regionalt nettverksarbeid og

regional handlingsplan for universell utforming synes ikke å bli vurdert som like effektivt.

I åpne kommentarer anbefaler mange av kommunene å satse tyngre på kompetanseheving via kurs som treffer både ansatte og ledere for ulike sektorområder og politikere.

For økt kunnskap om tilstanden anbefaler enkelte av kommunene at fylkeskommunen støtter utvikling av en tjeneste/applikasjon hvor brukere selv kan registrere manglende tilgjengelighet. Dette kan bidra til at kommunene får innsikt slik at de kan planlegge tiltak.

Blant informantene fra fylkeskommunen er det bred enighet om at fylkeskommunens virkemiddelbruk overfor kommunene bør være variert for å nå mål om økt tilgjengelighet/universell utforming. Dette innebærer at fylkeskommunen bør fortsette å (styrke) arbeidet med innspill på kommunale planer, nettverkssamarbeid, økonomisk støtte og tilskuddsmidler, kurs og veiledning av kommunene. Videre bør fylkeskommunen jobbe aktivt med å få på plass lokale samarbeidspartnere fra frivillig sektor og næringsliv.

Slik vi vurderer det er det ikke noen spesifikke virkemidler som peker seg ut som særlig effektive, men heller at en portefølje av virkemidler vil kunne bidra til videre utvikling ut fra lokale behov.

Vi har i vurderingen av virkemidler vært særlig oppmerksomme på om satsing på universell utforming i Viken kan ta form som et helhetlig *program*, som kombinerer organisatoriske, pedagogiske og økonomiske virkemidler i en definert periode. Eksempler på slike programsatsinger finner man knyttet til levekårsutsatte områder (områdestasjoner), næringslivsutvikling, forskning og innovasjon mv.

Slik vi vurderer det, tyder resultatene fra undersøkelsen på at en større programsatsing kan være egnet for å styrke arbeidet med universell utforming. Hovedbegrunnelse for dette er at universell utforming er et omfattende og komplekst politikkområde som berører mange samfunnssektorer. Videre krever tiltak både vertikal og horisontal samordning mellom forvaltningsnivåer for å kunne nå mål om like rettigheter til deltakelse. Vi har ikke gjort en videre vurdering av mulige innretninger eller innhold av en slik programsatsing.

Samfunnsøkonomiske gevinster?

Gjennomgangen viser at forskningen er svært begrenset og lite egnet til å belyse om universell utforming er samfunnsøkonomisk lønnsomt eller på hvilke områder eller situasjoner det er lønnsomt. Det finnes svært lite empiri om virkningene av universell utforming. Særlig gjelder nytte av universell utforming, men også kostnadssiden er lite kartlagt.

Selv om det er stor usikkerhet knyttet til samfunnsøkonomisk lønnsomhet, viser enkelte studier at tilgjengelighetstiltak i samferdselssektoren kan ha stor nytteverdi, både for personer med funksjonsnedsettelse og for andre.

Med bakgrunn i at fylkeskommunen har en sentral rolle for samferdsel, at det er stort behov for både kunnskap og tiltak innen sektoren samt nytteverdi for brukere, peker samferdsel seg ut som et aktuelt område for fremtidige tiltak.

Litteratur

- Aarhaug, J. & Elvebakk, B. (2012). *Universell utforming virker – evaluering av tiltak i kollektivtrafikken*. Transportøkonomisk institutt, Rapport 1235/2012.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2018). *Veikart. Universelt utformet nærscole 2030*. Hentet 11.02.22 fra: [https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/Veikart Universelt utformet naerscole 2030 .pdf](https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/Veikart%20Universelt%20utformet%20naerscole%202030.pdf)
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2020). *Universell utforming. Tilstandsanalyse og kunnskapsstatus*. Hentet 20.01.22 fra: [https://bufdir.no/globalassets/global/nbbf/universell_utforming/universell-utforming---tilstandsanalyse-og-kunnskapsstatus uu.pdf](https://bufdir.no/globalassets/global/nbbf/universell_utforming/universell-utforming---tilstandsanalyse-og-kunnskapsstatus_uu.pdf)
- Direktoratet for forvaltning og IKT (2019). *Digitale barrierer på norske nettsteder 2018. Status for universell utforming*. Difi-rapport 2019:2. Hentet 02.02.2022 fra: <https://www.digdir.no/media/514/download>
- Finnvold, J. E. (2013). *Langt igjen? Levekår og sosial inkludering hos menneske med fysiske funksjonsnedsetjingar*. NOVA Rapport nr. 12, 2013. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Forskrift om stønad til arbeids- og utdanningsreiser (2014). Forskrift om stønad til arbeids- og utdanningsreiser (FOR-2014-05-16-648). Hentet 24.01.22 fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-05-16-648>
- Fuglesang, M. H. (2021). *Universell utforming av grunnskolen. Hvor er vi i 2021?* Rapport, Unge funksjonshemmede. Hentet 03.02.22 fra: <https://ungefunksjonshemmede.no/ungefunksjonshemmede-no/wp-content/uploads/2021/09/universell-utforming-skjerm-enkel.pdf>
- Halbach, T., Tunold, S. og Tjøstheim, I. (2020) *Teknologiens ambivalens for arbeidstakere med nedsatt syn*. 1049. Norsk Regnesentral.
- Hansen, Inger Lise Skog; Hyggen, Christer og Nuland, Bjørn Richard (2009) *Hjelpemidler og tilrettelegging i arbeidslivet*. Fafo-rapport 2009:40
- Kartverket (2021). *Midler til arbeid med universell utforming 2020*. Hentet 27.01.22 fra: [https://www.kartverket.no/globalassets/geodataarbeid/tilgjengelegheit/prosjektstatus-atus-kartlegging-2020/sluttrapport-kartlegging-indikatorer-og-formidling-2020.pdf](https://www.kartverket.no/globalassets/geodataarbeid/tilgjengelegheit/prosjektstatus-kartlegging-2020/sluttrapport-kartlegging-indikatorer-og-formidling-2020.pdf)
- Kartverket (2022, 11. februar). Prosjektstatus for kartlegginga. Hentet 03.03.22 fra: <https://www.kartverket.no/geodataarbeid/tilgjengelegheit-og-universell-utforming/prosjektstatus-for-kartlegginga>
- Krogstad, J. R. (2015). *Fylkeskommunenes arbeid med universell utforming i kollektivtransporten*. Transportøkonomisk institutt, Rapport 1456/2015.
- Kvistum, I. (2019). *Ny analyse av universell utforming frisk melder ni av ti skolebygninger*. Handikapnytt. Hentet 11.02.22 fra: <https://www.handikapnytt.no/ny-analyse-av-universell-utforming-friskmelder-ni-av-ti-skolebygninger/>
- Leiren, M. D. & Kolbjørnsen, L. (2008). *Fylkeskommunenes arbeid med universell utforming av kollektivtransporten*. Transportøkonomisk institutt, Rapport 980/2008.

- Noer, A.-K. (2020, revidert 2021). *Sluttrapport etter kartlegging av universell utforming ved 23 skoler*. Spinn AS og Universell Utforming AS, på oppdrag for Viken fylkeskommune.
- Nordbakke, S. & Skollerud, K. H. (2016). *Transport, udekket aktivitetsbehov og velferd blant personer med nedsatt bevegeleseevne*. Transportøkonomisk institutt, Rapport 1465/2016. Hentet 19.01.22 fra: <https://www.toi.no/getfile.php?mmfileid=41904>
- Pollitt, C. and Hupe, P. (2011) Talking about Government: The Role of Magic Concepts. *Public Management Review*, 13, 641-658.
- Proba samfunnsanalyse (2019). *Kunnskapssammenstilling og evaluering av regjeringens handlingsplaner for universell utforming*. Proba-rapport 2019/16.
- Proba samfunnsanalyse (2020). *Erfaringer med bruk av IKT-løsninger blant personer med funksjonsnedsettelse*. Proba-rapport 2020/4.
- Proba samfunnsanalyse (2021). *Tilstandsrapporter om universell utforming og personer med nedsatt funksjonsevne*. Proba-rapport 2021/1.
- Rambøll (2017). *Kartlegging av digitale læremidler og læringsplattformer i utdanningssektoren*. Rapport på oppdrag for direktoratet for forvaltning og ikt. Hentet 20.01.22 fra: <https://no.ramboll.com/-/media/files/rno/publikasjoner/kartlegging-av-digitale-lremidler-og-lringsplattformer-i-utdanningssektoren-for-difi30nov-2017-002.pdf?la=no>
- Rekkedal, A. M (2021). *God lyd i skolen. Betydningen av lydutføringsanlegg som universell utforming*. Utdanningsforskning.no, opprinnelig publisert i *Spesialpedagogikk*, 2/2021. Hentet 26.01.22 fra: <https://utdanningsforskning.no/artikler/2021/god-lyd-i-skolen.-betydningen-av-lydutføringsanlegg-som-universell-utforming/>
- Schmutz, S., Sonderegger, A. og Sauer, J. (2018) *Effects of accessible website design on nondisabled users: age and device as moderating factors*. *Ergonomics*, 61(5), s. 697–709
- St. Meld. 22 (2015-2016) *Nye folkevalgte regioner – rolle, struktur og oppgaver*.
- Statistisk sentralbyrå (2017, 20. september). 1 av 10 i pensjonsalder må gå i trapper til boligen. Hentet 27.01.22 fra: <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/1-av-10-i-pensjonsalder-ma-ga-i-trapper-til-boligen>
- Statistisk sentralbyrå (2021, 15. juni). Kommunale Boliger. Hentet 27.01.22 fra: <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/bolig-og-boforhold/statistikk/kommunale-boliger>
- Støren, K. S., Rønning, E., Gram, K.H. (2020). *Livskvalitet i Norge 2020*. SSB Rapporter 2020/35. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Hentet 25.01.22 fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/433414?ts=17554096418>
- Tilsynet for universell utforming av IKT (u.d.). EUs webdirektiv (WAD). Hentet 02.02.2022 fra: <https://www.uutilsynet.no/webdirektivet-wad/eus-webdirektiv-wad/265>
- Tilsynet for universell utforming av IKT (u.d.). WCAG 2.0-standarden. Hentet 07.02.22 fra: <https://www.uutilsynet.no/wcag-standarden/wcag-20-standarden/86>
- Tøssebro, J., Kittelsaa, A., Wik, S. E. (2015). *Levekår for personer med nedsatt funksjonsevne: fellestrekk og variasjon*. NTNU Samfunnsforskning, Rapport 2015.

- Uu-K1 (2014). *Østfold fylkeskommune. Nytteverdier med bruk av tilstandsanalyse*. Nasjonale utviklingsprosjekt for universell utforming i fylker og kommuner. Hentet 08.02.22 fra: <https://uu-k1.no/ostfold-fylkeskommune/>
- Viken fylkeskommune (2021, 10. mai). Kartlegging av universell utforming på videregående skoler i Akershus – Publikumsarealer – Oversendelse av rapporter. Internt notat.
- Viken fylkeskommune (u.d.). Retningslinjer for tilskudd til bedre tilgjengelighet i friluftsområder. Hentet 09.02.22 fra: <https://viken.no/f/p1/if62bbf19-63a6-4ced-b379-ad6038d9dc74/retningslinjer-tilskudd-til-tilrettelegging-for-okt-tilgjengelighet-i-friluftsomrader-202114587.pdf>
- Wendelborg, C., Kittelsaa, A. M. & Wik, S. E. (2017). *Overgang skole arbeidsliv for elver med utviklingshemming*. (Fafo rapport). NTNU Samfunnsforskning. <https://naku.no/kunnskapsbanken/rapport-overgang-skole-arbeidsliv>

Vedlegg 1 – Utviklingsprosjekter finansiert av Bufdirs tilskuddsordning for universell utforming

2021

Tildelt i den ordinære utlysningen til Bufdir⁶¹

Tilskudd til kunnskapsutvikling, kompetanseheving og informasjon innen universell utforming ble tildelt følgende prosjekter i Viken fylkeskommune i 2021.

Asker kommune

Prosjekt: Tilgjengelighet i tettsted og på friområder i Asker - kartlegging, kompetanseheving og informasjon

Beskrivelse: Asker kommune startet kartlegging av tilgjengelighet i 2019. I 2021 er det planlagt å kartlegge de områdene som gjenstår (spesielt i tidligere Røyken og Hurum), følge opp tilrettelegging, heve kompetansen hos bestiller og utfører, registrere områdene etter gjennomføring, og informere om tilgjengelighet på nettsiden.

Tildelt: kr 100 000

Nesbyen kommune

Prosjekt: Universell utforming i planlegging av nærmiljøområde inkl. skoleplass

Beskrivelse: Nesbyen kommune har behov for å lage en plan for opprusting av et nærmiljøområde i sentrum. Dette inkluderer skoleplass og idrettsområde. Universell utforming vil være sentralt i denne planen, og kommunen ønsker å bruke dette prosjektet til intern og ekstern kompetanseheving og nettverksbygging innen universell utforming.

Tildelt: kr 300 000

Sarpsborg kommune

Prosjekt: Søknad om støtte til universell utforming i grunnskolen

Beskrivelse: Sarpsborg kommune startet i 2020 opp et prosjekt som skal omfatte kartlegging av grunnskolen, ungdomsskolene og barnehagene. Det er et omfattende stykke arbeid, men kommunen er kommet godt i gang.

Tildelt: kr 199 000

Tildelt i KS' utlysning⁶²

Asker kommune

Prosjekt: UU Kartlegging skoler i Asker kommune 2021

Tildelt: Kr 180 000

⁶¹ Informasjonen om tildelte prosjektmidler gjennom Bufdirs ordinære utlysning i 2021 er hentet fra følgende kilde, med mindre annet er oppgitt i fotnote: https://bufdir.no/Tilskudd/Se_hvem_som_har_fatt_tilskudd/Likestilling_og_inkludering/Universell_utforming_kunnskapsutvikling_kompetanseheving_og_informasjon/

⁶² Informasjonen om tildelingene i KS-utlysningen for 2021 er innhentet fra Bufdirs kontaktperson for tilskuddsordningen, per e-post 09.02.22.

Halden kommune

Prosjekt: Kartlegging av nybygd skole

Tildelt: Kr 145 000

Nordre Follo kommune

Prosjekt: Prosjektering av lyd- og lysmiljø i eksisterende skolebygg

Tildelt: Kr 180 000

Viken Fylkeskommune

Prosjekt: Kompetanseheving i fylkeskommunal veiledning på kommunal planlegging

Tildelt: Kr 90 000

2020

Tildelt i den ordinære utlysningen til Bufdir⁶³

Tilskudd til kunnskapsutvikling, kompetanseheving og informasjon innen universell utforming ble tildelt følgende prosjekter i Viken fylkeskommune i 2020.

Akershus kollektivterminaler AKF

Prosjekt: Pilotprosjektet «Finn rett buss»

Beskrivelse: Flere busser etter hverandre inn på holdeplasser eller bussterminaler gir store utfordringer for mennesker med nedsatt synsevne til å lokalisere riktig buss for påstigning. Videreutvikling av «beacon teknologi» (lydvarde) kan sannsynligvis løse denne utfordringen for mennesker med nedsatt synsevne. «Finn rett buss» innebar app-utvikling for at mennesker med synsnedsettelse, og alle andre reisende, skal finne riktig buss ved hjelp av «beacon teknologi».⁶⁴

Tildelt: kr 670 000

Nordre Follo kommune

Prosjekt: Sammen om godt lyd miljø i skolene i Nordre Follo Kommune

Beskrivelse: Kunnskapsutviklingsprosjekt som tar sikte på å skaffe ny kunnskap om hvordan jobbe effektivt med lyd miljø i skoler for redusert støy og bedret tale tydelighet. Hensikten er å implementere arbeid med utbedring av lyd miljø i eksisterende skolebygg på en hensiktsmessig måte.

Tildelt: kr 250 000

⁶³ Informasjonen om tildelte prosjektmidler gjennom Bufdirs ordinære utlysning i 2020 er hentet fra følgende kilde, med mindre annet er oppgitt i fotnote:
https://bufdir.no/Tilskudd/Se_hvem_som_har_fatt_tilskudd/Likestilling_og_inkludering/Universell_utforming_kunnskapsutvikling_kompetanseheving_og_informasjon/2020/

⁶⁴ Viken kollektivterminaler FKF (2020). *Årsrapport 2020*. Hentet 24.01.2022 fra:
<https://www.vktrapper.no/wp-content/uploads/2021/05/Årsrapport-Viken-kollektivterminaler-FKF-2020-med-regnskap-og-noter.pdf>

Tildelt i KS' utlysning⁶⁵

Viken Fylkeskommune

Prosjekt: Kartlegging av universell utforming på videregående skoler

Tildelt: Kr 190 000

Sarpsborg kommune

Prosjekt: Kartlegging av barneskoler og andre skoler og barnehager

Tildelt: Kr 190 000

Nordre Follo kommune

Prosjekt: Universell utforming rundt Tussetjern

Tildelt: Kr 190 000

Halden kommune

Prosjekt: Videreføre prosjektering av Berg skole - de deler som ikke er prosjektert tidligere

Tildelt: Kr 190 000

Ullensvang kommune

Prosjekt: Tidlig prosjektering uteområde Jondal skule

Tildelt: Kr 190 000

Nes kommune (Akershus)

Prosjekt: Kartlegging av UU ved uteområder på skoler i Nes kommune

Tildelt: Kr 190 000

Asker kommune, teknisk sektor

Prosjekt: Kartlegging av tilgjengelighet og universell utforming av tettsted og friluftsområder i Asker kommune

Tildelt: Kr 190 000

2019

Tildelt i den ordinære utlysningen til Bufdir⁶⁶

Tilskudd til kunnskapsutvikling, kompetanseheving og informasjon innen universell utforming ble tildelt følgende prosjekter i Viken fylkeskommune i 2019.

DNT Drammen og omegn

Prosjekt: Kompetanseheving på området universell utforming i Den Norske Turistforening

Beskrivelse: Kompetanseheving blant frivillige og ansatte i DNT på området universell utforming, samt kartlegging av hytter som har behov for tilrettelegging. Kartlegging av behov på nettportalen ut.no for å gjøre den universelt utformet.

Tildelt: Kr. 100 000

⁶⁵ Informasjonen om tildelingene i KS-utlysningen for 2020 er innhentet fra Bufdirs kontaktperson for tilskuddsordningen, per e-post 09.02.22.

⁶⁶ Informasjonen om tildelte prosjektmidler gjennom Bufdirs ordinære utlysning i 2019 er hentet fra følgende kilde, med mindre annet er oppgitt i fotnote:
https://bufdir.no/Tilskudd/Se_hvem_som_har_fatt_tilskudd/Likestilling_og_inkludering/Universell_utforming_kunnskapsutvikling_kompetanseheving_og_informasjon/2019/

Vestby kommune

Prosjekt: UU-samarbeid internt i kommunen

Beskrivelse: UU-samarbeid internt i kommunen med særskilt fokus på erfaringsinnhenting fra de nyeste utdanningsinstitusjonene i kommunen som skoler, grendehus og idrettsbygg. Vestby er en vekstkommune, det bygges mye, men universell utforming er mye mer enn bygninger. Derfor er det viktig med fokus, erfaringsutveksling og kompetanseheving knyttet til universell utforming.

Tildelt: Kr. 40 000

Ål kommune, teknisk sektor

Prosjekt: Prosjektering av "Elvelangs i Ål"

Beskrivelse: Prosjektering av universell utformet fiskeplass, universell utformet badeplass med toalett og universell utformet turvei fra Ål idrettspark Bråta. Dette er deler av et større samarbeidsprosjekt der Ål idrettslag og Ål kommune jobber med turvei og aktivitetsområder i tilknytning til idrettsparken.

Tildelt: Kr. 120 000

Tildelt i KS' utlysning⁶⁷

Akershus fylkeskommune

Prosjekt: Kartlegging av fellesarealer på videregående skoler i Akershus

Beskrivelse: Akershus fylkeskommune ønsker å kartlegge fellesarealene på videregående skoler i Akershus. Dette skal gjøres via en ekstern konsulent som hyres inn på bakgrunn av en anbudskonkurranse som enda ikke er gjennomført. Skoleledelsen og det fylkeskommunale rådet for mennesker med nedsatt funksjonsevne skal involveres i arbeidet.

Tildelt: kr 165 000

Asker kommune

Prosjekt: Kartlegging og utarbeidelse av prioritert tiltaksplan for eldre skoler i Asker

Beskrivelse: Søker påbegynte kartlegging av universell utforming ved skolene i kommunen i 2018, og søker om tilskudd til å fortsette dette arbeidet samt å utarbeide en prioritert tiltaksplan. Dette arbeidet skal utføres av Vista AS i samarbeid med kommunens ergoterapeuter og Kommunalt råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Dette er en del av arbeidet med kommunens tiltaksplan for universell utforming.

Tildelt: kr 165 000

Halden kommune

Prosjekt: Kartlegging av uteområder ved skolebygg, bearbeiding av data

Beskrivelse: Tiltaket skal føre til at kommunen kartlegger uteområdene på og ved skolene i kommunen. Med utgangspunkt i denne kartleggingen kan kommunen prioritere videre tiltak for å universelt utforme utearealene.

Tildelt: kr 160 000

Nes kommune (Akershus)

Prosjekt: Kompetansehevende tiltak- systematisk kompetanseheving i hele organisasjonen

Beskrivelse: Tiltaket innebærer en systematisk kompetanseheving i hele organisasjonen. Det skal avholdes kurs med rådmannens ledergruppe, planavdelingen, prosjektkontoret, bygg og eiendom, styrere - barnehager og rektorer - skole.

⁶⁷ Informasjonen om tildelingene i KS-utlysningen for 2019 er innhentet fra Bufdirs kontaktperson for tilskuddsordningen, per e-post 09.02.22.

Tildelt: kr 140 000

Oppegård kommune

Prosjekt: Eksempelsamling om begrenset bruk av gummibelegg i utendørs lekearealer, samtidig som god universell utforming sikres.

Beskrivelse: Tiltaket innebærer å lage en eksempelsamling for å begrense bruk av gummibelegg i utendørs lekearealer som ikke går på tvers av uu hensyn. Formålet er å nyansere diskusjonen rundt bruk av gummibelegg og unngå bruk av plast. Søker skal samle inn kunnskap og deretter bruke kunnskapen i konkrete prosjekter.

Tildelt: kr 140 000

Ski kommune

Prosjekt: Kompetansetiltak rettet mot driftspersonell

Beskrivelse: Tiltaket innebærer kurs for driftspersonalet i Oppegård og Ski kommuner, innenfor UTE/kommunalteknikk og eiendom. Målet er å bidra til at kommunens arealer blir universelt utformet ved vedlikeholds- og rehabiliteringsarbeid.

Tildelt: kr 70 000

Ski kommune

Prosjekt: Kartlegging og forslag til videre arbeid med prosjektering av utomhusarealer på Finstad skole

Beskrivelse: Prosjektet omhandler kartlegging skole. I tillegg skal prosjektet ta for seg videre arbeid med prosjektering. Gjelder utearealene til Finstad skole.

Tildelt: kr 85 000

2018

Tildelt i den ordinære utlysningen til Bufdir⁶⁸

Tilskudd til kunnskapsutvikling, kompetanseheving og informasjon innen universell utforming ble tildelt følgende prosjekter i Viken fylkeskommune i 2018.

Høgskolen i Buskerud og Vestfold

Prosjekt: Symbolstøttet kommunikasjon som universell utforming i barnevernet

Beskrivelse: Et prosjekt om kartlegging og utvikling av symbolstøttet kommunikasjonsmaterieell til foreldre som har kognitive vansker, språkvansker eller generelle innlæringsvansker i barnevernet. Språk og begreper som vanligvis brukes i barnevernet kan være vanskelige å forstå og tolke for mange foreldre, og barnevernstjenestene etterspør tilgang til materieell som kan støtte opp om veiledningen med foreldrene, og styrke kommunikasjonen mellom foreldre og barn.

Tildelt: Kr. 330 000

Oppegård kommune

Prosjekt: Oppdatering og videreutvikling av Oppegård kommunes norm for universell utforming.

Beskrivelse: Oppegård kommunes norm for universell utforming ble vedtatt av kommunestyret i 2009. Det er behov for å gjennomgå og oppdatere normen, i. f. t. nytt

⁶⁸ Informasjonen om tildelte prosjektmidler gjennom Bufdirs ordinære utlysning i 2018 er hentet fra følgende kilde, med mindre annet er oppgitt i fotnote:
https://bufdir.no/Tilskudd/Se_hvem_som_har_fatt_tilskudd/Likestilling_og_inkludering/Universell_utforming_kunnskapsutvikling_kompetanseheving_og_informasjon/2018/

regelverk og nye veiledere og anbefalinger, slik at den kan brukes for å sikre gode helhetlige løsninger for universell utforming. Det arbeides for tiden med ny kommuneplan for Nordre Follo, når Oppegård og Ski slår seg sammen i 2020. Oppdatert norm for universell utforming skal forankres i den nye kommuneplanen.

Tildelt: Kr. 200 000

Ski kommune

Prosjekt: Dialogkonferanse om universell utforming rettet mot utbyggere, arkitekter og samfunnsplanleggere.

Beskrivelse: Tiltaket dreier seg om kompetanseheving om universell utforming og felles forståelse for hvorfor universell utforming er nødvendig for noen, men bra for alle.

Tildelt: Kr. 200 000

Vestby kommune

Prosjekt: Sentrumsplanen i Vestby, en bo- og møteplass for *alle* i kommunen (UU-seminar 2018)

Beskrivelse: UU-seminar i 2018 med fokus på sentrumsplanen og detaljplanlegging av denne. Det som fremkommer på UU-seminaret kan også brukes i andre sammenhenger, da det fører til økt kunnskap hos alle. Universell utforming er vesentlig og både Rådet for funksjonshemmede (RFF) og Eldrerådet i kommunen er spesielt viktige her. Innspill og dialog med alle aktører er viktig for å få sentrumsplanen best mulig. Vestby sentrum skal være et godt sted å bo og besøke for alle.

Tildelt: Kr. 55 000

Østfold fylkeskommune

Prosjekt: Informasjons- og erfaringsutveksling og -samling

Beskrivelse: Østfold fylkeskommune er stor organisasjon, hvor det jobbes med universell utforming på mange ulike arenaer og fagområder. Fylkeskommunen ønsker å samle ressurspersoner i egen organisasjon, for faglig påfyll og erfaringsutveksling, og ikke minst for å skape en fast arena hvor nye tanker og krefter knyttet til universell utforming kan forenes. Videre ønsker fylkeskommunen å bidra til å dele denne kunnskapen ut i kommunene, og forsøke å etablere samarbeid, og skape kontakter på tvers av kommunegrenser og ansvarsområder.

Tildelt: Kr. 100 000

Tildelt i KS´ utlysning⁶⁹

Kategori: Kartlegging/registrering

Nes kommune (Akershus)

Prosjekt: Kartlegging og tilstandsregistrering av kommunale barnehager og skoler/SFO i Nes kommune.

Tildelt: Kr 150000

Oppegård kommune

⁶⁹ Informasjonen om tildelingene i KS-utlysningen for 2018 er hentet 24.01.22 fra:

https://bufdir.no/Tilskudd/Se_hvem_som_har_fatt_tilskudd/Likestilling_og_inkludering/Universell_utforming_kunnskapsutvikling_kompetanseheving_og_informasjon/2018/

Prosjekt: Kartlegging av universell utforming i barnehager

Tildelt: Kr 130000

Ski kommune

Prosjekt: Kartlegging av kommunale bygg

Tildelt: Kr 120000

Kategori: Kompetanseheving/nettverksarbeid

Akershus fylkeskommune

Prosjekt: Kompetanseheving – intern kompetanse og samarbeid som grunnsteiner for kvalitet i tjenestetilbudet

Tildelt: Kr 130000

Nes kommune (Buskerud)

Prosjekt: Kompetanseheving i plan, og gjennomføring knyttet til sentrumsutviklingsprosjektet "Nesfjella til sentrum".

Tildelt: Kr 120000

Ringerike kommune

Prosjekt: Ringerike - Universelt utformet 2025

Tildelt: Kr 120000

Kategori: Tidlig prosjektering

Halden kommune

Prosjekt: Prosjektering av Berg skole for å gjøre den universelt utformet

Tildelt: kr 120000

2017

Tilskudd til kunnskapsutvikling, kompetanseheving og informasjon innen universell utforming ble tildelt følgende prosjekt i Viken fylkeskommune i 2017⁷⁰.

Oppegård kommune

Prosjekt: Kompetanse-program for universell utforming i Oppegård kommune

Tildelt: kr 300000

⁷⁰ Informasjonen om tildelte prosjektmidler gjennom Bufdirs ordinære utlysning i 2017 er hentet fra følgende kilde:

https://bufdir.no/Tilskudd/Se_hvem_som_har_fatt_tilskudd/Likestilling_og_inkludering/Universell_utforming_kunnskapsutvikling_kompetanseheving_og_informasjon/2017/

